

**TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARI, KADIN
İŞSİZLİĞİ VE ENFLASYON İLİŞKİSİ (2000-2019)**

**2020
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT**

Buket BAŞKURT

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Ahmet OĞUZ**

**TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARI, KADIN İŞSİZLİĞİ VE ENFLASYON
İLİŞKİSİ (2000-2019)**

Buket BAŞKURT

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır.**

**KARABÜK
EYLÜL 2020**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR LİSTESİ.....	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	11
EVREN VE ÖRNEKLEM	11
GİRİŞ	12
BİRİNCİ BÖLÜM	15
KAMU HARCAMALARI KAMU HARCAMALARI TANIMI VE KAPSAMI. 15	
1.1. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması.....	16
1.1.1. İdari Sınıflandırma.....	17
1.1.1.1. Organik Sınıflandırma	17
1.1.1.2. Fonksiyonel Sınıflandırma	18
1.1.2. Bilimsel Sınıflandırma	19
1.1.2.1. Reel Harcamalar ve Transfer Harcamaları	19
1.1.2.2. Cari Harcamalar ve Yatırım Harcamaları	20
1.2. Kamu Harcamalarının Artış Nedenleri	22
1.2.1. Gerçek Artış Nedenleri	23
1.2.1.1. Ekonomik Nedenler	23
1.2.1.2. Siyasal Nedenler.....	23
1.2.1.3. Sosyal Nedenler.....	24
1.2.1.4. Askeri Nedenler	24

1.2.1.5. Teknolojik Gelişmeler	25
1.2.2. Görünüşte Artış Sebepleri	25
1.2.2.1. Para Değerinin Değişmesi	25
1.2.2.2. Aynı Ekonomiden Nakdi Ekonomiye Geçiş	25
1.2.2.3. Bütçe Tekniklerindeki Değişme	26
1.2.2.4. Nüfus ve Yüz Ölçümündeki Artışlar	26
1.3. Türkiye’de Kamu Harcamaları	26
İKİNCİ BÖLÜM.....	30
ENFLASYON, İŞSİZLİK VE KADIN İŞSİZLİK.....	30
2.1. Enflasyon.....	30
2.2. Enflasyon Çeşitleri	32
2.2.1. Fiyat Artış Türlerine Göre Enflasyon Türleri.....	32
2.2.1.1. İlmli Enflasyon	33
2.2.1.2. Yüksek Enflasyon	33
2.2.1.3. Hiper Enflasyon	34
2.2.2. Sebeplerine Göre Enflasyon Türleri.....	34
2.2.2.1. Talep Enflasyonu	34
2.2.2.2. Maliyet Enflasyonu.....	35
2.2.2.3. Yapısal Enflasyon	37
2.2.2.4. Beklenti Enflasyonu.....	38
2.2.3. Türkiye’de Enflasyon.....	39
2.3. İşsizlik ve Tanımı	40
2.3.1. İşsizlik Türleri.....	41
2.3.1.1. Gizli İşsizlik	42
2.3.1.2. Yapısal İşsizlik	42
2.3.1.3. Friksiyonel İşsizlik.....	43
2.3.1.4. Çevrimsel İşsizlik.....	43
2.3.1.5. Teknolojik İşsizlik.....	44
2.3.1.6. Konjonktürel İşsizlik.....	44
2.3.1.7. Mevsimsel İşsizlik	45
2.3.1.8. Gayri İradi İşsizlik.....	45
2.3.1.9. Doğal İşsizlik	45
2.3.1.10. Sürekli Durgunluk İşsizliği.....	46

2.3.1.11. Gerçek Ücret İşsizliği	47
2.4. Türkiye’de Kadın İşsizlik.....	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	53
AMPİRİK LİTERATÜR	53
3.1. Kamu Harcamaları, Kadın İşsizlik ve Enflasyon Üzerine Literatür Çalışmaları.....	53
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	56
KAMU HARCAMALARI, KADIN İŞSİZLİK VE ENFLASYON ÜZERİNE AMPİRİK UYGULAMA	56
4.1. Çalışmada Kullanılan Değişkenler, Dönem ve Veri Seti.....	56
4.2. Birim Kök Testi.....	59
4.2.1. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	67
4.3. Granger Nedensellik Analizi	68
4.4. VAR Analizi.....	72
4.5. Etki Tepki Analizi	79
4.6. Varyans Ayrıştırması.....	82
SONUÇ	87
KAYNAKÇA.....	90
TABLolar LİSTESİ	100
ŞEKİLLER LİSTESİ	101
ÖZGEÇMİŞ	102

TEZ ONAY SAYFASI

Buket BAŞKURT tarafından hazırlanan “KAMU HARCAMALARI, KADIN İŞSİZLİĞİ VE ENFLASYON İLİŞKİSİ 2000-2019 TÜRKİYE ÖRNEĞİ ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylıyorum.

Doc. Dr. Ahmet OĞUZ

.....

Tez Danışmanı, İktisat Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği/Oy Çokluğu ile İktisat Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. Savunma sınavı tarihi 07.09.2020

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir ATAR (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Ahmet OĞUZ (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Zafer KANBEROĞLU (YYÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken herhangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçları kabul ederim.

Buket BAŞKURT

İmza

ÖNSÖZ

Çalışma sürecimde benden desteğini esirgemeyen, kendisiyle çalışma fırsatı bulduğum için şanslı olduğumu hissettiğim, değerli danışmanım Karabük Üniversitesi Doç. Dr. Ahmet OĞUZ' a sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim.

En yoğun zamanlarında bile bana yardım eden, aklıma takılan her sorunun çözümünde beni yönlendiren değerli akademisyen Karabük Üniversitesi Arş. Görevlisi Sefa ERKUŞ' a çok teşekkür ederim.

Ayrıca tez aşamasında ve hayatımın her döneminde benden desteklerini esirgemeyen canım aileme, özellikle ablam Elif ERUĞURLU 'ya, Kız kardeşim Sanem BAŞKURT' a ve Kilimli Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi arkadaşım Dilek MÜTEVELLİ 'ye teşekkür ederim.

ÖZ

Türkiye Ekonomisinde uzun bir süredir çözülmeye çalışılan ekonomik sorunların başında enflasyon ve işsizlik gelmektedir. Türkiye’de ekonomi politika yapıcıları son yıllarda kamu harcamalarında artış ile ekonomik büyüme yaratarak işsizliği azaltacak etkiler yaratmaya çalışmaktadır. Bu çalışmada Türkiye ekonomisine ait 2000-2019 yılları arasındaki çeyrek dönemlik veriler kullanılarak kamu harcamaları, kadın işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişki incelenmiştir. Granger nedensellik sonucuna göre sadece kadın işsizliğinde değişim ve enflasyon oranı arasında ilişki bulunmuştur. Maliyetlerdeki artış işsizliği artırmış olabilir. Var Analizi sonucuna göre kamu harcamaları kadın işsizliğindeki değişim ve enflasyon üzerinde etkili değildir. Varyans Ayrıştırmasına göre enflasyon oranı hem kadın işsizliğinde değişim hem de kamu harcamaları üzerinde etkilidir. Analiz sonuçlarına göre enflasyonun maliyet kaynaklı olduğu varsayılmaktadır. Ekonomi politikası yapıcılarına, kamu harcamalarını hem maliyet enflasyonunu azaltıcı hem de kadına pozitif ayrımcılık uygulanacak şekilde istihdam artırıcı alanlara kaydırmaları tavsiye edilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Kamu harcamaları, Kamu harcama türleri, İşsizlik, Kadın İşsizliği, İşsizlik türleri, Enflasyon ve Enflasyon çeşitleri

ABSTRACT

Inflation and unemployment are at the beginning of the economic problems that have been trying to solve in the Turkish economy for a long time. Economic policymakers in Turkey have been trying to create effects that will reduce unemployment by creating economic growth with an increase in public spending in recent years. In this study, the relationship between public expenditures, female unemployment and inflation was examined using quarterly data from the Turkish economy between 2000-2019. According to the Granger causality result, only a relationship was found between the change in female unemployment and the inflation rate. Increase in costs may have increased unemployment. According to the Var analysis, public spending does not affect the change in women's unemployment and inflation. According to the variance decomposition, the inflation rate affects both the change in women's unemployment and public spending. According to the results of the analysis, inflation is assumed to be cost-based. Economic policy makers are advised to shift public spending to areas that both reduce cost inflation and increase employment in a way that positively discriminates against women.

Keywords : Public spending, Types of Public Spending, Unemployment, Female Unemployment, Types of Unemployment, Inflation and Types of Inflation.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

TezinAdı	TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARI, KADIN İŞSİZLİĞİ VE ENFLASYON İLİŞKİSİ (2000-2019)
TezinYazarı	Buket BAŞKURT
TezinDanışmanı	Doç. Dr. Ahmet OĞUZ
TezinDerecesi	Yüksek Lisans Tezi
TezinTarihi	07.09.2020
Tezin Alanı	İktisat/Ekonomi
TezinYeri	KBÜ/LEE
TezinSayfaSayısı	102
AnahtarKelimeler	Kamu harcamaları, Kamu harcama türleri, İşsizlik, Kadın İşsizliği, İşsizlik türleri, Enflasyon ve Enflasyon çeşitleri

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	PUBLIC EXPENDITURE, WOMEN'S UNEMPLOYMENT AND INFLATION IN RELATION IN TURKEY (2000-2019)
Author of the Thesis	Buket BAŞKURT
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Ahmet OĞUZ
Status of the Thesis	Master of science
Date of the Thesis	07.09.2020
Field of the Thesis	Economics
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	102
Keywords	Unemployment policy, Public expenditures, Inflation, Unemployment, Woman unemployment

KISALTMALAR LİSTESİ

GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KYK	: Kredi Yurtlar Kurumu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TEFE	: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
ILO	: International Labour Organization
OECD	: Organisation For Economic Co-operation Development

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Türkiye ' de 2000 – 2019 yılları arasında gerçekleştirilen, kamu harcamaları, enflasyon ve kadın işsizliği arasındaki ilişki.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Türkiye' de uzun bir süredir çözülmeye çalışılan ekonomik sorunların başında enflasyon ve işsizlik yer almaktadır. Araştırmanın amacı, bu sorunlara neden olan ekonomi politikalarını ele almaktır. Yapılan kamu harcamalarının işsizlik ve enflasyon üzerindeki pozitif ve negatif etkiler incelenmek istenmiştir. Elde ettiğimiz sonuçlarla enflasyon ve işsizliği azaltmayı hedefleyen ekonomik yöntemler önerilmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada 2000-2019 dönemi için çeyreklik bazda; enflasyon oranı (yüzde), devletin nihai tüketim harcamaları (bin TL), kadın işsizlik oranı (yüzde) olarak kullanılmıştır. Serilerin durağan olup olmadıklarını belirlemek amacıyla Genişletilmiş Dickey Fuller Testi (ADF) testi yapıldı. Daha sonra seriler mevsimlikten arındırılıp, Birim kök testi yapıldı. Aralarındaki ilişkiyi tespit etmek için, Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Hangi değişkenin içsel, hangi değişkenin dışsal olduğunu belirlemek için VAR analizi yapıldı. Var analizini yorulmak için ise sırası ile etki-tepki ve varyans ayrıştırması gerçekleştirildi.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Araştırmada Merkez Bankası ve Türkiye İstatistik kurumundan 2000- 2019 yılları arasındaki Kamu harcamaları (bin) , Enflasyon ve Kadın İşsizlik oranları alınarak aralarındaki ilişkiye bakılmıştır.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Çalışmada Türkiye'de gerçekleşen kamu harcamaları, enflasyon oranları ve kadın işsizliği evren iken, örneklem ise 2000-2019 yılları arasında gerçekleşen kamu harcamaları (bin), enflasyon ve kadın işsizliği oranlarıdır.

GİRİŞ

Ülkelerin halkın refahı için çözmeleri gereken makro ekonomik sorunların başında enflasyon ve işsizlik sorunu gelmektedir. Gelişmiş ülkeler yıllar içinde enflasyon sorununu kısmen çözebilmişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerde de son yıllarda azalma olmasına rağmen enflasyon yine de dikkat edilmesi gereken makro ekonomik göstergelerden biri olmayı sürdürmektedir. İşsizlik hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin çözmek için yoğun çaba sarf ettikleri bir sorundur. Hükümetler, özellikle devletin ekonomide daha etkin olduğu ekonomilerde kamu harcamaları yardımı ile ekonomik sorunlara müdahale etmeye çalışabilmektedir. Kamuya işçi/memur alımı ile doğrudan, kamu ihaleleri ile dolaylı şekilde istihdam yaratabilmektedirler. Buna rağmen kamu harcamaları ekonomik gelişmeye katkıda bulunurken talep enflasyonu da yaratma ihtimali taşımaktadır.

Kamu harcamalarının büyüklüğü, yarattığı etkiler ekonomi literatüründe sıkça tartışılan konulardan bir tanesidir. Kamu harcamaları, ekonomiye müdahale aracı olarak da kullanılmaktadır. Devletin ekonomideki payı yaptığı harcamalarının GSYH içindeki oranı ile anlaşılmaktadır. Kamu harcamaları yarattığı pozitif ve negatif etkileri siyasal politikalar açısından önemli bir yere sahiptir

Kamu harcamalarının artış sebepleri arasında artan nüfus, değişen yaşam koşulları, köylerden kentlere olan göçler, teknolojik değişim, sosyal devlet olma özelliği, yapılan savaşlar, ülkelerde yaşanan ekonomik zorluklar, uygulanan politikalar, siyasal çıkarlar gibi birçok etken yer almaktadır.

Kamu harcamaları konusunda birçok iktisadi tez öne sürülmüştür. Bunlar arasında en çok etki uyandıran ise Klasik ve Keynesgil görüş olmuştur. Klasik iktisadi görüşe göre devletler ekonomide etkin bir rol almamalıdır. Devlet minimal olmalıdır. Ekonomiye dışarıdan gelecek müdahaleyi reddederler. Ekonomide olabilecek kısa süreli dengesizliğin kendi kendine dengeye geleceğini savunurlar. Denge fiyatı arz ve talep miktarı ile paralel şekilde oluşmaktadır. Devletin ekonomiye yaptığı her müdahale ise bu dengenin bozulmasına neden olmaktadır.19. yüzyılın ortalarına kadar bu görüş iktisadi düşünce içindeki etkisini korumuştur. 1929 Büyük Buhranı bilinen doğruların sorgulanmasına neden olmuştur. 1929 yılında yaşanan dünya ekonomik bunalımıyla birlikte Keynesyen teoriye olan ilgi artmaya başladı. Keynesgil görüş ise

devlet ve özel sektörün beraber olduğu karma ekonomiyi savunmaktadır. Özel sektörün piyasadaki ağırlığının sürdüğü ama beraberinde kamu sektörünün de yer aldığı bir ekonomiden bahsetmektedir. Bu karma ekonomi istencinin nedenine göre bireyler ve işletmelerin davranışları birtakım verimsizliklere yol açmaktadır. Bu durum ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etki bırakmaktadır. Talebin yetersiz kaldığı durumlarda ekonomide talep yetersizliği sonucu resesyon meydana gelir. Üreticiler kendi çıkarlarını maksimize etmek için kararlar alırlar. Bu kararların sonuçlarından bir tanesi iş gücünü azaltma/yeni istihdam yatırım yapmama yönünde olmaktadır. Yatırımların azlığı da işsizliği körüklemektedir. Keynesyen teoriye göre, devlet kamu harcamaları kanalı ile talep yaratarak ekonomiye müdahale etmelidir ki böyle bir durum ile karşılaşılmasın.

Enflasyon makroekonomi etkileri açısından ülke ekonomilerini etkileyen en önemli makroekonomik göstergelerinden biridir. Ülkemizde yıllar boyunca süren yüksek enflasyon oranları nedeniyle enflasyon canavarı lakabı bile takılmıştır. Yüksek enflasyon ekonomileri belirli nedenlerden zararlara yol açabilmektedir. Gelir dağılımını bozabilmekte, belirsizlik yaratarak yatırım ortamına darbe vurabilmektedir. Hatta gelişmekte olan ülkelerde dolarizasyon sürecinin de baş aktörüdür. Enflasyon özellikle alt ve orta gelir düzeyinde yaşayan kesimin alım gücünü azalttığı için, toplumda gelir farklılaşmasına yol açarak bireyler arasında kutuplaşmalara neden olmaktadır. Ayrıca kaynakların rasyonel dağılımının sağlanmasında olumsuzluklara neden olmaktadır. Enflasyonist dönemlerde spekülasyon söylemleri artmaya başlar. Yatırımcılar yüksek gelir beklentisi nedeni ile uzun dönemli yatırımlar yerine kısa vadeli finansal yatırımlar gerçekleştirir. Girişimciler de yatırım yapmak için yeterli dayanıklı mal bulabileceklerinden emin olmadıkları, işçi ücretlerinin maliyetlere nasıl yansıtacaklarını ön göremedikleri için yatırım yapmaktan vazgeçmektedirler veya yanlış yatırım gerçekleştirmektedirler. Enflasyonun etkilerinden en önemlisi ise istihdam azaltıcı etki yaratmasıdır. Kaynakların yetersiz kalması sebebi ile yeteri kadar üretim gerçekleştirilememektedir. Bu durumda fazla iş gücüne ihtiyaç kalmamaktadır.

Her ülke yönetiminin birincil amacı halkın refahını tesis etmektir. Bu uğurda istihdam yaratmak, geliri artırmak vatandaş refahı için önde gelmektedir. Hükümetle, siyasi partiler ekonomiyi teşvik ederek, istihdam ve gelir yaratarak da oy beklemektedir. İşsizlik rakamlarını düşürmek için yeri geldiğinde de kamu harcaması

yapmaktadırlar. Günümüzde kullanılan sanayi teknolojisi insan emeğine olan ihtiyacı azalttığından işsizlik sadece gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerin de ana sorunları haline gelmiştir. Makineleşmenin yanı sıra özellikle İkinci Dünya Savaşı ile kadının dünyanın dört bir yanında iş gücüne katılımı da kadın işsizliği sorununu önemli hale getirmiştir. Ataerkil toplum yapısının sonuçları gereği, kadınlar iş dünyasında çok geç yer almışlardır. Tarih boyunca kadınlar ev işleri, çocuk bakımları gibi sorumlulukları daha fazla yüklenmek zorunda kalmışlar, yeterli eğitimi alamamışlardır. Son zamanlarda dünyadaki kadına bakış açısında yaşanan değişim ve gelişmelerle, eğitim alan kadın oranları artma göstermiş aynı zamanda iş hayatındaki kadın sayısı da artmaya başlamıştır. Ancak hala kadınlar gerek eğitim seviyesi gerekse iş dünyasındaki yerleri açısından erkeklerin gerisinde yer almaktadırlar.

Türkiye'deki enflasyon oranları incelendiğinde, 2001 krizinden 2019 yılına gelindiğinde yarıya inse de oldukça oynaklık göstermektedir. Bu oynaklık ülkedeki vatandaşların paralarının yüzde 40 – yüzde 50 arasındaki bir tutarını yabancı para cinsinden tutmasının nedenlerinden biridir (TUİK, 2020). Diğer bir ekonomik sorun olarak da işsizlik oranlarının yüzde 10 düzeyinde neredeyse sabitlenmesi gelmektedir. Genç ve okuyan nüfusun istihdama katılması buna rağmen istihdam yaratılamaması işsizliği Türkiye'nin temel makro ekonomik sorunlardan biri haline getirmektedir. Hükümetler, kamu harcamaları yolu ile işsizliği azaltabilecek politikalar uygulamaya çalışmıştır.

Bu bağlamda çalışmada, kadın işsizlik, enflasyon sorunu ve kamu harcamaları ile ilişkili olarak incelenmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde kamu harcamaları nelerdir kamu harcamalarının sınıflandırılması ve Türkiye'deki kamu harcamalarından bahsedilecek. İkinci bölümde ise enflasyonun tanımı, enflasyon çeşitleri ve Türkiye açısından enflasyona; işsizlik, işsizlik tanımı, işsizlik çeşitleri ve Türkiye' de kadın işsizliğe değinilecektir. Çalışmamızın son bölümünde 2000-2019 yılları çeyreklik dönemler halinde kamu harcamaları, kadın işsizliği ve enflasyon oranları kullanılmaktadır. Makro ekonomik değişkenler arasındaki ilişkiler Granger Nedensellik, Var analizi, varyans ve etki tepki analizi ile test edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI KAMU HARCAMALARI TANIMI VE KAPSAMI

Kamu harcamaları devletin, devlet olarak yapmak zorunda olduğu hizmetleri gerçekleştirmek için yaptığı harcamalar bütünüdür (Bölükbaşı, 2017). Başka bir ifadeyle kamu harcamaları, otoritelerin halkın ihtiyaçlarını karşılamak, ekonomik, kültürel ve sosyal yaşama müdahil olmak amacıyla, kurallar dâhilinde yaptığı harcamalardır (Türk, 1999).

İktisat literatüründe devletin ekonominin içerisinde ne kadar var olması gerektiği konusunda geçmişten bugüne kadar ortaya atılan iki keskin görüş vardır. Birinci görüş klasik iktisatçılara aittir. Bu görüş, devletin ekonomik hayat içinde olmasının etkilerinin olumlu olmayacağını; bu nedenle ekonomik alandan kendisini çekmesini isteyen görüştür. Diğer görüş ise Keynesyen iktisatçılara aittir. Onlar devletin ekonomide aktif olması gerektiğini savunmaktadır. Devlet ne kadar kamu harcaması yaparsa ekonominin içinde de o kadar vardır. Her kamu harcaması, ekonomik büyüme üzerinde o kadar etkilidir. Bu yüzden devlet müdahaleci olmalıdır (Telek, 2016).

Klasik iktisatçılara göre ekonomiye gerçekleştirilen her müdahale, ekonomideki verimliliği azaltmakta ve maliyetleri arttırmaktır. Dolayısı ile ekonomik büyümeyi kötü etkilemektedir. Bunlara ek, doğru uygulanmayan iktisadi politikalar ekonomiyi daha da zora sokmaktadır. Keynesyen iktisatçılara göre ise de devlet ekonominin itici gücüdür. Yapılan her harcama ekonomiyi daha da kalkındırmakta, ekonominin büyümesini kolaylaştırmaktır (R.Ram, 1986).

İktisadi yaşamı çok uzun yıllar boyunca klasik görüş şekillendirmiştir. 1929 Buhranı'na kadar da devletin ekonomideki rolünün sınırlı olması fikri hakimdir. Fakat Büyük Buhranla birlikte kamunun üzerine düşen bir takım görevleri üstlenmesi görüşü yani *Keynes'in kamu yaklaşımı* daha çok ilgi görmeye başladı (Tanzi ve Schuknecht, 2003). Keynes'e göre alım gücünü arttırmak, işgücü piyasasını daha verimli kılmak ve ekonomiyi hareketlendirmek için denk olmayan bir bütçe gereklidir. Ekonomiyi bu şekilde düzenlemek için kamu alt yapı giderlerinin büyük oranda artırılması ve hane

halklarına para akışının hızlanması gerekmektedir (Diler, 2011).

Keynesyen görüşe göre devlet, özel sektörün yeterli olamayacağı alanlarda halkı bu hizmetlerden mahrum bırakmamak için kamu harcaması yapmak zorundadır. Örneğin, savunma, eğitim ve sağlık vb. Bu durum sosyal devlet olmanın verdiği bir zorunluluktur. Bu harcamalar gerçekleştirilirken ekonomik hayata müdahale edilmiş olmaktadır ki hatta çoğu zaman müdahale aracı olarak kamu harcamaları kullanılmaktadır. Yapılan bu harcamalar yapıldıkları amaç ve yapılan kurumun özelliğine göre sınıflandırılırlar (Aksoy, 1998).

1.1. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Topluma yapılan hizmetlerin karşılanması amacıyla yapılan kamu harcamaları, harcamaların verimliliğini görmek için sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır (Tuncer, 2013).

Maliye politikası araçları içerisinde yer alan bu harcamalar, yapılan harcamaların hangi birim tarafından, hangi sektör üzerinde ve ekonomi üzerinde pozitif ya da negatif etki yaratıp yaratmadığını analiz etmek, gerekli olduğu için sınıflandırılmaktadır (Eker, 1996; Türk, 2010).

Kamu harcamaları, devletlerin verdikleri hizmetlerin ekonomik tutarını göstermektedir. Harcama miktarları hangi birimlere daha fazla ödenek ayrıldığını ve hangi alanlarda daha çok hizmet verildiğini anlamamızda yardımcı olmaktadır. Verilen hizmetlerin faydasını ölçmek, eksik hizmet verilen alanları fark edebilmek ve bu alanlara daha fazla hizmet aktarımı yapıp yapmayacağımıza karar verebilmek için sınıflandırmaya tabi tutulması, devletin iş yükünü hafifletmektedir. Bu belirli sosyal ve iktisadi koşullara dayanmaktadır (Nadaroğlu, 1996).

Edizdoğan'a (2008) göre kamu harcamalarının belirli kıstaslara göre sınıflandırılmasının faydalarını şu şekilde sıralayabiliriz;

- Hangi ihtiyacın daha öncelikli olduğuna karar vermemizi kolaylaştırmaktadır.
- Bütçenin hazırlanmasında yol gösterici olmaktadır.
- Bütçe ve plan arasındaki uyumu sağlamamıza yardımcı olmaktadır.

- Devletin hizmetlerinin özelliklerini anlamamızda ve bu hizmetler için yapılan harcamaların usullerini takip etmemizi sağlamaktadır.
- Devletin gelir ve gider hesabı yapmasına yardımcı olmaktadır.
- Devletin harcamalarını denetlemekle yükümlü olan kurumların (Maliye, Sayıştay vb.) işlerini kolaylaştırmaktadır.
- Devlet eliyle yapılan harcamalardan elde edilen faydanın topluma etkisi, toplumsal gidere katkısını, halkın üzerinde kalan sorumluluğu anlamamızda yol gösterici olmaktadır.

Bu nedenle kamu harcamalarını bilimsel sınıflandırma ve idari sınıflandırma şeklinde iki bölüme ayırmak, faydalı olacaktır.

1.1.1. İdari Sınıflandırma

İdari sınıflandırma, devlet içerisindeki harcamaların hangi birim tarafından ve hangi hizmet türünden yapıldığını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Organik sınıflandırma ve fonksiyonel sınıflandırma olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır (Tuncer, 2013).

1.1.1.1. Organik Sınıflandırma

Organik sınıflandırma, devlet tarafından idari, teknik ve kurumsal açıdan yapılan harcamaların türüne değil, hangi birim tarafından yapıldığına bakılarak belirlenen sınıflandırma çeşididir. Örneğin, Sağlık bakanlığı, Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi Karabük Müdürlüğü vb. Türkiye’de genel bütçe içerisinde yer alan merkez ve bağlı daireler, mahalli idareler, kit’ler in yaptıkları harcama türleridir (Üçler, 2011).

Bu şekilde yapılan kamu harcamasının hangi idari birime ait olduğu ve kimin sorumlu olduğu anlaşılmaktadır (Cura, 2003). Organik sınıflandırma yürürlükte olan yasalarla belirlenmiş olup, kamu hizmeti sunan idarelere göre hazırlanmış yönetsel bir tablodur (Herakman, 1986). Bu sebeple organik sınıflandırma yapılırken o sırada geçerli olan kanunlara uygun şekilde yapılması gerekmektedir. Kanunlarda bir değişiklik söz konusu ise değişiklikler göz önüne alınarak sınıflandırmanın tekrar düzenlenmesi gerekmektedir.

1.1.1.2. Fonksiyonel Sınıflandırma

Fonksiyonel sınıflandırma, harcamanın “hangi hizmeti gerçekleştirmek amacıyla” yapıldığının temel alındığı sınıflandırma türüdür (Aksoy, 1994). Bu sınıflandırma türünde hangi birimin gerçekleştirdiğinden ziyade hangi sektörde hizmet verildiği önemsenmektedir. Bazı hizmet alanlarında birkaç kuruluş tarafından birlikte hareket edilmesi gerekebilir. Bu tarz harcamalarda birimler arası yapılan harcamalar göz önüne alınır. O hizmet türü için toplam olarak ne kadar harcama yapıldığı saptanır(Akdoğan, 2009). Hizmet vermeyi amaçlayarak yapılan sınıflandırma gereği düzenlenerek oluşan bütçeye, fonksiyonel bütçe denmektedir (Devrim, 1998).

Fonksiyonel sınıflandırma ile organik sınıflandırma arasındaki temel fark: organik sınıflandırmada hangi kurumun harcama yaptığı önemlidir; fonksiyonel sınıflandırmada da hangi sektör üzerinde yapıldığı önemlidir (Pınar, 2010: 37).

Türk’e (2009) göre Ekonomiler geliştikçe kamu harcamalarının sınıflandırılmasında birtakım başarısızlıklarla karşılaşmıştır. Dolayısıyla yeni sınıflandırma yöntemleri gerekmiştir. Bu başarısızlıklar aslında devletin başarısızlıkları olup sınıflandırma yöntemi ile bunun önüne geçilmek amaçlanmıştır. Ekonomiye müdahale ederken yapılan fazla harcamalar ya da bazı sektörlerde yapılan kısıtlı harcamalar, vatandaşlar üzerinde onların refahını olumsuz etkileyecek vergi yükü oluşturmaktadır. Hem bu vergi yükünü hafifletmek hem de yapılan harcamaların hızını azaltmak adına sadece belirli sektörlerle ödenek aktarımı yapmak gerekmektedir

Devletin sosyal ve mali içerikli fonksiyonlarının ele alındığı bu sınıflandırmada, kamu harcamalarını birlikte gerçekleştiren birimlerin harcamaları, topyekun değerlendirilmekte ve harcamaların maliyet hesaplanması yapılmaktadır (Orhaner, 2000). Bu maliyet tutarına göre ödenek verilmektedir (Akdoğan, 2006). Yapılan kamu harcamalarının nerelere yapıldığı görülmektedir. Nihayetinde de elde edilen fayda değerlendirilip hizmetlerin daha verimli hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Kaynakların faal bir şekilde dağıtılıp dağıtılmadığı görülmektedir ve değerlendirilmektedir (Aksoy, 2011; Erginay, 2003;Edizdoğan v.d. , 2012).

Fonksiyonel sınıflandırmaya örnek olarak savunma harcamaları, eğitim harcamaları gösterilebilir. Birden fazla birimin birlikte yaptığı harcamalara örnek ise;

tarım, orman ve köy için; Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ve Köy Hizmetleri Müdürlüğü'nün birlikte yaptığı hizmetler.

1.1.2. Bilimsel Sınıflandırma

Tuncer'e göre (2013) kamu sektörünün gerçekleştirdiği harcamaların iyi analiz edilebilmesi için bilimsel sınıflandırılmayla birbirinden ayrılması gerekmektedir. Bu bilimsel sınıflandırmaların temel kriteri de Ünen'e (2015) göre yapılan harcamanın GSYH' ye olumlu etkisinin olup olmadığıdır. Kamu hizmetleri sunulurken özel kesimden satın almalar yapılması ya da sübvansiyon verilerek özel kesime destek olunması gerekmektedir. Bu şekilde gelir dağılımında da adalet sağlanmaya çalışılmaktadır (Künü, 2013). Bu bağlam da bilimsel sınıflandırma, cari ve transfer harcamaları olarak iki ana başlık altında incelenmektedir. Cari harcamalar GSYH' ye olumlu etki yapmaktadır. Transfer harcamaları ise herhangi etki yaratmamaktadır.

1.1.2.1. Reel Harcamalar ve Transfer Harcamaları

Transfer harcamaları; devletin sosyal düzeni ve bireyler arası adaleti sağlamak, kişilerin yaşam kalitesini arttırmak ve milli hâsılaya ya da üretime katkı etmesi gözetmeksizin yapılan harcamalardır (Akbulut, 2013). Kamu sektöründe düzen ve birlikteliğin sağlanması amacıyla, Pigou tarafından literatüre kazandırılmıştır. Kamu kesimi transfer harcaması yaparken toplumdan herhangi bir karşılık olmaksızın yapmaktadır (Ünen, 2015). Transfer harcamaları GSYH' de direkt değişiklik yaratmaz. Sadece alım gücünün kişiler arasında ya da toplumdaki kesimler arasında değişmesine neden olur. Diğer bir söyleyişle transfer harcamaları devletin karşılık beklemeden (hizmet ve üretim gibi) bireyler için yaptığı harcamalardır (Künü, 2013). Birçok ülke bu hedefleri tam olarak gerçekleştirememektedir. Harcamaların faydasını anlamak için verilen sübvansiyonların analizini gerçekleştirmek de kolay değildir. Çünkü sübvansiyonlar bazen vergi indirimi bazen de düşük faizli nakit uygulaması şeklinde gerçekleştirilmektedir (Chu vd., 1995).

Transfer harcamaları GSMH 'da doğrudan etki meydana getirmez. KİT'lere verilen destekler ve faiz ödemeleri hariç, vergi geri ödemeleri, kamu güvenliği, kamulaştırma, yapılan yatırımları daha çabuk aktifleştirme destekleri, devlet katılımlarına ortak olma payı, yerel yönetimler, milli kurumlara katılım oranı, KYK'

lar, tarım ve hayvancılığı destekleme fonu, program dışı sorumluluğun ekisi ödemeleri ve diğer giderlerden oluşmaktadır. Transfer harcamaları dolaylı olarak talep ve üretimi arttırmaktadır (Diler, 2011).

Transfer harcamalarını kendi içinde üç gruba ayırabiliriz. İlk olarak dolaylı ve dolaysız transfer harcamalarını ele alalım. Direkt olarak gelir arttırıcı özelliği olan harcamalar dolaysız transfer harcaması olarak adlandırılmaktadır. Bu harcama türüne örnek olarak ise borç faiz ödemeleri, yardım niteliği taşıyan sermaye aktarımı gösterilebilir. Dolaylı transfer harcamaları ise gelire doğrudan etki yapmazken bireylerin alım gücüne destek olmak için üretici firmalara yapılan sübvansiyonlar sayılabilir. Burada sermaye aktarımı bireylere doğrudan sağlanmazken tüketimi yapılan ürünlerin daha düşük fiyatta satışı sunulması için üretim yapan firmalara verilen destekle etki sağlanmış olmaktadır. Gelir ve sermaye transferlerinde ise savaş tazminatları, konut inşası için verilen prim ödemeleri örnek olarak gösterilebilir. Son olarak üretken ve üretken olmayan transferler bu harcamalarda özel kesim ya da kamu kesiminin gelirinin artmasına neden olan harcamalardır. Bu harcamalar kısa ya da uzun dönemde gelire etki etmektedirler. (Akdoğan, 1987)

Reel harcamalar; devletin mal ve hizmet satın almak veya üretim yapmak amacıyla yaptığı harcamalardır (Yıldıran, 1998). Devlet bünyesinde çalışan kişiler aracılığıyla, direk üretim faktörü sahibi olurken; var olan üretim faktörlerini satın alma yaptığı da ekonomiyeye dolaylı yoldan etki etmektedir. Kamu kesimin reel harcama yapması ekonomide talep arttırıcı etki yaratmaktadır (Caymaz, 2016).

Reel harcama türünün en önemli niteliği yapılan harcama sonucunda emek, mal ve üretim faktörünün piyasadan doğrudan veya dolaylı şekilde alınmasıdır. Transfer harcaması ile karşılaştırıldığında reel harcamalardan ekonomik etki yaratması beklenmektedir (Turşucu, 2011).

1.1.2.2. Cari Harcamalar ve Yatırım Harcamaları

Cari harcamalar devletin bir yıl içerisinde yaptığı harcamalardır (Yüksel ve Songur, 2011). Cari harcamalar arasında kamu kesimi çalışanları ve diğer cari harcama türleri yer almaktadır (Mızırak ve Üçler, 2012). Kamu kurumlarında yer alan birimlerin görevlerini yerine getirmek için genel olarak dayanaklı tüketim malları

içerisinde yer almayan, cari dönem içerisinde sürekli tekerrür eden harcamalarıdır (Yiğit, 2013).

Cari harcamaların en belirgin niteliği kamu kesimi tarafından gerçekleştirilen tüketim harcamaları olmasıdır. Ekonomide doğrudan bir verim artışı yaratmaz. Buna rağmen kamu kesiminde verimliliği arttırmaya yönelik harcamalardır. Her yıl ihtiyaç olan mal ve hizmet alımı için yapılmaktadır. Cari harcamalara verilecek başlıca örnekler ise kırtasiye giderleri, elektrik, su, bina kiralanması, akaryakıt, çalışanların yolluk harcırahı, teçhizat ve malzeme alımlarıdır (Künü, 2013). Bu da harcamalar da toplam üretim ve toplam tüketim üzerine etki etmektedir (Tuncer, 2013). Cari harcamaları sadece kamu tüketimi için yapılmaz. Yeri geldiğinde iktisadi gelişmeye katkı sağlamak amacıyla da yapılmaktadır (Türk, 2010; Edizdoğanv.d., 2012). Yapılan harcamalar her zaman kamu kesimi giderleri için yapılmaz aynı zamanda toplumsal kalkınma amaçlı da yapılır örneğin eğitim. Sağlık için yapılan harcamalar da kalkınma carileri arasında yer almaktadır (Türk, 2010). Bu harcama türü GSMH’de artış sağlayan harcama türüdür (Kolçak v.d., 2015).

Yatırım harcamaları öncelikle üretim kapasitesini, devlet bünyesinde var olan taşınmazların verimliliğini arttırmayı ve sermaye toplamayı amaçlar. Bazen de taşınmaz satın alarak sayısını arttırıp şimdi ve gelecekte kullanmayı hedeflemek, en üst düzey verimlilik elde etmeyi amaçlamak, bu elde edilen verimliliği bir sonraki dönemlere yansıtabilmek, sınırsız ihtiyaç ve sınırlı kaynakları imkânlar doğrultusunda en doğru şekilde kullanmayı hedefleyen, asıl amacı üretim kapasitesini arttırmak olan harcama türüdür (Tuncer, 2013).

Ülkeler büyüme ve kalkınmada istihdam kapasitesinin artırılmasında, ekonomik büyümede, fiyat istikrarının sağlanmasında, gelir dağılımının eşit, adaletli ve düzenli bir şekilde topluma aktarılmasında yatırım harcamalarını kullanabilmektedir. (Orhaner, 2000; Edizdoğan, 1998). Yapılan yatırım harcamalarının toplamı, ülkenin milli gelir seviyesini de etkiler. Yatırım harcamaları milli gelir düzeyini etkilemekle birlikte işsizlik gibi sorunlara da direkt olarak etki edebilir. Yatırımlar arttıkça hem milli gelir seviyesi artmakta hem de yeni iş imkânları yaratmaktadır. Yatırım harcamaları, üretim seviyesini ve aynı zamanda üretim potansiyelini de arttıran harcamalardır. Bu harcamalar gecikmeli etkileri de

bulduğundan, sadece yapıldığı dönem için değil tüm dönemler için kalıcı etkiler yaratmaktadır (Türk, 2010).

Yatırım harcamaları alt yapı hizmetlerine (ulaştırma, kanalizasyon, enerji, sulama) yönelik yapılabileceği gibi, getirisi olan yatırımlara (sanayi) da yapılabilir (Eker v.d., 2002) .

Yatırım harcamalarının azaltılması, cari dönem enflasyonunun düşürülmesinde etkili olmaktadır. Ama aynı zamanda uzun dönemde yatırımların azalmaması sebebi ile ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Toplam üretim düşeceği için enflasyonla mücadelede uzun dönemde üretim kapasitesinin artmasını sağlayacak farklı yöntemler kullanılması gerekmektedir (Ulusoy, 2006; Ataç, 1997).

Durgunluğun fazla olduğu dönemlerde yatırım harcamaları, emek yoğun alanlara ve ekonomik büyümeye etkisi yüksek alanlara yapılmalıdır. Bu şekilde hem işsizlik önlenir hem de girdi sayısı fazla olan sektörler canlanmış olacaktır. Sonuçta uzun dönemde üretim miktarı artmış olacaktır (Ulusoy, 2006; Pınar, 2010).

1.2. Kamu Harcamalarının Artış Nedenleri

Kamu harcamaları devlet kavramının ortaya çıkmasından itibaren ekonomik ya da siyasi nedenlerden artma veya azalma eğiliminde olmuştur. Büyük buhranla birlikte Keynesyen ekonomi politikaları önem kazanmıştır. Bu da beraberinde bir maliye politikası olan kamu harcamalarında artışa neden olmuştur (Yavuz ve Gül, 2011). Bu artışların bazıları gerçek bir artışa neden olurken bazıları ise görünüşte artışa neden olmaktadır (Caymaz, 2016). Ekonomide yer alan her birey, kendi çıkarını gözetmektedir, kendi avantaj ve karını maksimize etmek istemektedir. Bireylerin bu yaklaşımı dolayısı ile kamu tercihi teorisyenlerini bu konu üzerine araştırma yapmaya yönlendirmiştir (Hızarcı, 2007).

Kamu tercihi teorisine göre harcamaların artış göstermesinin nedenleri beş farklı başlıkta sıralanabilir. Bunlar Mueller (1989) göre;

1. Dışsallıkların ortadan kaldırılması ve kamu mallarının tedariki,
2. Gelirin ve refahın yeniden dağılım çabaları,
3. Baskı grupları,

4. Bürokrasi,
5. Mali yanılma şeklindedir.

1.2.1. Gerçek Artış Nedenleri

Kamu harcamalarının, kamu giderlerden daha fazla olması gerçek artış olarak adlandırılmaktadır (Kanca, 2014).

1.2.1.1. Ekonomik Nedenler

Ekonomik gelişme ile bireylerin refah düzeylerinde yükseliş olmaktadır. Geliri artan her bireyi daha kaliteli yaşam standartlarına sahip olmak isterler. Bunun getirisi olarak kamudan da daha kaliteli hizmet talep ederler. Aynı zamanda gelir seviyesi yükseldikçe beklenen hizmetlerde çeşitlilik olması da gerekmektedir. Bu talepleri karşılamak için gerçek anlamda kamu harcaması yapılması gerekmekte bu da harcamalarda artışa sebep olmaktadır (Edizdoğan v.d., 2012; Orhaner, 2000).

Talebin az olduğu ve/veya ekonomide istikrarın olmadığı dönemlerde hükümetler kamu harcaması yoluyla ekonomik hareketlilik yaratmayı amaçlamaktadır. Bu da kamu harcamasında artış yaşanmasına neden olmaktadır (Muter v.d, 2006).

1.2.1.2. Siyasal Nedenler

Siyasal değişmelerin kamu harcamaları üzerinde bir takım etkileri vardır. Demokrasinin olduğu ülkelerde siyasi parti grupları, seçmenler, baskı grupları ve bürokratlar birbirleri ile etkileşim halindedir ve her biri kendi çıkarını maksimize etme çabası içerisindeyler. Bu sebeptendir ki seçmenlerin memnuniyetini arttırmak için gerekli olmasa da bazı harcamalar yapılmaktadır. Bu harcamalarda ekonomide büyümeye, istihdam artışına sebep olmaktadır (Edizdoğan v.d., 2012; Muter v.d., 2006).

Demokratik ülkelerde iktidar partisi yönetimde daha uzun süre kalmak için, vatandaşlar da gelirlerini arttırmak için çaba gösterir. Dows, Buchanan veTullock, bu durumu kamu harcamalarını üst düzeye çıkarma yaklaşımı olarak adlandırmışlardır (Akdoğan, 2011).

1.2.1.3. Sosyal Nedenler

Ekonomik gelişme/değişme sonucu insanların yaşam kalitelerinde de değişiklik olmaktadır. Modern dünyada devletler, kişilerin yaşam standartlarını iyileştirme için harcama yapmaktadırlar. Eğitim harcamaları, yoksullara yapılan yardımlar, sağlık harcamaları vb. bu harcamaların başında gelmektedir (Orhaner, 2000).

Nüfus artışı sonucu farklı hizmetlere ihtiyaç artmaktadır. Bu hizmetler de gerçek anlamda kamu harcaması yaratmaktadır. Sanayi alanındaki gelişmeler, ulaşım gereksinimlerinin artması, şehirleşmenin artması ve insanların şehirlere göç etmesi gibi nedenlerle yapılan harcamalar gerçek kamu harcamalarıdır (Edizdoğan, 2008).

1.2.1.4. Askeri Nedenler

Karşıt olarak adlandırılrsa da savunma ve savaş giderleri, 19. ve 20. yy da gerçekleşen savaşlar nedeni ile yapılan askeri harcamalar, kamu harcamalarında artış yaşanmasına neden olarak aynı kategoride yer almaktadır (Nadaroğlu, 1998).

Silah ve savunma sanayinin sürekli ilerlemesi, savaş öncesi güvenlik önlemlerinin artırılması, savaş dönemlerinde sürekli bir maliyet yaratarak kamu harcamalarını arttırmaktadır (Kiraz, 2016).

İlk dönem; savaş zamanlarında ortaya çıkan maliyet, ikinci dönemki maliyet savunma harcamaları için yapılan son olarak ise savaş sonrası dönemi kapsayan maliyettir (Akdoğan, 2011).

Savaş zamanlarında maliyetler en üst seviyelere yükselmektedir. Savaş bittikten sonra maliyetler ise eski haline dönememektedir. Savaş tazminatları, yapılan savunma harcamaları, şehitlere ve gazilere verilen ücretler, yardımlar, alınan borçlar faizleri; tüm bunlar için yapılan harcamalar kamu harcamalarını arttırmaktadır (Edizdoğan, 2008). Bu durumu açıklayan en önemli görüş ise Peacock- Wiseman' ın "sıçrama hipotezi" dir". Savaş dönemlerinde kamu harcamaları, yavaş bir seyir yerine basamak halinde ani artışlar göstermektedir. Savaş sonrasında da düşüş göstermeyip aynı seviyede devam etmektedir (Özmen, 2010).

1.2.1.5. Teknolojik Gelişmeler

İcat olunan bir teknolojik gelişmeden her birey faydalanma isteği içerisinde olmaktadır. Bu istek devletler üzerinde baskı oluşturmakta ve ülkeye bu teknolojiyi getirmek bir maliyet oluşumuna, dolayısı ile kamu harcamasında artışa neden olmaktadır. Teknolojik gelişmeler bazen yeni bir hizmet alanına yer açarken bazen de mevcut bulunan hizmet kalitesini arttırmakta bu da hizmetlerin daha pahalı olarak alınmasına neden olmaktadır (Güner, 2002).

Ekonomik zorluklar olmasına rağmen çoğu gelişen ülkeler Ar-Ge alanında çalışmalar yapmaktadır. Kamu gelirleri yüksek ülkeler, büyük oranda bilişim ve iletişim, biyoteknoloji ve nanoteknoloji alanlarında insanların yaşam standartlarını yükseltecek faydalı alanlara yatırım yapmaktadırlar (OECD Raporu, 2008). İktisadi alanda yaşanan teknolojik gelişmeler kamu harcamalarını gerçek oranda arttırmaktadır (Kiraz, 2016).

1.2.2. Görünüşte Artış Sebepleri

Kamu harcamalarını finanse etmek için kullanılan kaynaklarda bir artış yaşanmazken, rakamsal olarak sanki artış varmış gibi görünen harcama türleridir (Kanca, 2014).

1.2.2.1. Para Değerinin Değişmesi

Zaman içerisinde paranın değeri düşüş eğilimi yönünde olmuştur. Alım gücündeki düşüş, sürekli ya da bir süre devam edip durmuş olabilir. Para değerindeki bu düşmeler fiyatlar genel seviyesinde artmaya neden olmaktadır. Bu da alınacak hizmet ve mallara ödenecek tutarların artmasına yol açmaktadır. Önceden aldığımız hizmeti daha fazla harcama yaparak almamıza neden olduğu için sanki daha çok kamu harcaması yapmış gibi yansımaktadır bu da görünüşte artışa sebep olmaktadır (Orhaner, 2000; Akkaya, 2016).

1.2.2.2. Aynı Ekonomiden Nakdi Ekonomiye Geçiş

Kâğıt para sistemine (itibari para) Kamu sektöründe gerçekleştirilen harcamalara yapılan ödemeler nakdi para olarak yapılmamaktaydı. Harcamalar için

yapılan ödemeler farklı şekillerde gerçekleştirilmekteydi. Bu yönteme aynı ekonomi denilmektedir. Ödemeler nakdi olarak gerçekleştirilmeye başlanınca, kamu harcamalarında bir artış yaşanmış gibi görülmektedir (İbrahim, 2010). Önceden aynı yöntemle karşılanan kamu hizmetlerinin nakdi yönteme geçip para ile karşılanmaya başlanması, para miktarında artışa sebep olduğu için devlet bütçesinde de bir artışa sebep olmaktadır. Bu da görünüşte artışa sebep olmaktadır (Türk, 2002).

1.2.2.3. Bütçe Tekniklerindeki Değişme

Bu sistemde kamu geliri elde etmek için ortaya çıkan masraflar elde edilen kamu gelirlerinden karşılanmaktadır. Bu yöntem ile elde edilen gelir ve yapılan kamu harcama kalemleri tek tek yazılmamakta elde edilen gelir ve harcanan tutar net olarak belirlenememekte, gizli tutulmaktadır. Günümüzde kullanılmakta olan sistemde ise gelir ve giderlerin ayrı ayrı tespit edilmesi nedeniyle kamu harcamalarında sanki artış var gibi gözlemlenmektedir. Aynı sistem adı verilen bu bütçe tekniğinde, gelir ve giderler birbirinden düşürülmeden yazılır (Tas, 1989).

1.2.2.4. Nüfus ve Yüz Ölçümündeki Artışlar

Yüz ölçümü ve nüfus arttığında kamu harcamalarının kalitesi ya da çeşitliğinde bir değişme olmaması için kamu miktarında artış olmaktadır (Akdoğan, 1987). Eğitim, sağlık, barınma gibi kamu hizmetleri için yapılan harcamalar artışa neden olmaktadır (Özmen, 2010).

Nüfusun artışı sonucu hizmetlere talebin artması ile kamu harcamaları doğru orantı ile artmaktadır. Dolayısıyla nüfus ile kamu harcamaları doğru orantılı değilse bu yaşam süresinin uzun olduğunu gösterir. Nüfus artışı olmadan kamu harcamalarının artmasından anlaşılmaktadır. Bu da emekli ücretleri ve sigortaları, huzur evleri gibi kamu harcamalarının yapılmasına neden olur (Güner, 2002).

1.3. Türkiye’de Kamu Harcamaları

Bir harcamanın kamu harcaması olduğunu anlamamız için harcamanın devlet bütçesinden yapılmış olması, kanun maddesinde yer alması ve bir hizmet ya da bir konu üzerine yapılmış olması şartlarını içermektedir (Aslan, 2002)

Kamu harcamaları ülke ekonomisi içerisinde kamu sektörünün kapladığı alanı görmemiz açısından mühim bir maliye politikası vasıtalarından biridir (Aytaç, 2004)

Ülkemizde yapılan kamu harcamalarını görmek için ilk olarak konsolide bütçe harcamalarının GSHM içindeki payına bakılabilir. 2000 ve 2001’li yıllarında transfer harcamaları yükselme grafiği göstermiş % 65, 6 ve %69, 5 oranında harcama yapılmıştır. 2002 yılından itibaren düşüş eğilimi göstermiş ve 2003 yılında %69, 5’lerden % 67, 3 seviyelerine kadar gerilemiştir. Transfer harcamalarını incelendiğinde bu harcamalarda en fazla borç faiz ödemesinin yer alması dikkat çekmektedir. Borç faiz ödemelerinin, transfer harcamalarının içindeki oranı, % 61, 7’lerden, 2002 yılında %73, 3’lere kadar yükseldiği görülmektedir ve nitekim 2003 yılında toplam transfer harcamalarının düşmesi ile birlikte , bu harcama oranı da azalma göstermiş %61, 8 seviyelerine gerilemiştir. 2003 yılından itibaren, yekûn bütçe giderleri içinde yatırım giderleri yerine merkezi yönetim sermaye harcaması ismi içinde toplanan kalemde, 2004 yılında GSMH’nin %1,4 ‘ü, 2006 yılında %1,5 ‘i yatırım giderleri olarak gerçekleşmiştir (D.P.T , 2001; D.T.P, 2006).

Kriz yaşanmadığı dönemlerde büyük bir payı olan ulaştırma alanındaki yatırımların, kademeli olarak azaltılması hedefine göre kamu harcamalarının 2007 ve 2008 yıllarında azaldığı görülmektedir. Diğer bir yandan her yıl farklılık göstermesine karşın tarımda azalış yaşanırken, eğitim ve sağlık alanında yükselme yaşanmıştır (D.P.T, 2008).

2001-2023 yılları arasında hedeflenen Uzun Vadeli Gelişmenin, VIII. 5 Yıllık Kalkınma Planının temel amaçları olarak; yüksek eğitim, teknoloji ve sağlık alanlarında araştırmaların artırılması, enerji, ulaşım ve haberleşme alanlarında yapılan harcamaların 2010 yılına kadar sabitlenmesi, daha sonra aşamalı olarak azaltılması belirlenmiştir. Kamu harcamaları içinde ekonomik ve sosyal temellerin hazırlanmasına öncelik verilmesi planlanmıştır. Eğitim, sağlık, teknoloji, enerji ve sulama altı yapıları, kentsel dönüşüm alt yapılarına ve ulaştırma alanına yapılacak yatırımlar arasında dengeli, bölgesel kalkınmaları hedefleyen planlar yapılmıştır (Diler, 2011).

Küreselleşen dünyada Türkiye’de de kamu harcamaları son zamanlarda büyük artış göstermiştir. Türkiye Bütçe sisteminde son yıllara kadar iki yönlü bir yapı yer almıştır. Bunlar ekonomik ve fonksiyonel sınıflamadır. 2004 yılında yer alan analitik

bütçe sınıflandırması ile dört farklı sınıflandırma bütçemizde yer almıştır; Kurumsal sınıflandırma, fonksiyonel sınıflandırma, finansman tipi sınıflandırma ve ekonomik sınıflandırma (Özbaran, 2004).

Ülkemizde yıllara göre yapılan kamu harcamaları şu şekildedir;

Tablo1. 2000-20019 Arası Yıllara Göre Türkiye’de Konsolide Bütçe Harcamaları

Yıl	Oran	Yıl	Oran
2000	%36,09	2010	%36,44
2001	%41,82	2011	%34,21
2002	%40,70	2012	%35,06
2003	%38,34	2013	%35,20
2004	%34,46	2014	%34,33
2005	%31,78	2015	%34,27
2006	%32,11	2016	%36,5
2007	%32,38	2017	%34,94
2008	%33,04	2018	%35,09
2009	%38,23	2019	%33,63

Kaynak: (ms.hmb.gov.tr, 2000-2019)

Tabloda da görüldüğü üzere kamu harcamalarında yıllara bağlı olarak büyük oynaklıklar yaşanmamıştır. Verili yıllar içinde sadece 2001 ve 2002 yıllarında kriz nedenli artış gözlemlenmiştir.

2000 yılından bu zamana kadar kamu harcamalarına bakıldığında, oranın kamu gelirlerine karşı büyük bir artış göstermediği görülmektedir. Ancak rakamsal olarak baktığımızda 2000 yılından bu zamana kadar nominal açıdan büyük bir artış yaşanmıştır. Ülke nüfusunun artması, teknolojik gelişmeler, kentleşme, eğitim, sağlık, gibi birçok neden kamu harcamalarında artış olmasına sebep olmaktadır. Oransal olarak artışın düşük olma sebebi ise artan kamu harcamalarıyla birlikte yine artmanın görüldüğü kamu gelirleridir. Artan nüfus nedeniyle devletin bireylerden aldığı vergilerde, devlet tekelinde olan işletmelerin gelirlerinde, bununla birlikte borçlanma, faiz gelirleri gibi alanlarda artış yaşanmıştır.

Yapılan kamu harcamalarına baktığımızda 2000 yılında en fazla %20,60 oranı ile

transfer harcaması yapılmıştır. En düşük oran ise %3,34 pay ile yatırım harcamaları olmuştur. 2001 yılında ise en yüksek harcama %25,58 transfer ise %3,46 yatırım harcamaları yapılmıştır. 2002 yılında % 23,55 transfer, % 3, 56 yatırım harcaması, 2007 yılında % 15, 00 transfer, % 3, 04 yatırım harcaması yapılırken 2012 de ise % 16, 11 transfer, % 3, 17 ise yatırım harcamasının gerçekleşmiştir. 2017 yılına baktığımız zaman %15, 78 transfer harcaması, % 3,70 yatırım harcaması olmuştur. Son olarak 2018 yılında %15, 69 transfer harcaması, %3, 65 ise yatırım harcaması gerçekleşmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı). Bu oranlara baktığımızda transfer harcamalarının diğer harcama kalemlerine kıyasla çok büyük yer paya sahip olduğu görülmektedir.

Transfer harcamaları, karşılıksız yapılan harcama türü olduğu için alım gücünün kişiler arasında el değiştirmesini sağlamaktadır. Sosyal devlet olma ilkesi sebebi ile transfer harcaması kaleminin ülkemizde oranı yüksektir. Bununla birlikte yatırım harcamalarına yeteri kadar yer verilmemesi uzun vadede ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler yaratabilme ihtimali de taşıyabilir. Yatırım harcamaları direkt olarak sermaye birikimini sağlamaktadır. Ayrıca ülke ekonomisinin sürdürülebilir ve uzun dönemli büyümesi üzerinde doğrudan etkiye sahiptirler.

İKİNCİ BÖLÜM

ENFLASYON, İŞSİZLİK VE KADIN İŞSİZLİK

2.1. Enflasyon

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen artış anlamına gelmektedir. Fiyatların artış eğilimi göstermesi, maliyet artışları, paranın değerinin düşmesi, para arzının fazlalaşması, faktör ve reel açıklar gibi kavramlar enflasyona neden olmaktadır (Cassel, 1984).

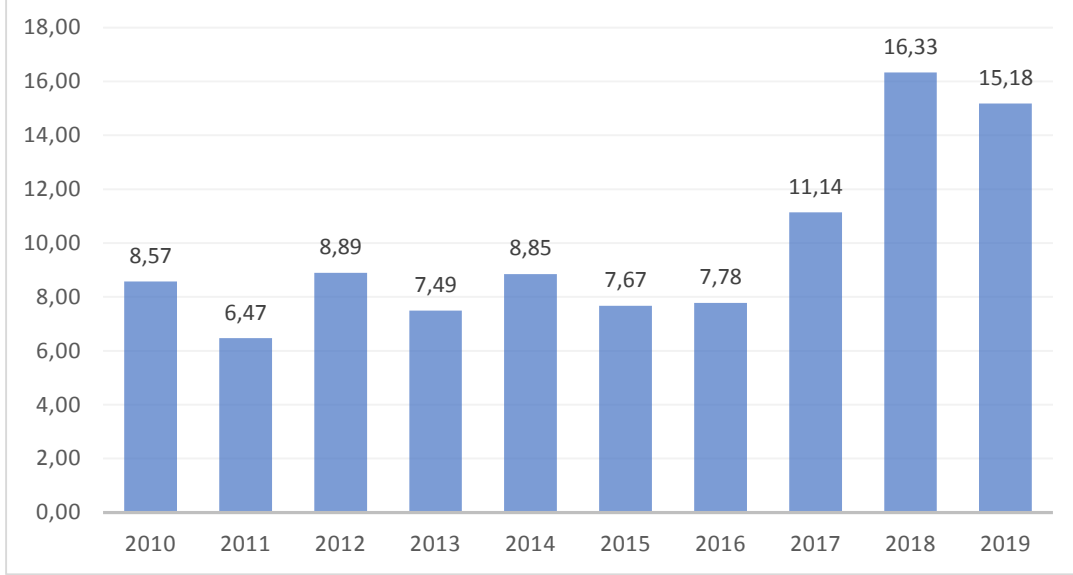
Enflasyon, cari fiyat düzeyinde toplam talebin toplam arzdan daha fazla olması nedeniyle fiyatlar genel seviyesinin yükselmeye başlaması ve paranın sürekli değer kaybetme sürecidir. Ülkedeki para arzı o kadar çoktur ki, üretim para arzı karşısında yetersiz kalmaktadır.(Parasız, 2006; Yıldırım ve Karaman, 2003; Kılıçbay, 1991).

Tanımı açmak gerekirse, para arzının artış yaşadığı dönemde geliri artan bireyler ya harcama yapacak ya da tasarruf yapacaklardır. Bu durumda bireylerin nakdi harcama hızı yani satın alma hızı malların arz edilme hızından, üretim hızından, yüksek olursa parasal enflasyon isimli talep enflasyonuna neden olacaktır. Hane halkları daha yüksek fiyattan satın almak zorunda kalacaklardır (Yiğit, 2013).

Etkili bir kamu maliyesinin ana görevleri arasında dengeli bir ekonomik gelişme olmalı ve kalkınmaya katkı sağlaması gerekmektedir. Dengeli büyüme ve fiyat istikrarının eş zamanlı sağlanması çoğunlukla kolay değildir. Ekonominin gelişme ve büyüme sonucu fiyatlar genel düzeyinde bir artış olması istenilen bir durum değildir. Bunun yanı sıra fiyatlar genel düzeyinin artışıyla birlikte talepteki azalma, ekonomideki gelişme ve büyüme hızındaki düşme sonucu istihdam düzeyinde de düşmesi istenilen bir durum değildir. Ekonominin gelişmesi ve fiyatlar genel düzeyindeki artış sonucu alım gücünde değişiklik yaşanabilmektedir. Bu değişim kişilerin alışveriş tercihlerini de etkileyecektir. (Yiğit,2013).

Yukarıdaki tanımlardan anladığımız kadarıyla enflasyon kalemlerinin tek tek yükseliş ya da tüm kalemlerde ani yükselme enflasyon anlamına gelmemektedir. (TUİK, 2008). Yani tek bir ürünlerdeki artış ya da tüm ürünlerdeki bir defaya mahsusani artışlar enflasyon kapsamına alınmamaktadır (Eğilmez ve Kumcu, 2004; Alkın, 2008;

Kaynak : (EVDS, 2020)

Şekil 2. 2010-2019 Yılları Arasına Ait Tüketici Enflasyon Oranları.

2.2. Enflasyon Çeşitleri

Ülke ekonomilerinde istikrarsızlık nedeni olan enflasyonun çıkış nedenleri her ülkede farklılık göstermektedir. Kamu harcamalarında yüksek artışlar olmaktadır. Kişiler de bu harcamalara karşı yüksek talep göstermektedir. Bu da talep kökenli bir enflasyona neden olmaktadır. Ya da uygulanan politikalarla işletmelerin maliyetlerinde artışlar yaşanmaktadır. Hammadde, yüksek vergiler, iş gücü gibi üretim girdilerindeki yükselmeler gibi. Ekonomide enflasyonist beklentiler kaybolmaz ise hane halkları kararlarını alırken bu durumu göz önüne alacaklardır. İşçiler yükselen fiyatlar nedeni ile gelirlerini korumak isteyeceklerdir. İşverenler maaş artışına yönelik beklentileri olacaktır. İşverenler de artan giderleri göz önüne alarak fiyatlarını daha da yükselteceklerdir. Sonuç olarak enflasyon devam edecektir (Yiğit, 2013).

Enflasyon çeşitleri; enflasyonun sebepleri, enflasyonist beklentiler ve fiyat artış oranlarına göre üç grupta inceleyebiliriz.

2.2.1. Fiyat Artış Türlerine Göre Enflasyon Türleri

Enflasyon fiyatların yükseliş süratine göre ılımlı enflasyon, yüksek enflasyon, süper enflasyon olarak üçe ayrılmaktadır (Eğilmez ve Kumcu, 2004).

2.2.1.1. İlimli Enflasyon

İlimli enflasyon, fiyatlardaki değişiklerin neden olduğu, düzenli bir yükselmenin görüldüğü ama çift basamaklı sayılara kadar yükselmeyen enflasyon olarak adlandırılmaktadır (Samuelson P. A ve Naurdhaus, 1992; Alptekin, 2016).

Gelişmiş ve hala gelişmekte olan ülkelerde enflasyon genellikle tek haneli olarak seyreder. Bu durum ilgili ekonomilerin değişken bir ekonomiye sahip olmadıklarını göstermektedir (Dinler, 2000). Bu enflasyon türü, sinsi enflasyon, sürünen enflasyon olarak da adlandırılır. Ekonomik aktiviteler açısından genellikle bir zararı yoktur. (Eğilmez ve Kumcu, 2004).

Enflasyon rakamlarının tek basamaklı hanelerde kalmasının ekonominin sağlığı açısından itici güç olduğunu düşünen ekonomistler bulunmaktadır. Düşük bir enflasyon oranı, hane halkı ve üreticiler arasında denge bulan ve siyasiler tarafından istenilen bir durumdur (Dikilitaş, 2019).

2.2.1.2. Yüksek Enflasyon

Yıl bazında enflasyon rakamlarının çift haneli seviyelerde ortalama %30-%80 arasında olduğu enflasyon türüdür. Dörtüncü ya da aşırı enflasyon olarak isimlendirilmektedir. Eğer ki ülkelerde bu enflasyon türü yaşıyorsa ülke parasının ulusal değer kaybetmesi anlamına gelmektedir bu da para için önemli bir olgu olan değer koruma işlevi ile ters düşmektedir. Böyle bir durumda değer kaybeden paradan kaçışlar başlayacaktır örneğin daha güvenilir olan başka ulusal paralara yönelim başlayacaktır. Ülkelerin kendi para akışından daha çok dolar akışı olmasına dolarizasyon adı verilmektedir (Altınok ve Çetinkaya, 2003). Yüksek enflasyon olduğu zamanlarda para değer kaybetmekte ve para değişimini kavramayı zorlaştırmaktadır (Akyürek, 2008).

Yüksek enflasyon döneminde yaşanan belirsiz ilerleyiş yatırımcıların kafasını karıştırmakta ve doğru yatırımlar yapılmasını engellemekle birlikte yatırımcıları da kaçırmaktadır bunun sonucu olarak da ekonomik büyüme olumsuz olarak etkilenmektedir (Berber ve Artan, 2004).

2.2.1.3. Hiper Enflasyon

Çok yüksek rakamlara ulaşan bir enflasyon çeşididir. Fiyatlardaki değişme çok hızlıdır sabah alınan ürün fiyatı akşama daha yüksek rakamlara ulaşabilmektedir. Bu enflasyon türü kişilerin sosyal yaşamlarını önemli derecede etkilemektedir. Enflasyon etkilerini azalmak için halk hızlı para harcama eğiliminde olmaktadır (Akyürek, 2008).

Hiper enflasyon dönemlerinde para çok fazla güven ve değer kaybettiği için piyasada uluslar arası para dolaşmaya başlar bu da milli paranın çökmesine neden olur (Ünsal, 2017). Hiper enflasyonun meydana gelmesindeki en büyük etkenlerden bir tanesi hükümetlerin kamu harcamalarını finanse etmek için bütçe açığı yöntemine başvurması ve üretim faktörlerini arttırmayan parasal büyümeye başvurmalarıdır (Blanchard, 2000).

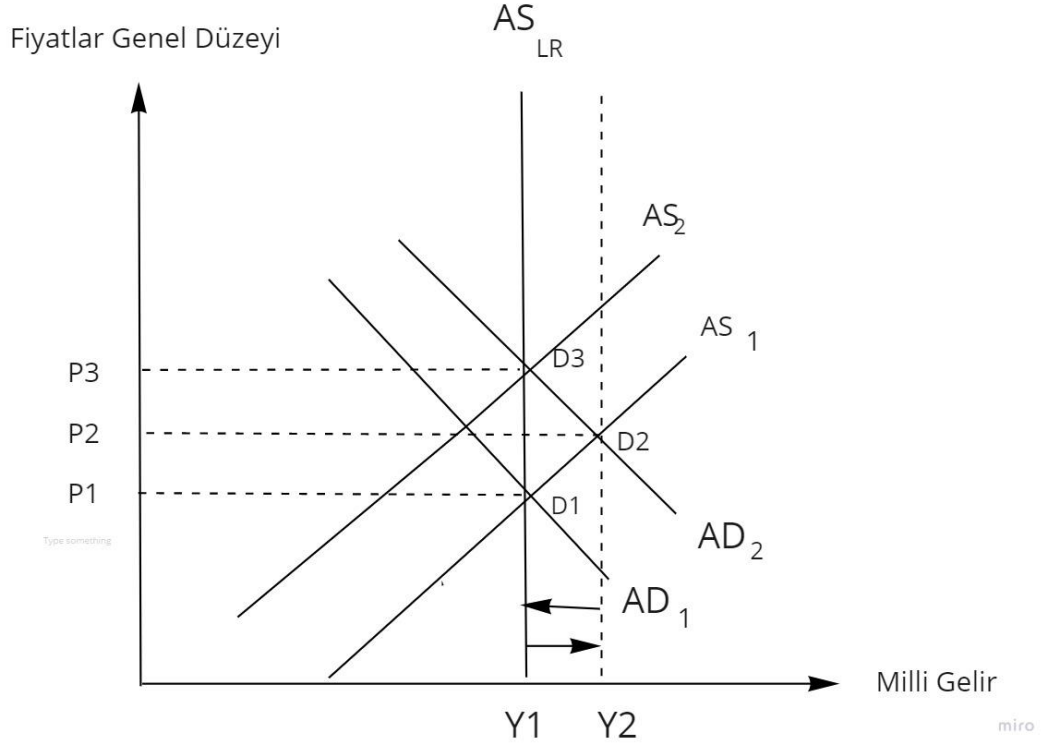
2.2.2. Sebeplerine Göre Enflasyon Türleri

Nedenlerine göre enflasyonu üç başlık altında sıralayabiliriz; talep enflasyonu, maliyet enflasyonu, yapısal enflasyon.

2.2.2.1. Talep Enflasyonu

Üretilen mal ve hizmetlere talep çok yüksek miktarlardadır. Böyle bir durumda arz, talep karşısında yetersiz kalmaktadır ve aradaki denge bozulmaktadır (Dikilitaş,2019: 10). Bu dengenin bozulması talep yönde lehte gibi olsa da fazla olan para arzı ile kişilerin mallara olan talebi artacak. Talebi karşılayamayan üreticiler fiyatları yükseltecek böylece kişiler daha önce aldıkları mallara daha fazla ödeme yapmak zorunda kalacaklardır (Karakayalı, 2005).

Keynesgil talep enflasyon teorisine göre, fiyatlardaki dalgalanmalar enflasyon olarak adlandırılmaktadır. Tam istihdam durumunda seyreden bir ekonomide toplam talepteki artış birçok ürüne olan talebi artırmakta, yüksek talep de fiyatları yükseltmektedir. Sonuç olarak tam istihdam düzeyindeyken hem mal hem faktör piyasalarında oluşan fazla talep enflasyona neden olmaktadır (Dindar, 2000)

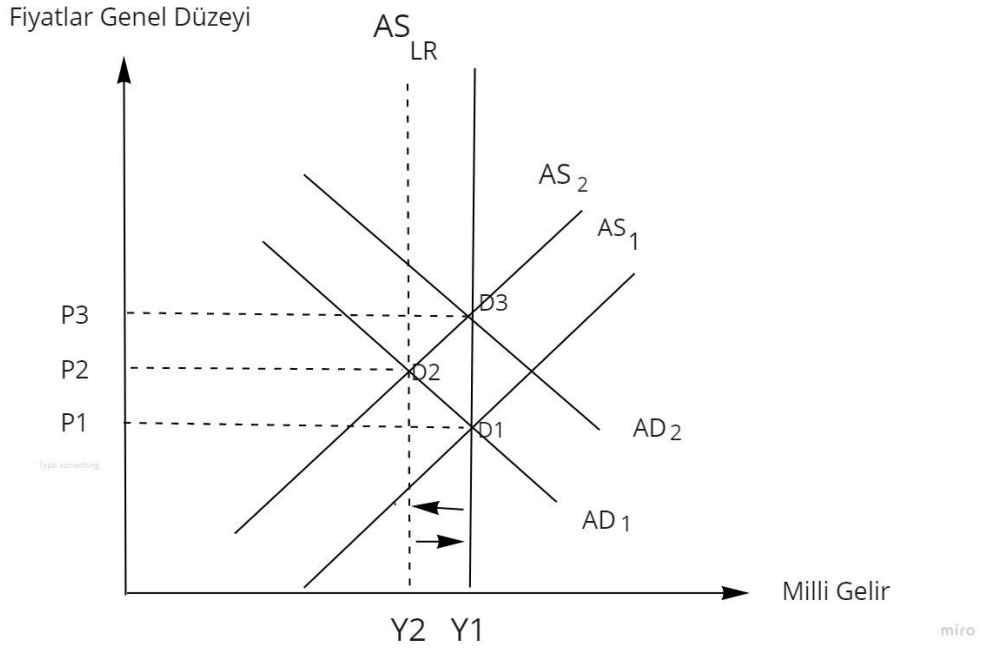
Kaynak: Dinler, 2000; 406

Şekil 3. Talep Enflasyonu

Yukarıdaki şekilde AD1 ve AS1 noktasının ilk kesiştiği nokta olan P1 denge noktasıdır. Talebin arttığını düşünelim AD1 eğrisi AD2 konumuna kayacaktır. Bununla birlikte artan talep nedeni ile fiyatlar P1 'den P2'ye çıkacak ve milli gelir Y1 noktasından Y2 noktasına gelerek yeni denge noktasını meydana getireceklerdir. Fakat bu geçici bir denge noktasıdır. Fazla talep üreticiler üzerinde arzı artırmaya yönelik bir baskı yaratacaktır. Bu eğilim maliyetleri de arttırarak AS1'i AS2' ye yükseltecek ve fiyatlar tekrar artış yaşayarak yeni denge noktası olan D3'e gelecektir. Dolayısı ile fiyatlar genel seviyesinde bir artış yaşanmış olacaktır. Bu da talep bazlı olduğu için talep enflasyonuna neden olacaktır.(Akyürek, 2008: 13).

2.2.2.2. Maliyet Enflasyonu

Bu enflasyon türü üretim maliyetlerinin yükselmesi dolayısı ile artan maliyetleri finanse etmek için fiyatlar genel seviyesinin artması sonucu oluşmaktadır. Maliyet artışlarına; hammadde fiyatlarındaki yükselme,iş gücünde yaşanan artışlar, ithalat ve ihracatta artan maliyetler, bazı ürünlerde yapılan blokelere kaldırılması, tarım mahsullerindeki azalma gibi durumlar neden olmaktadır (Parasız, 2003).

Kaynak :Dinler,2000:408

Şekil 4. Maliyet Enflasyonu

Yukarıda yer alan şekil 3’ de ise D1’i denge noktası olarak kabul edelim. Maliyetlerin herhangi bir nedenle arttığını varsayalım. AS1 eğrisi sola kayarak AS2 ‘ye gelir. Denge noktası D1 noktasından D2 noktasına doğru gelerek eksik istihdam seviyesinin olduğu yerde fiyatları da yükselterek yeni denge noktası sağlayacaktır. Eksik istihdamla aynı anda enflasyon da yükselmekte ve stagflasyona neden olmaktadır. Burada milli gelirden de düşüş de yaşanmaktadır. Yeni denge noktası kalıcı denge noktası değildir. Burada ya arzı azaltmamız gerekecek ya da talebi arttırmamız gerekecek ki yeni denge noktası oluşsun. Talep artışı ile talep eğrisinin de sağa kaydırılmasıyla yeni denge noktası D3’te gerçekleşecektir. Burada da maliyet artışına bağlı enflasyon oluşumunu görülmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ama ekonomik olarak dışa bağımlı aynı zamanda da tüketimin de fazla olduğu ülkelerde, ithal edilen malların ulusal para cinsinden fiyatlandırılması, ithal edilmiş bir dış enflasyona sebep olmaktadır. Dolayısıyla dışarıdan alınan hammadde, yarı mamul yatırım malları ve teknolojik ürünlerin neden olduğu bir fiyat baskısı oluşmaktadır (Koçyiğit ve Doğan, 2006). Temel girdi ürünlerdeki fiyat artışı ile yaşanan arz şokları sonucunda yaşanan enflasyondur (Yıldırım ve Karaman, 2003).

Talep enflasyonu olduğu zamanlarda gayri safi milli hâsılda artış yaşanırken maliyet enflasyonunda tam tersi azalış yaşanmaktadır (Tunca,2005:261).

Yaşanan hava olayları, doğal afetler gibi nedenlerle hammadde olarak tarım ürünlerini kullanan firmaların kullanabilecekleri ürün miktarında azalma olacaktır. Bu da tarım ürünü üretenlerin maliyetlerinde artışa neden olacaktır. Ayrıca istihdamın arzının, istihdam talebinden daha düşük olması durumunda da maliyetler artacaktır. Sendikaların ücret baskısı firmaların maliyetlerini yükseltmektedir. Firmalar da kar kaybı yaşamamak adına bu maliyetleri ürün fiyatına eklemek durumunda kalmaktadır. Dolayısı ile maliyet enflasyonuna neden olan bir başka etken olarak adlandırılmaktadır (Ulusoy, 2006: Karayakalı, 2005).

Maliyet enflasyonuna neden olan olgulardan bir tanesi de vergilerdir. Yüksek vergilerin yükünü hafifletmek ya da karını artırmak isteyen firmalar vergileri maliyetlerine ekleyerek fiyatların artmasına neden olmaktadır(Yiğit, 2013).

Bazı ülkelerde tarım ürünlerindeki taban fiyat uygulaması siyasi amaçlar doğrultusunda kullanılırsa bu durum fiyatlar genel seviyesinin artmasına neden olarak maliyet enflasyonuna sebep olacaktır (Ulusoy, 2006).

Fiyatlar genel seviyesindeki artış miktarı doğru olarak belirlenemezse beklenen enflasyon ile gerçekleşen arasında fark olacaktır buna “ Beklenmeyen Enflasyon” adı verilir (Altunöz: 177).

2.2.2.3. Yapısal Enflasyon

Talep yapısındaki değişimlerin üretim yapısına uygun olmaması nedeniyle fiyat yükselmeleri yaşanmaktadır. Bu da yapısal enflasyon olarak değerlendirilmektedir. Genellikle yapısal sorunları devam eden az gelişmiş ülke ekonomilerinde karşılaşılmaktadır (Berber, 2016).

Bazı ekonomilerde fiyatlar piyasada kendiliğinden belirlenmemektedir. Bazı çıktıkların fiyatları piyasa yapısı ya da devletin uygulamış olduğu politikalara göre farklılık göstermektedir. Monopol ve oligopol piyasalarda firma sayısı tek ya da az olduğu için fiyatlar bu firmalar tarafından da belirlenmektedir. Bu firmaların yoğun olduğu ülkelerde firmalar, ürün fiyatlarını belirli bir seviyeden belirler. Böylece bazı

alanlardaki mallarda fiyatlar yüksektir. Monopol ve oligopollerin fiyat artışları genele yayılarak fiyatlar genel seviyesinde bir artış yaratabilir.(Birinci, 1989).

Üretim girdileri arasında hammadde, teknoloji bilgisi, petrol, nitelikli eleman yetersizliğinden yeterli derecede üretim yapılamamaktadır. Üretimin istenilen düzeyde gerçekleştirilememesi sebebiyle, talep karşısında yetersiz kalmaktadır. Bu durumda da fiyatlar genel seviyesinde artış yaşanmaktadır (Önder, 2007; Dinler, 2011).

Az gelişmiş tarıma dayalı ekonomiye sahip ülkelerde, tarım ürünlerinin üretimini büyük firmalar yerine küçük firmalar üstlenmektedir. Nüfus artışı durumunda tarım ürünlerine olan talep artışını karşılayamaz. Tüm bunların yanında artan nüfus, şehirleşme, tüketim tercihlerindeki değişimler de bu firmalar tarafından yeteri kadar karşılanamamaktadır bu fiyatlar genel seviyesinde artışa neden olmaktadır (Dinler, 2011).

2.2.2.4. Beklenti Enflasyonu

Beklenti enflasyonu kişilerin enflasyon oranlarında artış olacağı beklentisi içinde olup ona göre davranış göstermesidir (Erol, 2013). Şayet kişilerde enflasyon beklentisi olmaya devam ederse ve ona göre davranış sergilerlerse enflasyonun önüne geçilemez. Diğer bir söyleyişle bireyler geçmiş deneyimlerini göz önünde bulundurarak davranış sergilerlerse enflasyon oranları geçmiş ile aynı şekilde ilerleme gösterecektir. Bu durumda Merkez bankası fiyat istikrarını sağlamaya öncelik verirken diğer taraftan da kişilerde oluşan enflasyonist beklentilerin oluşumunu engelleyecek adımlar atmak zorunda olacaktır (TCMB, 2003).

Ayrıca çalışan kesim de gelirlerine, geleceklerini düşündükleri enflasyon oranında zam isteyeceklerdir, bu beklenti ile işverenlerde bu ücret artışlarını maliyetlerine ekleyerek hem maliyet enflasyonu oluşumuna hem de işçilerin aldığı tavır ile beklenti enflasyonu oluşmasına neden olacaktır (Tunca, 2005). Son olarak enflasyon beklentisi ile faiz oranlarında bir artış yaşanacaktır. Bu da yatırımların azalmasına neden olacaktır. Enflasyon beklentisi ile kar getirisi yüksek olan yatırımlar yerine havadan yatırımlar gerçekleşecek bu da fiyatlar genel düzeyinde artışa neden olacaktır (Ataç, 1997; Uysal, 2007).

Tüm bu enflasyon tanımlarından anladığımız kadarıyla enflasyon oranları,

işsizlik vb. durumlar hane halkını direkt olarak etkilediği için yöneticiler ve ekonomistler tarafından fazlaca izlenmesi gerekmektedir. Enflasyon kısa zamanda hızlı bir şekilde etkilerini gösteren bir olgudur (Şentürk ve Akbaş, 2014).

2.2.3. Türkiye’de Enflasyon

Türkiye 2000 yıllara “Enflasyonla Mücadele Programı” ile adım atmıştır. 9 Aralık 1999 tarihli anlaşmada mevcut iktidar partisinin IMF” ye sunduğu ekonomik kararlar 22 Aralık 1999’da IMF’nin de kabul etmesiyle uygulamaya başlanmıştır. Yeni ekonomik hedefler programı, Türkiye’nin yeni ekonomik paketi olmuştur (Karabulut, 2002).

2000 yılı ile 2001 yılı Haziran ayına kadar olanı dönemi içine alan 18 aylık dönemde enflasyona yönelik bir kur döngüsü hazırlayan ve zamanla genişleyen bu hedef açıklanmıştır. Bu amaçta 2000 yılının başında başlayan ve sonuna kadar devam edecek şekilde % 20 TEFE (Toptan Eşya Fiyat Endeksi) yıl sonu yükseliş hedefi belirlenmiştir (Dikilitaş, 2019). Merkez bankası aracılığı ile duyurulan kur politikası, geleceği daha net ön görebilen, yüksek enflasyon olmasının önüne geçen, döviz kurunda fiyat belirsizliğini minimuma indirmek hedeflenmiştir. Bu yöntemle girdi maliyetleri azaltılarak enflasyonun önüne geçilmesi amaçlanmıştır (Karluk, 2014).

TCMB (2000)’ nin yönlendirmesi ile para ve kur hedefleri başarılı olsa da haziran ayı sonrasında devletin özelleştirmelerde gecikmesi ve yapısal reformlarda yaşanan yavaşlama sonucu iç borçlanma maliyetleri yükselmiştir. TCMB artan likidite ihtiyacı sebebi ile yüksek oranda döviz rezervini eritmek zorunda kalmıştır (Dikilitaş, 2019).

2004 yılına gelindiğinde ekonomide büyüme olmasına karşın talep yoğunluğu yaşanmamış ve TEFE’ deki artış TÜFE’ ye belirli bir düzeyde yansımıştır (TCMB, 2005).

2009 ve 2010 yılında özellikle gıda alanında yaşanan olumlu gelişmeler enflasyon oranının düşmesine katkı sağlamıştır. Siyasi istikrar faiz oranlarının azalmasına imkân veren bir ortam yaratmıştır. Hizmet sektöründe yaşanan olumlu gelişmelerle birlikte enflasyon aşırılıklar göstermemiştir (Dikilitaş, 2019).

2016 Darbe girişimi sonrası kurlarda meydana gelen yükseliş alkol ve tütün fiyatlarında vergi artışı enflasyonu artıran yegâne unsurlar olmuştur. Yıl sonu enflasyon oranı %8, 53 rakamlarıyla sonlanmıştır (TCMB, 2007) .

2017 yılına gelindiğinde TL' nin değerinin düşmesi sebebi ile ve bunun yanında petrol fiyatlarında yaşanan yükseliş, enflasyon oranlarının artışına neden olmuştur. %11.2 ile yılsonu kapanışı yaşanmıştır (TCMB, 2008).

2018 ve 2019 yıllarında TL değer kaybı yaşamaya devam etmiş girdi maliyetleri yükselmiş ve petrol fiyatlarında yaşanan artışlarla beraber enflasyon oranında artış yaşanmıştır. Yılsonu enflasyon rakamları %20,30'a kadar yükselmiştir.

2.3. İşsizlik ve Tanımı

İşsizlik tanım olarak, çalışmak istediği halde çalışma olgunluğuna erişen nüfusun iş bulamaması durumudur. Bu durum kendilerinden kaynaklanan nedenlerden dolayı değildir (Gök, 2004).

İşsizlikle alakalı yapılan diğer bir tanıma göre; Bir ürüne olan talep yetersizliği neticesinde emeğe olan ihtiyaç da azalmaktadır. Hazırda bulunan iş gücü kullanılamamakta ve âtıl olarak kalmaktadır. İşgücünün biriktirilememe gibi bir özelliği oluşu için, âtıl olan bu emek de işsizlik olarak adlandırılmaktadır (Barışık ve Çevik, 2008).

Diğer bir görüşe göre; işsizlik, emek gücü içerisinde yer alıp çalışma hayatında yer bulamayan kesim demektir. Belirli bir zaman diliminde istihdamı sağlanamamış (ücretli, ücretsiz, herhangi bir işe girmemiş ya da işle bağlantı içerisinde bulunmayan, kara ortak, maaşa bağlı) bireylerden son üç aylık zaman diliminde iş bulma yollarından en az bir tanesini kullanmış, on dört gün içerisinde hemen işe başlayabilecek konumda olanlar işsiz kategorisinde yer almaktadır. Doksan günlük zaman zarfında iş başlangıcı yapacak olanlar ile bu süre içerisinde kurduğu işletmenin eksikliklerini tamamlayacak olanlar işsiz sınıfı içinde değerlendirilmektedir (İstatistik Göstergeler Statistical Indicators,1923-2009).

ILO'nun belirlediği ölçütlere göre kişinin işsiz kavramı içerisinde yer bulması için üç temel unsuru barındırması gereklidir;

- Belirtilen dönemde herhangi bir işte çalışmaması.
- Çalışma isteği içerisinde olup, iş bulamaması.
- İş bulunduğu takdirde hemen başlayabilmesi.

Tüm bu şartları sağlayan bireyler işsiz kategorinde yer almaktadır (Muratoğlu, 2011). Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi çalışmak için tüm koşulları sağlayan ama istihdam edilmeyen kişiler işsiz olarak adlandırılmakta yukarıda ki tanımları karşılayan yani çalışmak için herhangi bir engelli olmadığı halde kendi isteği ile iş gücüne katılmak istemeyen kişiler ise işsiz sınıfı içerisine alınmamaktadır (Ünsal: 12).

İşsizlik olgusu, ekonomisi gelişen ya da gelişmeye devam tüm ülkelerin en önemli sorunlarından biridir. Artan nüfusa yeni iş olanakları yaratmak, ülkeler için zor bir duruma gelmiştir (Güney, 2010).

İşsizlik tüm ülkelerin ekonomik anlamda en önem verdiği konulardan bir tanesidir. Ülke siyasetini doğrudan etkileyen etmenlerden biri olduğu için politik bir önemde taşımaktadır. Çünkü işsizlik sosyal hayatın merkezinde yer almaktadır. Hane halkının tümü bu durumdan etkilenmektedir (Muratoğlu, 2011: 20).

Ülkelerin ekonomilerinin iyi olup olmadığı verilen ücretler karşılığında çalışmak isteyen herkesin istihdam edilip edilmediği ile anlaşılır. Eğer ki çalışma isteği içerisinde olan birey, istediği halde iş bulamıyorsa ülkenin uyguladığı yanlış ekonomi politikalarındandır (Aren, 2008).

İşsizliğin yüksek ve yerleşik olması toplumda sosyal, ekonomik ve politik anlamda birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sosyal patlamaların ilk sebeplerindendir (Duruel ve Kara, 2009).

2.3.1. İşsizlik Türleri

İşsizlik, özelliklerine göre farklı başlıklar altında değerlendirilmektedir. Oluşum aşamalarına göre işsizlik nedenleri, yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, etnik kökeni, coğrafi konum, meslek, ülkeler arasında yaşanan dalgalanmalar gibi tüm bu farklı nedenler işsizlik türlerinin doğmasına neden olmaktadır. Birey bazında işsiz kalma nedenini bulmak zordur. Ancak genele yansıyan işsizlik sebepleri hakkında yorum yapmak daha kolaydır (Bekiroğlu, 2010: 47).

2.3.1.1. Gizli İşsizlik

Gizli işsizlik, üretim şekillerinde değişiklik olmamasına karşın, üretimden işgücünün ayrılması ama toplam üretimde herhangi bir azalma yaşanmaması durumunu ifade eder (Karayakalı, 1995).

Bir başka tanımda da birey aslında işsiz görünmemesine rağmen üretime hiç artı değer katmamaktadır (Yıldırım vd., 2003). Bu işsizlik türü, tüketim isteğinin az olmasının yanında ekonomi için yetersiz kalan sermaye ya da var olan sermayenin aktif ve doğru kullanılmaması sonucu da ortaya çıkmaktadır (Bekiroğlu, 2010: 46).

Gizli işsizlik, özel sektörde kamuya göre daha az rastlanmaktadır. En fazla da tarım sektöründe görülmektedir (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007: 40).

2.3.1.2. Yapısal İşsizlik

Üretimin yapısında değişiklikler sonucu ekonomide bazı alanlarda küçülme yaşanırken bazı alanlarda ilerleme söz konusu olabilir Daralmanın olduğu alanlardan genişlemenin olduğu alanlara doğru emek gücü kayması söz konusu olsa da bu belirli bir zaman almaktadır. Aynı zamanda ihtiyacı da tam olarak karşılamamaktadır. Bu durumda yapısal işsizlik meydana gelmektedir (Oktay, 2006).

Yapısal işsizlik nedenleri arasında; ekonominin genişlemesi, iyi yönetilemeyen ekonomi, endüstriyel ve teknolojik ilerleme, izlenen kısmi ya da tam uygulanan politikalar yer almaktadır (Lipsey: 315).

Bu işsizlik türünde dikkat çeken durum, ekonomik büyümenin yapısal işsizliğe neden olmasıdır. Büyüyen ekonomi içerisinde girdi miktarı ile üretilen ürün arasında talep farkı meydana gelmektedir. Belirli bir süre içinde üretim faktörleri bu değişimi yakalayamayabilirler. Bu değişime ayak uydurmak için bir süre beklemek durumunda kalmak üretim faktörleri ile talep arasındaki dengeyi bozacaktır. Bu süre zarfında bazı sektör ve meslek gruplarında yapısal işsizlikler görülebilir. Ekonomik büyüme ile sektörlerde emek talebi yönünden farklılık oluşabilir. Genişleyen sektörlere istihdamın yönelmesi, bazı meslek grubundaki kişiler eğitilip sektörlere kazandırılırken bazı bireyler eğitilemez olacaklar ve işsiz kalacaklardır (Bekiroğlu, 2010: 47).

Gerçekleştirilen politikaların da yapısal işsizlik üzerinde etkili olduğunu belirtmiştik. Devletlerin uyguladıkları politikalarda işgücünün değişimlere uyum sürecini değiştirmektedir. Yani devletler yeni gelişen teknoloji yerine sektör ve bölgelerde emeğin kullanılmaya devam edilmesi için özendirici ve caydırıcı uygulamalar yapmaktadırlar. Uzun dönemde gelişmeye ayak uyduramayan sektörler makineleşmede geri kalarak çalışamaz hale gelmektedirler. Bu da ilerleyen dönemlerde yapısal işsizlik olmasına neden olmaktadır (Lipsey:314-315).

2.3.1.3. Friksiyonel İşsizlik

Friksiyonel işsizlik, kişiler ilk iş hayatlarına başlayacakları zaman ya da bulunduğu işten ayrılıp başka bir işe geçiş yapacakları zaman ortaya çıkan işsizlik türüdür. Ülke ekonomisine en az zarar veren işsizlik çeşididir. Arızı işsizlik olarak da adlandırılır.

Tam istihdam söz konusuysen bile bu işsizlikle karşılaşılabilir. İş gücü sektörleri de diğer sektörler gibi çalışmış olsaydı piyasada sadece friksiyonel işsizlik olacaktır (TÜSİAD, 2002).

Bu işsizlik çeşidi ülkelerin ekonomik seviyesi fark etmeksizin hepsinde görülmektedir. İş gücü piyasalarının tam olarak işleyememesinden kaynaklanmaktadır. İş arayanlar, iş gücüne nerede ihtiyaç olduğunu bulmakta zorlanırlar. Bulsalar da değişikliğin masraflı ve yorucu olması nedeni ile geçişkenlik zor olmaktadır. Buna ek olarak iş gücüne ihtiyaç duyan ve iş arayanların piyasa bilgisinin yetersiz olması da bu işsizlik türünde artış olmasına neden olmaktadır (Eyüpoğlu, 2003: 16).

Yapısal işsizlik ve friksiyonel işsizlik bazen karıştırılmaktadır. İş gücü, sektör değişikliği yaparken bu değişimi kısa sürede gerçekleştirirse friksiyonel fakat bu durum uzun zaman alırsa yapısal işsizlik olarak adlandırılır. Yani emeğin yeniden dağılımı hızlı bir şekilde olursa friksiyonel uzun sürede olursa yapısaldır (Lipsey, 1960).

2.3.1.4. Çevrimsel İşsizlik

Çevrimsel işsizlik, üretilen tüm ürünlerin tamamının tüketilememesi sebebi ile oluşan işsizlik türüdür. Bu işsizlik türü, genellikle negatif büyüyen ekonomilerde

görülmektedir. Bu şekilde olan ekonomilerde mevcut iş miktarı, iş arayanlara yetmemektedir. Çevrimsel işsizlik eğer hiç yoksa oluşan işsizlik türü, friksiyonel ya da yapısal olarak değerlendirilir (Bekiroğlu, 2010).

2.3.1.5. Teknolojik İşsizlik

Teknolojik işsizlik, emeğin ikamesi olarak makinelerin kullanılmaya başlanması ile ortaya çıkan işsizlik türüdür. Sermayenin iş gücü yerine geçmesidir (Muratoğlu, 2011: 22).

On sekizinci yüzyılın sonlarında başlayan sanayi üretimindeki teknolojik gelişmeler, köklü değişimlere sebep olmuştur (MCLoughlin ve Clark, 1992). Kapitalist üretim şekli ile artan ürün talebi, iş gücü talebinde büyük fark oluşturmuştur (Orhan ve Savuk, 2014).

Dünya üzerinde teknolojik imkânların artması sebebi ile fabrikalarda emek-yoğun üretim yapmak yerine makineleşmeye gitmek durumunda kalmışlardır. İşlerini makinelere kaptıran emekçilerin işsizlik günleri başlar. Henüz gelişmekte olan ve gelişmiş olan ülkelerde görülebilir. Ancak az gelişmiş ülkeler bu durumdan daha çok etkilenmektedir. Gelişmiş ülkeler değişen koşullar altındaki işçilere yeni sektörler yaratmakta zorlanmayacaklardır. Fakat az gelişmiş ülkelerin bunu yapabilmesi uzun zaman almaktadır (Kocaoğlu, 1997).

2.3.1.6. Konjonktürel İşsizlik

Ekonomide sürekli bir büyüme veya duraklama söz konusu değildir. Büyüme oranlarında dalgalanmalar yaşanmaktadır. Bu dalgalanmalara bağlı olarak ekonomide daralmalar, duraklamalar ve bunalımlar yaşanmakta bunların sonucunda konjonktürel işsizlik meydana gelmektedir (Karabulut, 2007). Düşüş şeklindeki dalgalanın yaşandığı zamanlarda çok sayıda iş kaybı yaşanabilmektedir. Bu durumun düzelmesi için uzun zaman dilimlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Eyüboğlu, 2003).

Konjonktür, ekonomide meydana gelen dalgalanmaları ifade eder. Ekonomide her şeyin dengeye ulaştığı, tasarrufların fazlalaştığı, tüketim ve arzın genişlediği, yatırımların arttığı, istihdamın sağlandığı, paranın değerinin düzenli olduğu zamanlara 'yüksek konjonktür', ekonominin daralmaya başladığı, para değerinde azalmalar

olduđu sermayenin eksilmeye bařladıđı, yatırımların dűřtűđű, tűketicim ve para deđerinin dűřmeye bařladıđı zamanlara da ‘alçak konjonktűr’ denilmektedir (Bekirođlu, 2010: 52).

Alçak konjonktűr zamanlarında ekonomide yařanan daralma sonucunda talep yetersizliđi yařanır. Üretilen mallar elde kalır. Daha fazla mal üretilmesine ihtiyaç duyulmaz. Üretim olmayınca iř gűcűne duyulan ihtiyaç da azalır. İřsizliđin artmasıyla talep azalacak bu da iřsizliđin daha çok artmasına neden olacaktır.Konjonktűrűn geniřlemeye bařladıđı dűnemlerde iř gűcűne duyulan ihtiyaç artacak ve iře alım sűreci bařlayacaktır.Bu iřsizlik tűrű daha çok sanayileřen ülkelerde gűrűlűr, yapısal ve teknolojik iřsizlik gibi uzun bir sűreye yayılmaz,çűnkű alınan önlemlerle sűre kısaltılır (Pekin, 106).

2.3.1.7. Mevsimsel İşsizlik

İklimden kaynaklanan ya da çeřitli sosyal hareketlilikten kaynaklanan belirli mevsimlerde yapılan iřlerde azalma olabilir. Bu azalma sonucunda ortaya çıkan iřsizlik tűrűne mevsimsel iřsizlik denir (Unay, 2000: 401). Ortaya çıkan bu iřsizlik tűrűnűn en çok etkilediđi sektűrler turizm, tarım ve inřaattır. Bu sektűrlerde herhangi bir nedenle yařanan olumsuzluklar nedeniyle çalıřanlar, çalıřtıkları mevsimlerde iřsiz kalabilirler. Sektűr dűzenlene kadar bir sonraki mevsimi beklemek durumunda kalırlar (nsal, 2007).

2.3.1.8. Gayri İradeli İşsizlik

İř bűlűmű ve uzmanlařmanın fazlaca geliřtiđi ülkelerde daha çok yařanan bir iřsizlik durumdur. Kendi iradesi ile iřsiz kalmayan kiři, iř olanaklarını da kendi bulamamaktadır. Piyasanın tűm řartlarını kabul etseler bile hala iř bulma imkűnları yoktur. Klasik iktisatçılar bu iřsizlik tűrűnűn olmadıđını savunurlar. Bu iřsizliđin kiřilerin verilen ücretleri beđermemelerinden ortaya çıktıđını dűřűnmektedirler. Keynes ise bu iřsizlik tűrűnűn talep azlıđından kaynaklandıđını dűřűnmektedir (Pekin, 2007).

2.3.1.9. Doğal İşsizlik

M.Friedman’ ın 1986 yılında var olduđunu sűylediđi iřsizlik tűrűdűr.

Gerçekleştirilen tüm politikalara rağmen yok edilemeyen işsizliğe doğal işsizlik denir. Bu işsizlik türünün yok edilmesi sırasında enflasyonla da mücadele etmek gerekmektedir. Kısacası enflasyonu arttırmadan en alt oranlarda tutulmaya çalışılan işsizliktir türüdür. Doğal işsizlik çeşidinin ölçülebilmesi için belirli bir yöntem kullanılamamaktadır. İşsizlik sigortaları, asgari ücret tutarı, değişik sektörlerdeki büyüme oranları gibi etkenler doğal işsizliği belirlemektedir (Unay, 200: 351).

Buldukları mevcut işten çıkanlar, geçici mevsimsel işlerde çalışmak zorunda olan veya öyle isteyenler, farklı bir şehre göç etmek isteyemeyenler, engelleri sebebi ile çalışma hayatına katılamayanlar gibi büyük topluluklar doğal işsizlik grubuna oluştururlar (Tiryaki, 2007). İşsizlik ile enflasyon rakamlarının yarış içerisinde olduğu ve etkilerini uzun bir sürede gösterdiği makro politikaların hedefi doğal işsizlik oranıdır (Ataman, 2003).

Doğal işsizlik oranı için enflasyonu hızlandırmayan (NAIRU) işsizlik tabiri de kullanılmaktadır. İstihdam düzeyinin neredeyse tam olduğu ülkelerde bile işsizlik hiçbir zaman yok olmayacaktır çünkü yapısal ve friksiyonel işsizlik vardır. Ülkeler işsizlik düzeylerini minimuma düşürmek için iktisadi politikalar uygulayacaklardır bunun sonucunda enflasyonun artmasına neden olabilirler. Ulaşılan minimum işsizlik rakamlarında enflasyon bir anda yükselebilecektir. Yani doğal işsizlik, enflasyonun kaldırabildiği sınırdaki olduğu zamanki ulaşılan işsizlik rakamıdır (Yıldırım & Özer, 2006).

Doğal işsizliği düşürmek için bazı tedbirler alınabilmektedir. Nüfusun yükselmesi ve göç edilmesinin önüne geçmek, iktisadi adımları doğru atmak, emek piyasasındaki haberleşmeyi iyi sağlamak, devletin ekonomideki sınırlarını azaltmak, iş bulma yollarını hızlandırmak... Tüm bunlara ek iç ve dış tasarruflar desteklenmelidir (Unay, 2000).

2.3.1.10. Sürekli Durgunluk İşsizliği

Büyümenin belirli bir noktaya geldiği gelişmiş ülkelerin karşılına çıkması muhtemel olan olaydır. Ekonominin bir süre durgun olarak devam etmesi ile sürekli durgunluk işsizlik meydana gelmektedir (Ekrem ve Ekinci, 2009).

1929 Büyük Buhrandan sonra dünya ekonomilerinin hepsi büyük krizler

yaşamaya başlamıştır. En önemli kriz dönemlerinden biri ise 1973’de yaşanan petrol olmuştur. Sektörlerde bazı dönemlerde tıkanıklar meydana gelmiş, ekonomisi yeteri kadar güçlü olmayan, rekabete dayanıksız olan ülkeler ucuz iş gücü ve gelişen teknoloji ile üretim pazarlarını kaybetmiş ve sürekli durgunluğa girmişlerdir (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007).

2.3.1.11. Gerçek Ücret İşsizliği

Klasik iktisatçılar ücret fazlalığına bağlı olarak işsizlik meydana geldiğini savundukları için Keynes tarafından klasik işsizlik olarak da isimlendirilmiştir.1930’larda meydana gelen işsizliği klasik iktisatçılar ücretlerin yüksek olmasına bağlamışlardır. Fakat Keynes bunun ücretlerle ilgili değil yeteri kadar talep olmadığı için olduğunu iddia etmiştir. Zaman içerisinde klasik iktisatçıların yanlışlığı gözlemlenmiş olup Keynes’i destekleyen görüşler artış göstermiştir (Lipseyv.d. 1994).

2.4. Türkiye’de Kadın İşsizlik

Teknolojinin gelişmesi ile dışarıda kalan kaynaklarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu enflasyonu azaltırken aynı zamanda işsizlik üzerine herhangi bir etkide bulunmayabilir. Yani teknoloji enflasyon için faydalı iken kaynak kullanımını arttırdığı için, aynı zamanda iş gücüne olan ihtiyacı azaltırsa bu da işsizliği artırıcı etki yaratabilir (Şentürk ve Akbaş, 2014).

İş hayatındaki katı uygulamalar sebebi ile yaşanan ekonomik şoklar işsizliği olumsuz olarak etkilemekte ve kalıcı olarak kalmasına olmasına neden olmaktadır. Daha sonra işsizlik rakamları eskiye dönemeyecektir. Yeniden bir denge noktası belirlenecektir fakat eski oranların çok üstünde olacaktır. Ekonometri analizi yorumu ise bu durumun işsizlik serisinin durağan olmayan bir süreç tarafından yönetildiğidir (Güloğlu ve İspir, 2011).

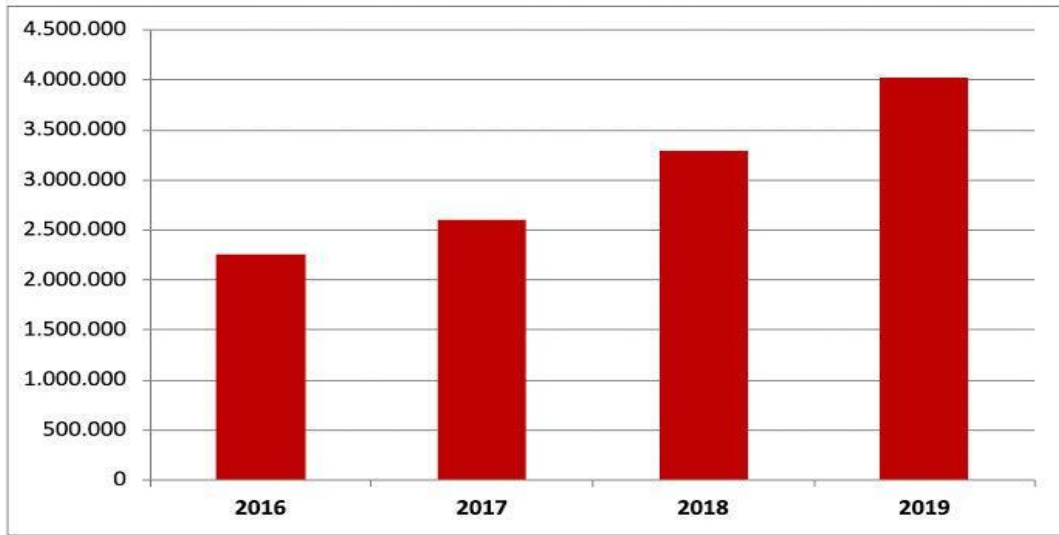
1945 ile 2005 arasında yılları incelediğimizde 1960’lara kadar çok düşük seviyelerde seyretmiştir. Sonra tüm dünya ile Türkiye’de de Keynesyen politikalar uygulanmaya başlanmış Türkiye kalkınma aşamasına gelmiş fakat düzenli hale getirememiştir, kamudaki açıklar artmıştır. Üzerine bir de stagflasyon yaşanmıştır ve 1980’ lerde işsizlik hızla yükselmiştir. 1998’ deki 24 Ocak tedbirleri ile büyüme tekrar

sağlanarak işsizlik azaltılmıştır. Daha sonra hayata geçen yanlış politikalar ve siyasi hatalar üzerine 2001 krizi yaşanmış ve ülke ekonomisindeki en büyük işsizlik rakamları görülmüştür (Pazarlıoğlu ve Çevik, 2007).

Türkiye'deki iş sektöründe işgücüne katılmama isteği yüksek seyretmektedir. Toplam nüfusun içerisinde çalışma hayatına katılmayanların oranına 1955 ile 2008 dönemi arasında bakacak olursak, ne kadar artış gösterdiğini fark etmiş olacağız. 1955 yılında %16 olan oran, 2008 Kasım ayında %55'leri aşmış bulunmaktadır. Yani çalışma yaşına ulaşanların yarısı iş hayatında aktif rol almamaktadır. Bu oranların büyük bir kısmını ev hanımları oluşturmaktadır. %46'lık bir kesim ev hanımlarını kapsamaktadır, sosyal ve ekonomik nedenlerle olduğu ortadadır (Güney, 2009).

Çoğu ülkelerde işsiz nüfus arasında genç nüfus daha fazla yer almaktadır. Hatta bu oran neredeyse bir katın üzerinde olduğu gözlemlenmektedir (Kabaklarlı ve Gür).

Genç nüfusun iş gücü içerisinde olmama sebepleri genel olmakla birlikte deneyimsizlik büyük bir etkidir. Türkiye'de bu oran birçok ülkeye kıyasla daha yüksektir (Gürsel ve Ulusoy, 1999).

Kaynak: TCMB

Şekil 5. Yıllara Göre İşsizlik Rakamları.

Uzun yıllar boyunca dünyanın dört bir yanında kadın ve erkeğe ayrı sosyal roller biçilmiştir. Erkek daha çok evdeki ekonomik geliri sağlamakla yükümlü olarak görevlendirilmektedir. Bu çalışmasının nihayetinde gelir elde ederek verdiği çabanın

karşılığını almaktadır. Ancak kadın ise ev işleri ve çocuklarının bakımını üstlenmek durumunda kalmıştır. Kadının verdiği çabanın karşılığında net bir geliri olmaması sebebi ile yaptığı iş değersiz olarak görülmeye başlanmıştır. Dolayısı ile kadın da toplumda değersizleşmeye başlamıştır (TİSK, 2004). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Avrupa Birliği gibi birçok ülkede kadının iş yerindeki durumu ile ilgili birçok düzenleme yapılmıştır. 1946 yılında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey Kurumu ile Kadının Statüsü Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon ile kadınların iş hayatındaki yeri ve karşılaştıkları zorluklar uluslararası platformlarda ele alınmıştır (Bolcan, 2006).

1997 Yılında Türkiye’de kadınların iş hayatına katılımı artırmak üzere çeşitli adımlar atılmaya başlanmıştır. Kadın ve erkek arasında yaşanan ücret farkı büyük bir sorun olmaya devam etmektedir. Düşük ücretin yanı sıra küçülme kararı alan işletmeler ayrımcılık ile öncelikli olarak kadın iş gücünden feragat etmektedir (Bolcan, 2006).

Türkiye’de okur-yazarlık oranında da kadınlar ve erkekler arasında büyük farklılıklar vardır. Kadınlar toplumdaki yerlerinden ötürü eğitim hayatlarına uzun dönem atılamamışlardır. Bu da onların iş hayatında yer bulmalarına engel teşkil etmiştir (Bolcan, 2006).

İlk olarak Osmanlı Döneminde 1842 yılında Tıbbiye Mektebi açılmış ve kadınlar orada ebelik öğrenimi görmüşlerdir. 1958 senesinde rüştiyeler, 1869 yılında kız sanayi okulları ve 1913 yılında kız liseleri açılmıştır. 1914 yılında ise İnan Sanayi-i Nefise Mektebi açılarak yüksek ihtisas görmeye başlamışlardır (Bolcan, 2006).

Özellikle 1950’li dönemlerde kırdan kente göçlerin başlaması ile tarımda aktif olan kadın iş gücü diğer sektörlere de girmeye başlamıştır. Yaşanan kentleşme ile kadının hayatımızdaki rolü değişmekte, eğitim almaya başlayan kadınlarda iş gücüne katılmaya başlamıştır. 1990’lı yıllarda %34 düzeylerinde olan kadın iş gücü 2014 yılında yerini %25,4 gibi rakamlara bırakmıştır. Bu dönemde kadın iş gücü maalesef erkek iş gücünün henüz yarısına kadar gerilemiştir. (Zeren ve Savrul, 2017).

Günümüzde eğitilmiş kadın nüfusu oranı yükselmiş olsa da erkeklere oranla halen geridedir. Eğitimdeki geri kalmışlık kadınların iş gücündeki yerini de olumsuz

etkileyerek kadın işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Kadınlara verilen düşük ücretler de kadınların çalışma isteği üzerinde negatif etkiler yaratmıştır.

Kadınların çalışma hayatında yer almaları o toplumun gelişmişlik düzeyi hakkında bizlere bilgi vermektedir. Kadınlar, ülkelerde gerektiği kadar ön planda olmayan fakat istihdam sağlanması açısından önem arz eden bireylerdir. Tüm sektörlerde dağılan kadın iş gücünün toplum hayatında yer alması demek, iş gücünün özgürleşmesi açısından önem arz etmektedir. Bu durum kadınların toplumdaki yerlerinin farklılaşmasını sağlayarak, kadını toplum gözünde daha önemli bir konuma getirmektedir (Kurtsan, 2011).

Şimdi AB ve OECD ülkelerine kıyasla Türkiye'deki kadın işsizlik oranlarına göz atalım,

Tablo 2. Ülkelerde Cinsiyete Göre İş Gücü Durumu.

Ülkeler	İş Gücüne Katılım oranı		İstihdam		İşsizlik	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Türkiye	34,2	72,7	29,4	65,7	13,9	9,5
İtalya	41,1	59,4	36,3	53,6	11,8	9,7
Yunanistan	44,3	60	33,6	50,8	24,2	15,4
Meksika	45,3	77,4	42	74,9	3,4	3,2
Güney Afrika	48,4	62,3	34,4	46,7	29	25,1
Fransa	51,8	60,5	47,2	55,2	8,7	8,7
AB	52,4	64,9	48,7	60,6	7,1	6,6
OECD	52,5	69	49,6	65,5	5,4	5,2
İspanya	53,1	54,6	44	55,7	17	13,7
Portekiz	54,5	64,4	50,4	60,2	7,4	6,6
Macaristan	55,1	70,3	52,9	67,9	4	3,5
Almanya	55,9	66,8	54,3	64,3	2,9	3,8

Kaynak: (Bianet.org, 2018)

Yukarıdaki oranlar incelendiğinde, tüm ülkelerde erkek istihdam oranlarının kadın istihdam oranlarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Gelişmişlik

seviyesi ile kadın istihdam oranları arasında paralel ilişki bulunduğu söylemek mümkündür.

Eğitim imkânlarının artması ile kadınların iş hayatına katılımı artış gösterse de, son yıllarda özellikle 2017 yılından sonra tüm sektörlerde işsizlik seviyesi artmaya başlamıştır. 2018 yılına girerken, yılın bir önceki aynı dönemine göre Türkiye’de kadın işsizlik oranları bir önceki yıla göre 3,1 artış ile 16,5’ e ulaşmıştır. 2018 ağustos ayında kadın işsizlik 32,9’ken 2019 ağustos ayında ise 42,6 çıkmıştır. Özellikle kriz dönemlerinde kadın işsizliğin daha fazla arttığı bilinmektedir

Tablo 3. Dünyada ve Türkiye’de Kadın İşsizlik Oranları.

YEARS	TURKEY	WORLD
2005	11,2	6,15
2006	9,1	5,78
2007	9,15	5,44
2008	9,98	5,35
2009	12,6	5,95
2010	11,4	5,89
2011	10,1	5,79
2012	9,36	5,78
2013	10,5	5,77
2014	11,8	5,6
2015	12,6	5,66
2016	13,6	5,68
2017	13,9	5,52
2018	13,6	5,43
2019	14,9	5,44

Kaynak: (<https://www.ilo.org>) .

International Labour Organisation’un (ILO) yaptığı araştırmaya göre 2009 yılında tüm dünyadaki kadın işsizlik rakamları yaklaşık 73 milyonken, aynı yıl Türkiye’de 861 bin dolaylarında olmuştur. Son on yıl içerisinde kadın işsizlik rakamları dünyada 74 milyona yükselmiş, Türkiye’de ise 1.600.00 rakamına ulaşmıştır (<https://www.ilo.org>).

Dünya’da ve Türkiye’de kadın işgücü rakamlarına bakıldığında kadın iş gücünde bir düşme eğilimi söz konusudur. Bunun en önemli sebebi eğitim

seviyelerinin hala erkek iş gücüne oranla düşük olması ve toplumsal yapıların insanlara paylaştığı rollerden kaynaklıdır. Toplumsal rol gereği ev işleri ve çocuk bakmak kadının görevi olarak görülmektedir. Çalışan kadınlara kamusal destek yeteri kadar sağlanamamakta ve bu da kadınları iş hayatından uzaklaştıran nedenler arasına girmektedir (Toksöz, 2009).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMPİRİK LİTERATÜR

3.1. Kamu Harcamaları, Kadın İşsizlik ve Enflasyon Üzerine Literatür Çalışmaları

Kamu harcamaları ve işsizlik üzerine 1988-2006 yıllarını kapsayan bir çalışmada kamu harcamalarının makro kapasitesi incelenmiştir. Granger nedensellik testini Türkiye için uygulamıştır. Burada kamu harcamalarının işsizliğe olan etkileri gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre kamu harcamaları ile işsizlik arasında bir ilgi bulunmamıştır. Artan kamu harcamaları nedeniyle azalan yatırımlar yüzünden işsizliğe karşı bir etki yaratmadığı düşünülmüştür (Şahin ve Özenç, 2007) .

(Sara, 2004)' ya göre ise işsizlik ve kamu sabit sermaye yatırımlarının işsizliği nasıl etkilediği araştırılmıştır. Mahalonobis modeli ve granger nedensellik testi uygulanmıştır. Modele aynı olmayan gecikme değerleri verilmiştir. Bir ve iki sene gecikme değerleri ile incelenmiştir. Bu nedensellik testine göre özel sektör sabit sermaye yatırımları istihdamın Granger nedeni olarak bulunmuştur.

Yatırımları desteklemek amacıyla gerçekleştirilen kamu teşviklerinin iş gücü devamlılığı üzerindeki etkisini korelasyon ve regresyon analizleri ile değerlendiren Yavuz (2010), Türkiye' de 1980-2008 yıllarında, aralarında yoğun bir pozitif yönlü ilişki olduğunu saptamış.

Yıldırım ve Sezgin (2001)' in Türkiye için 1950- 1991 yılları arasında ARDL yöntemini kullanarak yaptığı çalışma sonucunda askeri harcamaların gerek uzun dönem gerekse kısa dönemde istihdamla negatif yönlü bir ilişki olduğu varsayımına varılmıştır

2000 ve 2007 yılları arasında Türkiye'de kamunun ekonomiye olan müdahalesi ve işsizlik arasındaki ilişkiyi inceleyen Aslan ve Kula (2010). Abrams eğrisi yöntemi ile aralarında uzun dönemde olumlu bir ilişki bulmuştur.

1989-2011 yılları için Nijerya' da yapılan bir çalışmada kamu harcamaları, GSYH ve enflasyon arasındaki ilişki incelenmiş. Nedensellik açısından herhangi bir

ilişki kurulamıştır (Arewia, 2013).

Kaya, Kaygısız ve Altuntepe (2019), 1990 ve 2013 yılları için Türkiye de kamu harcamaları ve istihdam ilişkisini inceleyen Serileri durağan hale getirmiş, ADF birim kök testi uygulanmıştır. Elde edilen verilere Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. İstihdam harcamalarından cari harcamalara doğru kısa süreli bir etkileme bulunmuştur.

Hızarcı (2007) Türkiye’de kamu harcamalarının ekonomi üzerinde yaptığı etkileri incelerken 1950-2005 dönemi için Granger ve Hsiao nedensellik testlerini uygulamış ve Wagner Kanunu ile bağlı olan modeller deneysel olarak analiz etmiştir. Kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu etkileyerek, dolaylı olarak işsizlik üzerinde de olumlu etki yaratmıştır.

Yapılan bir başka çalışmada ise Türkiye ‘de kamu eğitim harcamalarının kadın ve erkek iş gücü üzerindeki etki incelenmiştir. 2006 ve 2012 yılları arasında VAR yöntemi kullanılmıştır. Eğitim harcamalarındaki artışın kadınlar üzerindeki etkisi erkeklere nazaran daha fazla olduğu görülmüştür. Kadınların iş gücüne katılımlarının artmasını sağladığı sonucuna ulaşılmıştır (Yıldız ve Yıldız, 2019).

Peker ve Poyraz (2019) çalışmalarında Türkiye’de 2005 ve 2019 yıllarını kapsayan dönemde veri setlerine önce Zivot-Andrews (ZA) sonraLumsdaine-Papell (LP) analizlerini uygulamışlardır. Çalışmacılar, analiz sonucunda ilgili ülkede ayrı ayrı olarak kadın ve erkek işsizlik oranlarında, işsizlik histerisi olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

2005-2019 yıllarında Türkiye için yapılan bir çalışmada Zivot-Andrews testi uygulanmıştır. Kadın iş gücü çalışılmıştır. Araştırma sonucunda yaşanan ekonomik şok zamanlarında artan işsizlik seviyesinin kadın iş gücü üzerinde de etkili görülmüştür (Çemrek ve Şeker, 2020).

Wajid (2013)’ un Pakistan için 1973-2010 döneminde işsizlik, enflasyon, ekonomik büyüme gibi değişkenlerin bir biri ile etkileşimine bakmıştır. Eş bütünleşme ve Hata Düzeltme Modelini uygulamıştır. Uzun dönem için enflasyonun işsizliği olumsuz etkilediğine değinilmiştir.

Yine Pakistan üzerine yapılan bir araştırmada 1976-2012 dönemini araştırılmış. İşsizliği belirleyen etkenleri ele alınmıştır. Enflasyon, nüfus, yabancı sermaye ve ekonomik büyüme ile işsizlik ilişkisine ARDL sınır testi ile bakılmıştır. Uzun dönem ve kısa dönemde de Philips Eğrsinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Maqbool, Mahmood, ve Bhalli, 2013).

Türkiye’de 2000- 2013 büyüme üzerinde okuma yazma bilmeyen kadınların etkisi VAR yöntemi ile araştırılmıştır. Bu araştırma göstermektedir ki ülkelerin büyümesi üzerinde en az etki eden etken okuma yazma bilmeyen kadınlar olduğu anlaşılmıştır(Kasa ve Alptekin).

1980-2002 dönemini, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiyi ele alan Uysal ve Erdoğan (2003) Regresyon ve nedensellik analizini kullanmışlardır. 1980 ile 1990 arası dönemde bu değişkenler arasında pozitif bir ilişki yer almıştır. 1990 ile 2002 döneminde ise negatif yönlü bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymuştur (2003).

Enflasyon ile işsizlik arasında 2005 ve 2012 yıllarında Türkiye için birim kök analizi yapılmış ve işsizlik ve enflasyon arasında birim köklü olarak sonuçlanmıştır. Tüm bunların arasında nedensellik ilişkinin varlığına bakmak amaçlı Toda-Yamamoto ve bootstrap nedensellik testleri uygulanmıştır. Sonuç olarak da işsizlik ve enflasyon arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur (şentürk ve Akbaş, 2014).

Türkiye de kamu açıkları ve borçlanmanın (kamu borçlanmaları kamu harcamaları içerisinde ele alınabilmektedir), enflasyon üzerindeki etkisini inceleyen Akçay, Alper, ve zmucur, (2001) 1970 ve 2000 yıllarını ele almıştır. Bu çalışmanın sonucu olarak konsolide borçların uzun dönemde enflasyonla eş bütünleşik olduğu bulmuş, enflasyon için sürekli bir etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Türkiye için Johansen Eş Bütünleşme yöntemi ile enflasyon, bütçe açığı, para arzı arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre uzun dönemde bütçe açıklarının enflasyon üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Oktayer, 2010).

Kamu harcamalarının borçlanma yolu ile finanse edilmesinin enflasyonist bir etki yarattığını zerine Türkiye de çalışmalar yapmışlardır (Gazioğlu, 1986), (Anand & Wijnbergen, 1988), (Rodrik, 1990), (zatay, 1992).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI, KADIN İŞSİZLİK VE ENFLASYON ÜZERİNE AMPİRİK UYGULAMA

4.1. Çalışmada Kullanılan Değişkenler, Dönem ve Veri Seti

Bu çalışmada Türkiye'deki enflasyon, devletin nihai tüketim harcamaları ve kadın işsizlik oranı arasındaki ilişki incelenecektir. Çalışmada 2000-2019 dönemi için çeyreklik bazda;

- Enflasyon oranı, yüzde (ENFLASYON)
- Devletin nihai tüketim harcamaları, bin TL
- Kadın işsizlik oranı, yüzde (KADIN_İSSİZLİK)

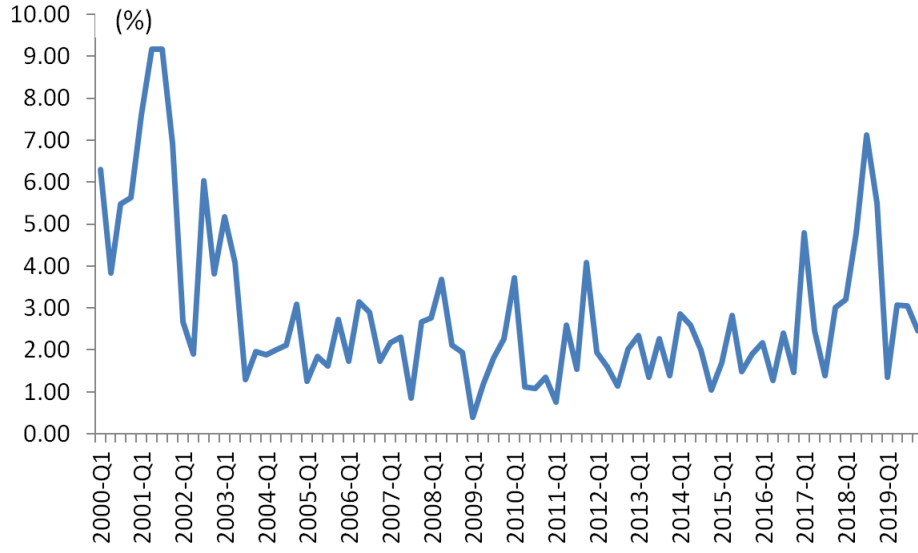
Değişkenleri kullanılmıştır. Bu değişkenler arasında yer alan devletin nihai tüketim harcamalarının logaritması (HARCAMA) alınarak belirtilen ilişki araştırılmıştır. Veriler Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası veri tabanlarından elde edilmiştir.

Türkiye için enflasyon, devletin nihai tüketim harcamaları ve kadın işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi belirlemek için öncelikle çalışmada kullanılan serilere ilişkin önsel bilgi edinmek amacıyla serilerin zaman grafikleri ve betimsel istatistikleri incelenecektir. Sonrasında serilerin durağan olup olmadıklarını belirlemek amacıyla Genişletilmiş Dickey Fuller Testi (ADF) testi yapılacak ve düzeyde durağan olmayan seriler durağanlaştırılacaktır. Tüm değişkenlerin durağanlaştırılmasının ardından, Vektör Otoregresif Model (VAR) analizi için uygun gecikme sayısı belirlenerek, değişkenlerin VAR analizine giriş sırasının belirlenmesi amacıyla Granger Nedensellik analizi yapılacaktır. Daha sonra VAR modeli kurulacak ve kurulan VAR modeline ilişkin etki tepki ve varyans ayrıştırması kullanılarak değişkenler arası ilişki araştırılacaktır.

Öncelikle çeyreklik olarak alınan seriler TRAMO/SEATS yöntemi ile mevsimsellikten arındırılmıştır. Sonrasında serilerde yapısal kırılma olup olmadığı ve varsa hangi dönem(ler)de olduğu ZivotAndrews (1992) yöntemi ile araştırılmıştır.

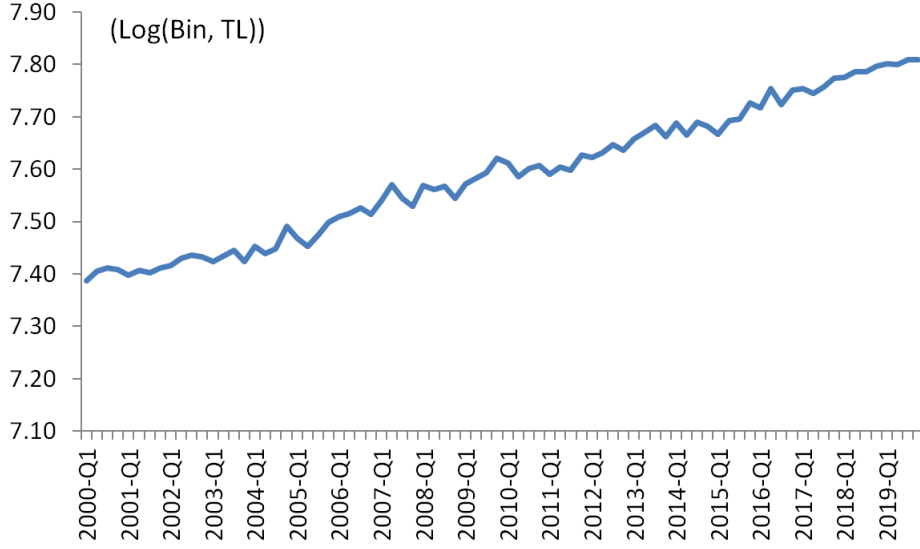
Buna göre enflasyon serisinde 2003 yılı ikinci döneminde, harcama verisinde 2010 yılı ikinci döneminde, kadın işsizlik verisinde ise 2011 yılı üçüncü döneminde kırılmalar tespit edilmiştir. Bu kırılma dönemleri kukla değişken olarak daha sonra modele eklenmiştir.

Çalışmada kullanılacak serilere ilişkin önsel bilgi edinmek amacıyla serilerin zaman grafikleri Şekil 6-8’de betimleyici istatistikler ise Tablo 4’de belirtilmiştir.

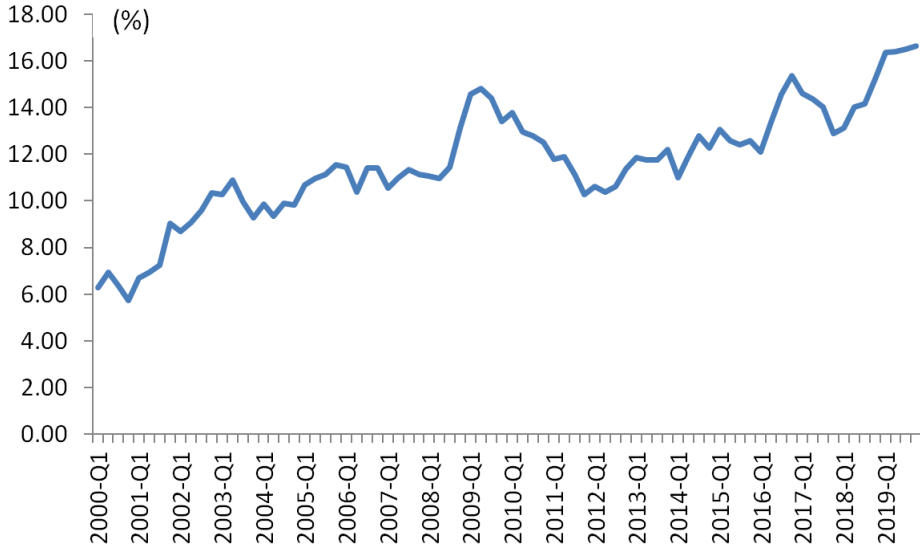
Şekil 6. Enflasyon Oranı Grafiği.

Şekil 6’da 2000-2019 dönemi mevsimsellikten arındırılmış çeyreklik enflasyon oranları gösterilmektedir. Bu dönemde enflasyon yaklaşık %0.4 ile %9.2 aralığında değişim göstermektedir. Seride özel olarak bir trend bulunmamakla birlikte arındırılmış enflasyon oranları ele alınan dönemde hep pozitif olarak oluşmuştur. Özellikle 2000’li yılların başında yüksek oranda gerçekleşen enflasyon dikkat çekicidir.

Şekil 7. Devletin Nihai Tüketim Harcamalarının Logaritması Grafiği.

Mevsimsellikten arındırılmış Devletin nihai tüketim harcamalarının logaritmasının zaman serisi grafiği Şekil 7’de belirtilmiştir. Görüldüğü üzere seride pozitif bir trend mevcuttur. Buna ek olarak seride 2007-2008 yıllarında hafif dalgalanmalar mevcuttur.

Şekil 8. Kadın İşsizlik Oranı Grafiği.

Mevsimsellikten arındırılmış kadın işsizlik oranının zaman serisi grafiği Şekil 8’de belirtilmiştir. Burada 2000’li yılların başında yaklaşık %6-8 aralığında olan kadın işsizlik oranları 2019 yıllarına gelindiğinde yaklaşık %17 seviyelerine gelmiştir.

Bunun yanı sıra özellikle 2008 yılı ilk çeyreğinden sonra kadın işsizlik oranındaki hızlı artış dikkat çekicidir.

Tablo 4. Betimleyici İstatistikler.

	ENFLASYON	HARCAMA	KADIN_ISSIZLIK
Ortalama	2.84	7.59	11.61
Standart Sapma	1.86	0.13	2.42
Basıklık	2.52	-1.19	0.15
Çarpıklık	1.63	0.08	-0.21
En Küçük	0.39	7.39	5.75
En Büyük	9.17	7.81	16.63

Tablo 4’de görüldüğü üzere ele alınan dönemde ENFLASYON çeyreklik ortalama %2.84 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu değişken pozitif basıklık ve pozitif çarpıklık katsayısı ile normal dağılıma göre daha sivri ve sağa çarpık bir yapıdadır. Değişken ele alınan dönemde %0.39 ile %9.17 değerleri arasında değişkenlik göstermektedir.

HARCAMA çeyreklik ortalama 7.59 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu değişken negatif ve pozitif çarpıklık katsayısı ile normal dağılıma göre daha basık ve sağa çarpık bir yapıdadır. Değişken ele alınan dönemde 7.39 ile 7.81 değerleri arasında değişkenlik göstermektedir.

KADIN_İŞSİZLİĞİ çeyreklik ortalama %11.61 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu değişken pozitif basıklık ve negatif çarpıklık katsayısı ile normal dağılıma göre hafif sivri ve sola çarpık bir yapıdadır. Değişken ele alınan dönemde %5.75 ile %16.63 değerleri arasında değişkenlik göstermektedir.

4.2. Birim Kök Testi

Ekonometrik anlamda durağanlık kavramının tanımlanmasında çeşitli istatistiksel karakteristikler dikkate alınmaktadır. Bu karakteristikler serinin;

- Ortalaması
- Varyansı

- Kovaryansı
- Dağılımı

Durağan olarak tanımlanan süreç, serinin ortalaması ve varyansının zaman içinde değişmediği ve sabit olduğu süreç olarak tanımlanmaktadır. Yukarıda ifade edilen karakteristiklerle ilgili getirilen bazı şartlar, durağanlık şartlarını oluşturmaktadır. Sağlanan durağanlık şartlarına göre zayıf durağanlık, güçlü durağanlık ve kesin durağanlık olarak durağanlık tipi belirlenmektedir.

Bir zaman serisi X_t olarak gösterilsin. Bu zaman serisinde ;

- $E(X_t) = \mu$
- $Var(X_t) = \sigma^2$
- $Cov(X_t, X_{t-k}) = \gamma_k$

Koşullarının sağlandığı, yani serinin ortalamasının ve varyansının sabit, otokovaryansının zamana göre değil kovaryansı alınacak serinin arasındaki uzaklığa bağlı olduğu durumda zayıf durağanlık; zayıf durağanlık koşullarının yanında serinin dağılımının zaman içinde değişmediği durumlarda güçlü durağanlık, zayıf durağanlık koşullarının yanına olasılık dağılımının normal olması durumunda ise kesin durağanlık söz konusudur.

Ekonometri literatüründe, zaman serilerinin durağanlığının belirlenebilmesi için pek çok istatistikçi tarafından tanıtılan test stratejileri mevcuttur. Her yeni yaklaşım, genel olarak bir öncekine eleştiri ve eksiklerin tamamlanması mantığıyla geliştirilmiştir. Durağanlığın belirlenebilmesi için geliştirilen testlerin yanında serilerin grafiklerine, otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon fonksiyonlarına bakılabilir.

Grafiğine bakılarak serinin durağan olup olmadığı hakkında önsel bir fikir ortaya atılabilir. Seri zamanla artıyor veya azalıyorsa orada bir trend vardır denebilir. Bir seride trend olması serinin durağan olmadığına işaret eder. Genel hatları ile grafik yöntemi kullanırken durağan olan ve durağan olmayan seriler için bazı özelliklere dikkat etmek gerekir.

Durağan Seriler:

- Durağan seriler nispeten seri ortalamasını izleyen bir grafik çizerler.
- Dalgalanmalar yine olur fakat serinin genel çizgisi ortalama çevresindedir.
- Boyutları çok fazla olan ani yükselme ve düşmeler gözlenmez.

Durağan Olmayan Seriler:

- Seriler artan veya azalan grafikler çizerler
- Dalgalanmalar çok fazla sayıda olur. Bu dalgalanmaların aşağı ve yukarı büyüklükleri (şiddetleri) de yüksek olur.
- Periyodik olarak belli dönemlerde artmalar ve belli dönemlerde azalmalar dikkat çekerler.

Grafik yöntemi uygulaması kolay bir yöntem olmasına rağmen, bize durağan olmama durumu hakkında kesin bilgiler vermez. Kalıcı şoklar var mı yok mu bilgisini grafik yöntemi ile anlamamız kesin olarak mümkün olmaz. Grafik yöntemi doğru kararlar alabilmek için tecrübe isteyen ve kesin bilgiler veremeyen bir yöntemdir.

Dickey ve Fuller'ın 1979 tarihli makalesindeki birim kök testinin hareket noktası veriyi yaratan sürecin otoregresif süreç olmasıdır. Bu durumda birinci dereceden otoregresif süreç;

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad t = 1, 2, \dots \quad (6)$$

olarak tanımlanabilir. Burada ε_t 'nin σ^2 varyansla ve sıfır ortalamayla normal dağılım bir bağımsız değişken olduğu varsayılmaktadır. Bu varsayım kısaca $\varepsilon_t \sim N(0, \sigma^2)$ olarak gösterilmektedir. Literatürde bu özelliğe sahip hata terimi, saf hata terimi olarak adlandırılmaktadır.

Denklem (6)'da ρ ile gösterilen parametre, otoregresif parametre olarak adlandırılmaktadır. Otoregresif parametrelerden yararlanarak Y_t serisinin;

- $|\rho| < 1$ iken durağan bir seri olduğu,
- $|\rho| \geq 1$ iken serinin durağan bir seri olmadığı

ifade edilir.

Sonuç olarak Dickey-Fuller testinin hipotezleri

$$H_0 : \rho = 1$$

$$H_1 : \rho < 1$$

Şeklinde oluşturulmaktadır. H_0 ile ifade edilen sıfır hipotezi, Y serisinin birim kökü vardır veya Y serisini yaratan süreç durağan değildir anlamını taşırken, H_1 ile gösterilen alternatif hipotez Y serisinin birim kökü yoktur veya Y serisini yaratan süreç durağandır anlamını taşımaktadır.

Dickey-Fuller testinin test istatistiği ise 7 numaralı denklemde görüldüğü şekilde hesaplanmaktadır.

$$\tau = \frac{\hat{\rho} - 1}{S_p} \quad (7)$$

Sıfır hipotezi altında Y serisinin birim kökü olduğundan, test istatistiğinin dağılımı t dağılımına uymayacaktır. Ayrıca, denklemin sağındaki Y_{t-1} teriminin varlığı, t dağılımının etkinliğini bozmakta ve ρ 'nun aşağı sapmalı olmasına yol açmaktadır. Bu yüzden Dickey- Fuller, test istatistiğinin dağılımını Monte Carlo simülasyonu ile yeniden belirlemişlerdir.

Testin karar aşamasında, hesaplanan τ test istatistiğinin tablo kritik değerinden daha küçük olması durumunda Y serisinin durağan olmadığını belirten H_0 hipotezi red edilmektedir.

Diğer bir şekilde Dickey-Fuller testi, denklemin her iki yanından Y_{t-1} çıkartılarak,

$$Y_t - Y_{t-1} = \rho Y_{t-1} - Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (8)$$

Denklemine geçilmektedir. Bu durum yeniden düzenlenerek şu şekilde gösterilebilir;

$$\Delta Y_t = (\rho - 1)Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (9)$$

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (10)$$

Bu durumda test hipotezleri

$$H_0 : \delta = 0$$

$$H_0 : \delta < 0$$

şeklinde oluşturulmaktadır. H_0 ile ifade edilen sıfır hipotezi, Y serisinin birim kökü vardır veya Y serisini yaratan süreç durağan değildir anlamını taşıırken, H_1 ile gösterilen alternatif hipotez Y serisinin birim kökü yoktur veya Y serisini yaratan süreç durağandır anlamını taşımaktadır.

Dickey-Fuller testinin test istatistiği ise,

$$\tau = \frac{\hat{\delta}}{S_{\hat{\delta}}} \quad (11)$$

şeklinde hesaplanmaktadır.

Serinin seyrine göre regresyon modeline deterministik öğeler (sabit terim, trend gibi) eklenebilmektedir. Deterministik öğelerin varlığı test istatistiğinin dağılımını etkilemektedir. Bu nedenle, deterministik öğelerin olması veya olmamasına göre farklı kritik değerler kullanılmaktadır. Ancak hipotezler ve test istatistikleri aynı kalmaktadır.

Sabit terimin eklendiği durumda regresyon denklemi

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (12)$$

Sabit terim ve trendin eklendiği durumda regresyon denklemi

$$\Delta Y_t = \mu + \beta T + \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (13)$$

şeklinde olacaktır. Her iki durumda da testin mantığı değişmeyecek yani, Y_{t-1} 'in katsayısı test edilecek fakat, testin tablo değerleri farklılaşacaktır.

Dickey-Fuller tarafından geliştirilen birim kök testleri yalnızca birinci dereceden otoregresif süreçlere uygulanmaz. Daha yüksek dereceden otoregresif süreçlere de Dickey-Fuller testlerini uygulamak mümkündür. Bu durumda hata terimi, ε_t , temiz dizi şeklinde kalmayacak aksine serisel korelasyonlu olacaktır. Böyle bir durumda Dickey-Fuller test süreci geçersiz olacaktır. Dolayısı ile hata terimlerindeki serisel korelasyonun ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu amaçla modele değişkenin gecikmeli değerleri katılarak hatalardaki korelasyon ortadan kaldırılır. Bu durumda uygulanan test Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi olarak adlandırılır. ADF testi için kurulacak regresyon denklemleri Dickey-Fuller testinde olduğu gibidir tek fark değişkenin gecikmeli değerlerinin modele katılmış olmasıdır.

Sabitsiz ve trendsiz model

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (14)$$

Sabitli ve trendsiz model

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (15)$$

Sabitli ve trendli model

$$\Delta Y_t = \mu + \beta T + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta Y_{t-i} \varepsilon_t \quad (16)$$

şeklinde ifade edilebilir. Her üç durumda da hipotez değişmeyecek ve

$$H_0 : \delta = 0$$

$$H_0 : \delta < 0$$

şeklinde olacaktır. Test istatistiği de aynı kalacak Denklem (11) şeklinde hesaplanacaktır.

ADF testleri için gereken tablo değerleri Dickey-Fuller testi için kullanılan tablo değerlerine eşittir. ADF testinin Dickey-Fuller testinden önemli bir farkı değişkenin gecikmeli değerlerini içermesi ve dolayısı ile gecikme sayısının belirlenmesidir. Gecikme sayısının belirlenmesi için bir çok kriter bulunmaktadır. Bu kriterler arasında Akaike bilgi kriteri (AIC) ve Schwarz bilgi kriteri (SIC) en çok kullanılanlarıdır. AIC ve SIC şu şekilde hesaplanabilir:

$$AIC = \log\left(\frac{RSS}{n}\right) + \frac{2(k+1)}{n} \quad (17)$$

$$SIC = \log\left(\frac{RSS}{n}\right) + \log(n)\left(\frac{k+1}{n}\right) \quad (18)$$

AIC ve SIC, hata terimlerinin kareleri toplamını (RSS) içerdiğinden, bu kriterlerin değerlerini en küçük yapan gecikme sayısı en uygun gecikme sayısı olarak belirlenebilir.

VAR analizinin yapılabilmesi için değişkenlerin durağan olması gerektiğinden öncelikle ADF testi uygulanarak serilerin durağanlık durumu araştırılmıştır. Bu çerçevede her bir seriye ilişkin

- Sabitsiz, trendsiz
- Sabitli, trendsiz

- Sabitli, trendli

olmak üzere üç farklı model kurulmuştur. Modellerde kullanılacak uygun gecikme uzunluğunun tespit edilmesi amacıyla Schwartz Bilgi Kriteri (SIC) kullanılmış ve seriler çeyreklik bazda olduğundan 11. gecikmeye kadar gerekli sınamalar yapılmıştır. Test sonuçları tablo5 'de belirtilmiştir.

Tablo 5. Serilere İlişkin ADF Test Sonuçları.

Değişken	Sabitsiz ve Trendsiz		Sabitli		Sabitli ve Trendli	
	t-stat	p-değeri	t-stat	p-değeri	t-stat	p-değeri
ENFLASYON	-1.78	0.07	-4.27	0.00	-4.37	0.00
HARCAMA	4.79	1.00	0.43	0.98	-5.85	0.00
KADIN_ISSIZLIK	1.39	0.96	-1.39	0.58	-2.43	0.36
D_KADIN_ISSIZLIK	-8.03	0.00	-8.22	0.00	-8.16	0.00

Buna göre;

- ENFLASYON değişkenine ilişkin sabitsiz ve trendsiz model için test istatistiği 0.07 p-değeri ile -1.78 olarak, sabitli ve trendsiz model için test istatistiği yaklaşık 0 p-değeri ile -4.27 olarak ve sabitli ve trendli model için test istatistiği yaklaşık 0 p-değeri ile -4.37 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak ENFLASYON değişkeninin birim köke sahip olduğu boş hipotez

H0: Birim kök vardır

%99 güven aralığında reddedilerek serinin düzeyde durağan olduğu söylenebilir.

- HARCAMA değişkenine ilişkin sabitsiz ve trendsiz model için test istatistiği yaklaşık 1 p-değeri ile 4.79 olarak, sabitli ve trendsiz model için test istatistiği 0.98 p-değeri ile 0.43 olarak ve sabitli ve trendli model için test istatistiği yaklaşık 0 p-değeri ile -4.37 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak HARCAMA değişkeninin birim köke sahip olduğu boş hipotez

H0: Birim kök vardır

%99 güven aralığında reddedilerek serinin düzeyde durağan olduğu söylenebilir.

- KADIN_İŞSİZLİĞİ değişkenine ilişkin sabitsiz ve trendsiz model için test istatistiği 0.96 p-değeri ile 1.39 olarak, sabitli ve trendsiz model için test istatistiği 0.58 p-değeri ile -1.39 olarak ve sabitli ve trendli model için test istatistiği 0.36 p-değeri ile -2.43 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak KADIN_İŞSİZLİĞİ değişkeninin birim köke sahip olduğu boş hipotez

H0: Birim kök vardır

%90 güven aralığında reddedilmeyerek bu değişkenin birinci sıra farkı (D_KADIN_İŞSİZLİĞİ) alınarak test yinelenmiştir. Birinci sıra farkı alınan seriye ilişkin yapılan ADF testinde her üç modelde de boş hipotez reddedilmiştir. Sonuç olarak her üç modelde de boş hipotez reddedilerek serinin birinci sıra entegre olduğu söylenebilir.

Özet olarak ADF testi sonucunda KADIN_İŞSİZLİĞİ değişkeni birinci sıra entegre bulunduğundan bu değişkenin birinci sıra farkı alınmıştır. Diğer değişkenler ise düzeyde durağan bulunmuştur. Bir başka söylemle yalnızca KADIN_İŞSİZLİĞİ değişkeninde ortalamasının ve varyansının sabit, otokovaryansının zamana göre değil kovaryansı alınacak serinin arasındaki uzaklığa bağlı olduğu durumlarından en az birinin sağlanmadığı, diğer değişkenlerde ise bu koşulların sağlandığı söylenebilir.

4.2.1. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

VAR modellerinin önemli bir özelliği, modelin kullanılacak değişkenlerin gecikme uzunluklarına duyarlı olmasıdır. Bu çerçevede modelde her bir değişken için farklı gecikme uzunlukları belirlenebileceği gibi, Sims(1980) çalışmasında tercih ettiği üzere sistemin simetrisinin de sağlaması amacıyla her değişken için aynı gecikme uzunluğu kullanılabilir. Bu çalışmada da her değişken için aynı gecikme uzunluğunun kullanılmasına karar verilmiştir. Bunun yanında gecikme uzunluğunun yüksek derecede olması, yapılacak testlerde serbestlik derecesini düşüreceğinden testlerin gücünün azalmasına neden olabilir. Bundan dolayı, belirlenecek gecikme uzunluğu testlerin gücünü aşırı azaltmayacak fakat hata terimleri arasındaki ilişkiyi

yakalayabilecek düzeyde olmalıdır.

Çalışmada gecikme uzunluğunun belirlenmesi amacıyla SIC kullanılmış ve 7. gecikmeye kadar sınamalar yapılmıştır. Buna göre her bir gecikme uzunluğuna ilişkin SIC değerleri Tablo 6’da belirtilmiştir.

Tablo 6. VAR Modeli İçin Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi.

Gecikme Uzunluğu	SIC
0	4.02
1	0.56*
2	0.84
3	1.16
4	1.39
5	1.53
6	1.93
7	2.36

Tablo 6’da görüldüğü üzere SIC kriterine göre uygun gecikme uzunluğu 3 olduğundan, gecikme sayısı 1 olarak belirlenmiştir.

4.3. Granger Nedensellik Analizi

İki değişken arasında zamana bağlı olarak gecikmeli ilişkinin varlığı söz konusu ise, ilişkinin nedenselliğinin yönünü istatistiksel açıdan belirlemede kullanılan testlerden biri de Granger nedensellik testidir. Nedenselliğin kavramsal olarak tanımında çeşitli görüş farklılıkları olsa da, bu kavramın neden ile sonuç arasında bir ilişki kurduğu görüşünde birleşilmiştir.

Gözlenen iki ilişki arasında güçlü bir ilişki olabilir. Ancak bu ilişkinin bir nedensellik anlamı taşıması her zaman mümkün olmayabilir. Regresyon çözümlemesi, bir değişkenin başka bir değişkene bağıllığıyla ilgilenirse de, bunun nedensellik anlamı taşıması zorunlu değildir. İstatistiksel bir ilişki ne denli güçlü ne denli anlamlı olursa olsun, nedensel bir ilişki olarak algılanamaz. İstatistiksel olarak ilişki, bir birlikteliğin

ifadesidir. Nedensellik ise her şeyden önce teorik bir açıklamaya dayanmaktadır

Granger'ın operasyonel nedensellik tanımı şu varsayımlara dayanmaktadır:

- Gelecek geçmişin nedeni olamaz. Kesin nedensellik, sadece geçmişin şimdiki zamana veya geleceğe neden olmasıyla mümkün olabilir. Neden her zaman sonuçtan önce gerçekleşmektedir. Bu da neden ile sonuç arasında bir zaman gecikmesini zorunlu kılmaktadır.
- Nedensellik sadece bir grup stokastik süreç için belirlenebilir. İki deterministik süreç arasında nedenselliğin bilinmesi mümkün değildir (Işığışok,1994).

Granger (1969) değişkenler arasındaki nedenselliği tanımlayan nispeten basit bir test geliştirmiştir. Granger (1969)'a göre, Y'nin öngörüsü, X'in geçmiş değerlerinin kullanıldığı durumda, X'in geçmiş değerlerinin kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise (diğer terimler değişmezken) X, Y'nin Granger nedenidir

y_t ve x_t gibi iki değişkenin bulunduğu Granger nedensellik testi, aşağıdaki VAR modelinin kestiriminin ilk adımını gerektirmektedir:

$$y_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^n \beta_i x_{t-i} + \sum_{j=1}^m \gamma_j y_{t-j} + e_{1t} \quad (19)$$

$$x_t = \alpha_2 + \sum_{i=1}^n \theta_i x_{t-i} + \sum_{j=1}^m \delta_j y_{t-j} + e_{2t} \quad (20)$$

e_{1t} ve e_{2t} hata terimleri, aralarında ilişki olmayan ak gürültü sürecidir. Modelde, aşağıdaki muhtemel dört farklı durum söz konusudur:

- İlk denklemdeki gecikmeli x değerleri, grupça istatistiksel olarak sıfırdan farklıdır ve ikinci denklemdeki gecikmeli y değerleri istatistiksel olarak sıfırdan farklı değildir. Bu durumda x_t , y_t 'ye neden olmaktadır.
- İkinci denklemdeki gecikmeli y değerleri, grupça istatistiksel olarak sıfırdan farklıdır ve ilk denklemdeki gecikmeli x değerleri istatistiksel olarak sıfırdan

farklı değildir. Bu durumda y_t, x_t 'ye neden olmaktadır.

- Her iki denklemdeki x ve y değerleri setinin tümü, istatistiksel olarak sıfırdan farklıdır. Bu durumda x_t ve y_t arasında iki yönlü nedensellik vardır.
- Her iki denklemdeki x ve y değerleri setinin tümü, istatistiksel olarak sıfırdan farklı değildir. Bu durumda x_t ve y_t birbirinden bağımsızdır.

Granger nedensellik testi daha sonra aşağıdaki süreçleri gerektirmektedir. Örnek olarak, ilk denklem daha analitiksel olarak incelenirse, aşağıdaki adımlar uygulanacaktır:

1. y_t , aşağıdaki modelde olduğu gibi gecikmeli y değerleri ile regresyona sokulur:

$$y_t = a_1 + \sum_{j=1}^m \gamma_j y_{t-j} + e_{1t} \quad \text{ve bu regresyondan kısıtlı hata kareleri toplamı (RSS)}$$

değerleri elde edilir ve RSSR olarak adlandırılır.

2. y_t , aşağıdaki modelde olduğu gibi hem gecikmeli y değerleri artı gecikmeli x

$$y_t = a_1 + \sum_{i=1}^n \beta_i x_{t-i} + \sum_{j=1}^m \gamma_j y_{t-j} + e_{1t} \quad \text{ve bu}$$

değerleri ile regresyona sokulur. regresyondan kısıtsız hata kareleri toplamı (RSS) değerleri elde edilir ve RSSU olarak adlandırılır.

3. Sıfır ve alternatif hipotez aşağıdaki gibi oluşturulur:

$$H_0 : \sum_{i=1}^n \beta_i = 0 \quad \text{ya da } x_t, y_t \text{ 'ye neden olmamaktadır.}$$

$$H_1 : \sum_{i=1}^n \beta_i \neq 0 \quad \text{ya da } x_t, y_t \text{ 'ye neden olmaktadır.}$$

4. $F_{m,n-k}$ dağılımında sahip $(k = m + n + 1)$, katsayılar kısıtları üzerinde F istatistiği hesaplanır

$$F = \frac{(RSS_R - RSS_U)/m}{RSS_U/(n-k)} \quad (21)$$

5. Hesaplanan F değeri, F-kritik değeri aşarsa, sıfır hipotez reddedilir ve x_t, y_t 'ye neden olmaktadır sonucuna varılır.

Granger nedensellik testi için öncelikle modellerdeki gecikme sayısının belirlenmesi gerekmektedir. Granger nedensellik testi VAR modelini temel aldığından kaynaklı öncelikle VAR modeline göre Akaike Bilgi Kriteri (AIC) ve SIC kriterleri kullanılarak gecikme sayısı belirlenmelidir.

VAR analizi gecikme uzunluğuna duyarlı olduğu gibi, değişkenlerin şoklara tepkilerinin ölçülmesinde ve değişkenlerdeki değişimin kaynağının araştırılmasında, kullanılan değişkenlerin sistem içindeki sıralanması önemli olmaktadır. Bu amaçla değişkenlerin dışsaldan içsele doğru sıralanması önerilmektedir (Enders, 1995).

Değişkenlerin içsel veya dışsal olması temelde iktisadi teoriye dayanmaktadır. Bunun yanında Granger nedensellik analizi ile de değişkenlere ilişkin içsel-dışsal ayrımı yapılabilir(REF). Çalışmada kullanılan serilere ilişkin Granger Nedensellik analizi sonuçları Tablo 7'de belirtilmiştir.

Tablo 7. Granger Nedensellik Testi

Boş Hipotez	F-İstatistiği	p-değeri
ENFLASYON, D_KADIN_ISSIZLIK'in Granger Nedeni Değildir	5.74	0.02
D_KADIN_ISSIZLIK, ENFLASYON'un Granger Nedeni Değildir	0.28	0.60
HARCAMA, D_KADIN_ISSIZLIK'in Granger Nedeni Değildir	0.01	0.91
D_KADIN_ISSIZLIK, HARCAMA'nın Granger Nedeni Değildir	0.01	0.94
HARCAMA, ENFLASYON'un Granger Nedeni Değildir	0.78	0.38
ENFLASYON, HARCAMA'nın Granger Nedeni Değildir	0.66	0.42

Tablo 7’de gösterilen Granger Nedensellik testleri için gecikme uzunluğu VAR modeli ile paralel bir şekilde 1 olarak alınmıştır. Bu çerçevede değişkenler arası Granger Nedensellik durumları incelemiştir. Burada yalnızca ENFLASYON, D_KADIN_İŞSİZLİĞİ Granger Nedeni Değildir boş hipotezi %95 güven aralığında reddedilmiştir.

Bu çerçevede gerek Granger Nedensellik testi sonuçlarına göre değişkenler dışaldan içsele doğru şu şekilde sıralanabilir.

HARCAMA – ENFLASYON – D_KADIN_ISSIZLIK

4.4. VAR Analizi

Ekonomik değişkenlerin analizinde tek veya çok denklemden oluşan modeller kullanılabilir. Bir bağımlı değişken ile bir veya birden çok bağımsız değişken arasındaki neden sonuç ilişkisinin ortaya konduğu tek denklem modellerinden, birçok faktörden etkilenen ve birçok faktörü etkileyen iktisadi serilerde sebep sonuç ilişkisini kesin olarak ayırmanın mümkün olmaması nedeniyle yararlanılamamaktadır. Bu gibi durumlarda çok denklem modelleri kullanmak daha uygun olacaktır. Değişkenler arasındaki kısa dönem korelasyon ilişkilerinin belirlenmesi ve ileriye yönelik tahminlerde yarar sağlaması açısından tek denklem modelleri faydalı olurken, sistemin yapısının belirlenmesi açısından çok denklemliler daha faydalıdır. Tek denklemlilerde regresyon analizi uygulanırken çok denklemliler eşanlı denklem sistemlerinin çözümlerini gerektirmektedir.

Eşanlı modellerde sistemde yer alan tüm denklemler aynı anda analiz edilerek sistem katsayılarının tahmini yapılmaktadır. Ancak eşanlı denklem sistemlerinde gerekli olan belirlenme koşulunun sağlanmasında ve değişkenlerin hangisinin içsel hangisinin dışsal olduğunun belirlenmesinde sıkıntılar yaşanmaktadır. Belirlenme problemini aşabilmek için bazen yapısal model üzerinde bazı kısıtlamalar yapmak gerekmektedir. Sözü edilen bu kısıtlamalar araştırma için birtakım güçlükler doğurmaktadır. Eşanlı modeller üzerindeki bu kısıtlamalara ilk olarak Sims tarafından 1980’de ortaya atılan VAR modellerine dayalı yeni metodolojiyle çözüm üretilmiştir.

VAR yönteminde ekonometrik modelin şekillendirilmesi aşamasında, belirli ve modelin oluşumuna etki eden katı bir iktisadi teorinin varlığı kabul edilmez. İktisadi

teorinin öne sürdüğü kısıtlamaların, varsayımların, model tanımını bozmasına izin verilmez. Değişkenler arasındaki ilişkiler hakkında bir ön kısıt konulmaz. Böylelikle ekonomistlerin model kurma aşamasında yapmak zorunda oldukları ön varsayımların olumsuz etkileri büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. Zaman serileri üzerinde yapılan ekonomik çalışmalarda çok kullanılan, VAR modeli, herhangi bir iktisat teorisinden yola çıkarak, değişkenlerin içsel-dışsal ayrımını gerektirmediği için, bu yönüyle eşanlı denklem sistemlerinden ayrılmaktadır. VAR modelleri; yapısal model üzerinde herhangi bir kısıtlama getirmeksizin dinamik ilişkileri verebilmekte ve bu sebeple zaman serileri için sıklıkla kullanılmaktadır.

VAR modelleri öncelikle makro ekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde ve rastsal şokların değişkenler sistemine olan dinamik etkisinin incelenmesinde kullanılır. Granger Nedensellik Testine dayanan VAR modellemede değişkenler arasındaki ilişkiler, Varyans Ayrıştırması ve Etki-Tepki fonksiyonları aracılığıyla incelenmektedir. VAR modellemesi, seçilen gecikme uzunluğuna karşı oldukça duyarlıdır. VAR analizinde modele girecek değişkenlerin gecikme uzunluğunun değişkenler arası dinamik ilişkileri yakalayacak uzunlukta olması gerekir. VAR modelleri sistemdeki her değişkenin hem kendi gecikmeli değerlerinin hem de diğer değişkenlerin gecikmeli değerlerinin doğrusal bir fonksiyonudur. Bu durumda herhangi bir kısıtlama olmazsa VAR modelindeki her eşitliğin sağ tarafı aynı değişkenleri içerecektir. Ayrıca VAR modellerinde bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin yer alması, geleceğe yönelik güçlü tahminlerin yapılmasını mümkün kılmaktadır.

VAR modellemede serilerin durağan olmaları tercih edilir çünkü durağan zaman serilerinde şoklar geçicidir yani sisteme verilen rassal bir şokun etkisi zamanla kaybolur ve seriler uzun dönem denge seviyelerine geri dönerler, durağan olmayan zaman serileri için ise şoklar kalıcıdır.

VAR modellemede her eşitliğe ait hata terimi sabit standart sapmalı ak gürültü süreçleridir ve bu hata terimleri kendi aralarında otokorelasyonsuzdurlar (Özçiftçi, 2007).

VAR yöntemi dört adımda özetlenebilir.

- Veriler VAR'a uygun bir forma dönüştürülür.
- k gecikme sayısı ve değişkenler belirlenir.
- k gecikme sayısı azaltılarak ve katsayılar düzleştirilerek VAR basitleştirilir.
- Şokların etkisi belirlenir.

VAR modellemede en önemli aşama uygun gecikme uzunluğunun seçilmesidir. Gecikme uzunluğunun hatalı belirlenmesi durumunda modelleme sonucunda elde edilen öngörü hatalarına ilişkin Etki-Tepki ve Varyans Ayrıştırması analizlerinin tutarsız sonuçlar verdiği konusunda bir görüş birliği vardır. Gecikme uzunluğu, serbestlik derecesini düşürmeyecek kadar küçük ancak hata terimlerindeki otokorelasyonu yok edecek kadar büyük olmalıdır. Olması gereken gecikme uzunluğundan daha büyük seçilen bir gecikme uzunluğunun tahminlerin ortalama hata karelerini yükselttiği ve parametre tahminlerinin varyansının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha küçük bir gecikme uzunluğu seçildiğinde ise otokorelasyonlu hata terimleri üretilmektedir. VAR modeli parametre olarak gecikmeli bağımlı değişkenler içerdiğinden hata terimlerinin otokorelasyonlu olması durumu, hesaplamada kullanılan Çoklu EKK veya Klasik EKK tahminlerinin tutarsız olmasına neden olabileceğinden önem taşımaktadır (Özçiftçi, 2007).

Gecikme sayısı belirlenirken AIC ve SIC' lere bakılır. Sistem için veya her bir değişken için gecikme sayısı belirlenebilir.

Örnek olarak iki değişkenli bir VAR modeli ele alınsın:

$$Y_t = \alpha + \beta \sum_{i=1}^k Y_{t-i} + \phi \sum_{i=1}^k X_{t-i} + u_t \quad (22)$$

$$X_t = \delta + \lambda \sum_{i=1}^k Y_{t-i} + \theta \sum_{i=1}^k X_{t-i} + u_t \quad (23)$$

Bu model daha genel ifade ile

$$A(Z)Y_t = u_t \quad (24)$$

şeklinde yazılabilir.

Ancak gecikmeli içsel varlığından dolayı hata terimlerinin varyans-kovaryans matrisi diagonal değildir. Hata terimleri karşılıklı olarak birbirinden bağımsız değildir.

Bu nedenle denklem (24) $A(Z)^{-1}$ ile çarpılır.

$$A(Z)^{-1} A(Z)Y_t = u_t A(Z)^{-1} \quad (25)$$

$$Y_t = u_t A(Z)^{-1} \quad (26)$$

$$Y_t = D(Z)u_t \quad (27)$$

Denklem (27) hareketli ortalama modeli (MAR) dönüşümüdür.

Hata terimleri üzerinde diğer değişkenlerin beklenmedik şoklarını ortaya çıkarmak mümkün olmaktadır. Böylelikle hareketli ortalamalar ile temsil edilen model aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$Y_t = \alpha + \beta \sum_{i=1}^k u_{Y_{t-i}} + \phi \sum_{i=1}^k v_{X_{t-i}} + \varepsilon_{1t} \quad (28)$$

$$X_t = \delta + \lambda \sum_{i=1}^k u_{Y_{t-i}} + \theta \sum_{i=1}^k v_{X_{t-i}} + \varepsilon_{2t} \quad (29)$$

Denklem (28) ve (29)'de

- β , Y 'de meydana gelen şokların Y_t üzerindeki etkisini
- ϕ , X 'de meydana gelen şokların Y_t üzerindeki etkisini
- λ , Y 'de meydana gelen şokların X_t üzerindeki etkisini
- θ , X 'de meydana gelen şokların X_t üzerindeki etkisini

göstermektedir.

Burada şokların beklenen değerleri sıfıra eşit olsalar da eşit miktardaki şokların farklı değişkenlerdeki etkisi farklı olacaktır. Başka bir deyişle $E(u_t v_t) = \varphi$ ve

diyagonal olmayacaktır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için yeni bir şok matrisi yaratılacak ve herhangi bir değişkene şok verildiğinde, diğer değişkenlerdeki şok 0 olacaktır.

P , üçgensel matristir ve φ 'nin Cholesky ayrıştırmasından elde edilen matris olacaktır. (Yani, hatalar Cholesky ayrıştırması kullanarak, dikeyleştirilmesi ve elde edilen varyans-kovaryans matrisinin çapraz hale getirilmesidir.)

$$\eta = P\varphi P' \quad (30)$$

Denklem (30)'da η , diyagonal matristir.

$$PY_t = \alpha + P \sum_{i=1}^k \beta u_{Y_{t-i}} + P \sum_{i=1}^k \phi v_{X_{t-i}} + P \varepsilon_{1t} \quad (31)$$

$$PX_t = \delta + P \sum_{i=1}^k \lambda u_{Y_{t-i}} + P \sum_{i=1}^k \theta v_{X_{t-i}} + P \varepsilon_{2t} \quad (32)$$

Denklem (31) ve (32)'deki $PY_t = Y_t^*$ ve $PX_t = X_t^*$ etki tepki fonksiyonlarıdır. $P\varepsilon_{1t}$ ve $P\varepsilon_{2t}$, standartlaştırılmış şoklardır ve Sims tarafından "OrthogonalInnovation" olarak tanımlanır.

VAR modelinin tahmin edilmesi neticesinde, elde edilen parametreleri yorumlamak yerine, sistemin tahmini neticesinde elde edilen artıkların analizine geçilerek, geleceğe yönelik yorumlar yapılabilir. Modelde yer alan değişkenlerin hata terimlerinde meydana gelecek şokların, diğer değişkenler üzerindeki etkisi, Etki-Tepki fonksiyonları ile ölçülmektedir.

Etki-tepki analizi, sistem içerisindeki değişkenlerin birinde meydana gelecek bir standart sapmalık soka diğer değişkenlerin vereceği tepkiyi göstermektedir. Etki-tepki analizi sonuçlarının grafiksel gösterimi serilerin değişik şoklar karşısındaki tepkilerinin seyrini görsel olarak sunmakta pratik bir yol olmaktadır.

Varyans Ayrıştırması, modelin tahmini ile belirlenen ve öngörü hata varyansını

ölçen artıkların analizinde kullanılan bir tekniktir. Bu teknik yardımı ile istatistiki şokların değişkenler üzerindeki etkileri görülebilmektedir. Bir değişkenin hata teriminde meydana gelecek şokun diğer değişkenler tarafından açıklanma oranı hesaplanarak, değişkenler arasındaki iktisadi ilişkiler daha iyi açıklanabilmektedir. Eğer bir değişkenin hata terimine ilişkin şok, diğer değişkenin ileriye yönelik tahmin hatası varyansını açıklayabiliyor ise, ilgili değişken içsel olarak değerlendirilebilir.

Değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı etkinin belirlenmesinde kullanılan varyans ayrıştırması, değişkenlerin kendilerinde ve diğer değişkenlerden birinde meydana gelen şokların kaynaklarını yüzde olarak ifade eder. Varyans ayrıştırması aynı zamanda değişkenler arası nedensellik ilişkilerinin derecesi konusunda da bilgi verir.

VAR modelinde değişkenlerin dışsaldan içsele doğru modele dahil edilmesi önemlidir. Bu yapılmadığı takdirde çıkan sonuçlar hatalı olacaktır. Modeldeki değişkenleri dışsaldan içsele doğru sıralamak için daha önce yapılan Granger Nedensellik testi sonuçlarına bakılır.

Çalışmada enflasyon, devletin nihai tüketim harcamaları ve kadın işsizlik oranı arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla VAR analizi yapılacaktır. Bu çerçevede öncelikle değişkenlerin durağanlıkları incelenmiş ve KADIN_İŞSİZLİĞİ değişkeninin düzeyde durağan olmadığı görülmüştür. Bu nedenle, ilgili değişkenin birinci sıra farkı alınarak analiz sürdürülmüştür. Daha sonra VAR modelleri gecikme uzunluğuna ve değişkenlerin sıralanmasına duyarlı olduğundan, SICkriterine göre gecikme uzunluğu belirlenmiş ve Granger Nedensellik testi ile değişkenler dışsaldan içsele doğru sıralanmıştır. Sonuç olarak VAR modeli gecikme uzunluğu 1 alınarak ve değişkenler dışsaldan içsele sıralanılarak tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçları Tablo 8’de gösterilmiştir. Modelin tahmin edilmesinden sonra model uygunluk testleri yapılmıştır. Bu çerçevede modelin artıklarının birbirleriyle ilişkili olup olmadıklarını tespit edebilmek için LM testi, artık terimlerin normal dağılıma uygun olup olmadığını belirlemek için Cholesky dikleştirilmesi kullanılarak normallik testi yapılmıştır. Sonuçlar sırasıyla Tablo 10’da belirtilmiştir.

Tablo 8. VAR Modeli Sonuçları.

	HARCAMA	ENFLASYON	D_KADIN_ISSIZLIK
HARCAMA(-1)	0.9916	-1.3012	0.4950
ENFLASYON(-1)	-0.0011	0.6379	0.1078
D_KADIN_ISSIZLIK(-1)	0.0001	-0.1195	0.0324
C	0.0718	10.8883	-3.9387

Tablo 9’da kurulan VAR modeline ilişkin otokorelasyon sorununun var olup olmadığının belirlenmesi amacıyla 2 gecikmeye kadar oluşturulan LM testi sonuçları görülmektedir. Buna göre VAR modelinde gecikme sayısının 1 alınmasıyla artık terimlerin birbirleriyle ilişkili olma durumu ortadan kalkmıştır.

VAR modelinin artık terimlerinin normal dağılıma uygun olup olmadığının sınanması amacıyla normallik testi yapılmıştır. Sonuçlar tablo 9’da belirtilmiştir.

Tablo 9. Otokorelasyon İçin LM Testi.

Gecikme Uzunluğu	LM Test İstatistiği	p-değeri
1	18.65	0.03
2	4.15	0.90

Tablo 10’da belirtilen bileşenler her bir değişkeni VAR modeline giriş sırasıyla belirtmektedir. Tablodan görüldüğü üzere her bileşene ilişkin normallik varsayımı %99 güven düzeyinde kabul edilmiştir.

Tablo 10. Normallik Testi Sonuçları.

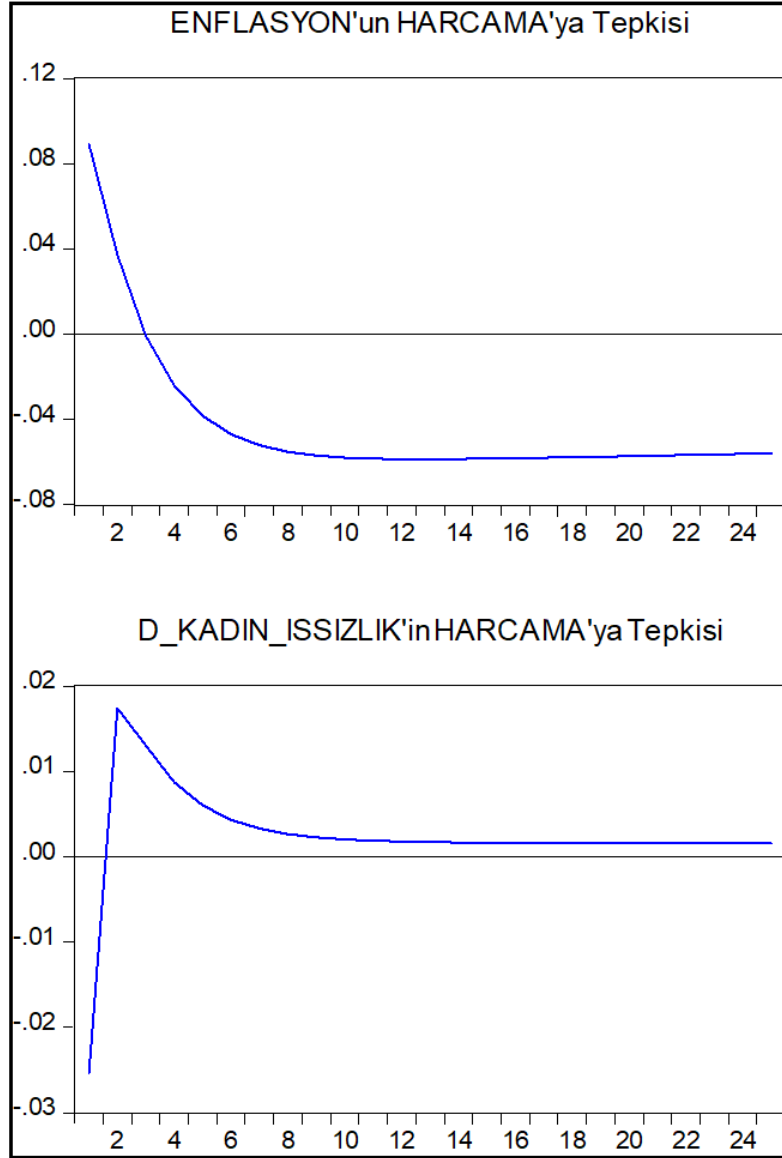
Bileşen	Çarpıklık	Ki-Kare	s.d.	p-Değeri
1	-0.14	0.26	1	0.61
2	0.57	4.27	1	0.04
3	0.07	0.06	1	0.81
Ortak		4.60	3	0.20
Bileşen	Çarpıklık	Ki-Kare	s.d.	p-Değeri
1	2.33	1.44	1	0.23
2	3.30	0.29	1	0.59
3	2.42	1.08	1	0.30
Ortak		2.81	3	0.42
Bileşen	Jarque-Bera	s.d.	p-Değeri	
1	1.70	2	0.43	
2	4.56	2	0.10	
3	1.14	2	0.57	
Ortak	7.41	6	0.28	

Kurulan VAR modeline ilişkin White değişen varyans testi sonuçlarına göre ise test istatistiği 0.13 p değeri ile 45.66 olarak hesaplandığından hata terimlerine ilişkin sabit varyansın geçerli olduğu boş hipotez reddedilmemiştir.

4.5. Etki Tepki Analizi

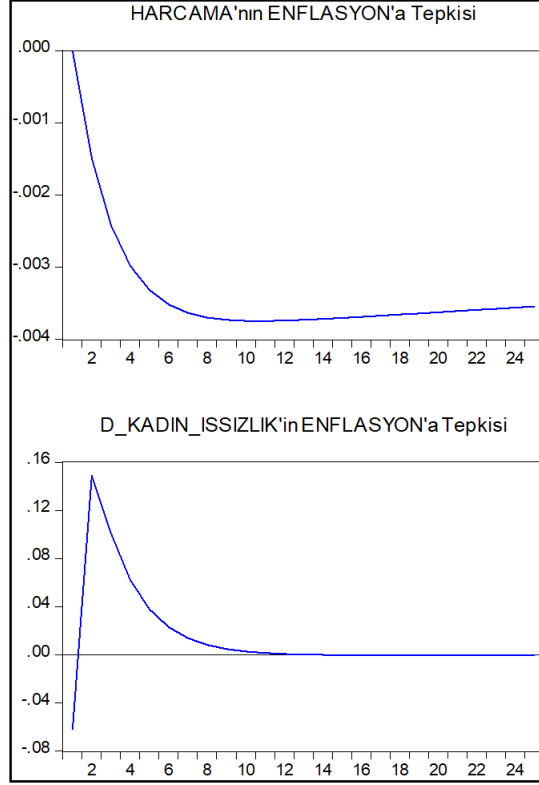
VAR modelinin yorumlanmasının karmaşıklığından kaynaklı modeldeki ilişkileri yorumlamak anlamında kullanılan iki önemli araçtan biri etki tepki analizidir. Etki tepki fonksiyonu, sistemde yer alan herhangi bir değişkendeki bir standart sapmalılık şoka karşı, içsel olarak alınan diğer değişkenlerin hangi yönde ve büyüklükte tepki gösterdiğini belirtmektedir.

Bu çerçevede her bir değişkene bir standart sapmalılık şok verildiğinde diğer değişkenlerin tepkileri aşağıda belirtilmiştir. İlk olarak HARCAMA değişkenine verilen şokun diğer değişkenler üzerindeki etkisi Şekil 9’da belirtilmiştir.

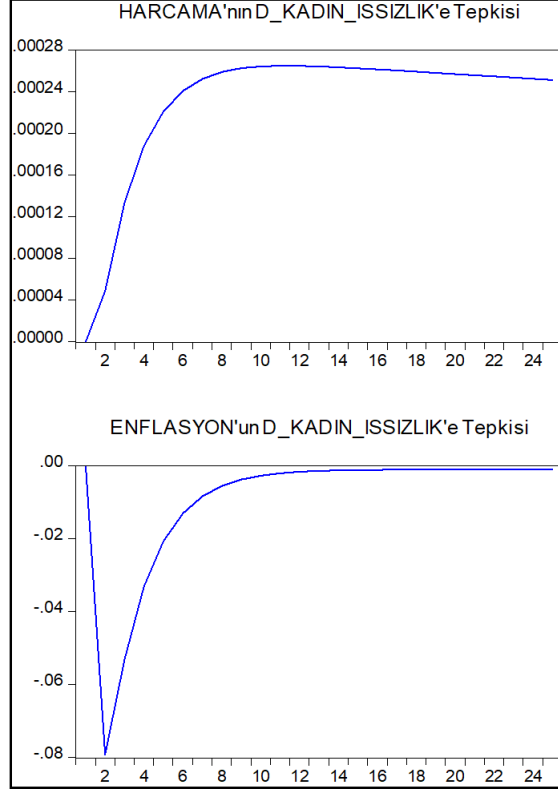
Şekil 9. ENFLASYON ve D_KADIN_ISSIZLIK'in HARCAMA'ya Tepkisi.

HARCAMA'ya verilen bir standart sapmalılık şokun ENFLASYON değişkeninde pozitiften negatife doğru azalan bir etkiye sahip olduğu, diğer taraftan D_KADIN_İŞSİZLİĞİ değişkeninde ise önce bir artış sonra giderek sıfıra yaklaşan bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Şekil 10. HARCAMA ve D_KADIN_ISSIZLIK'in ENFLASYON'a Tepkisi.

ENFLASYON'a verilen bir standart sapmalılık şokun HARCAMA değişkeninde sıfırdan negatife doğru azalan bir etkiye sahip olduğu, diğer taraftan D_KADIN_İŞSİZLİĞİ değişkeninde ise önce bir artış sonra giderek sıfıra yaklaşan bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Şekil 11. HARCAMA ve ENFLASYON'un D_KADIN_İŞSİZLİĞİ'ne Tepkisi

D_KADIN_İŞSİZLİĞİ'ne verilen bir standart sapmalı şokun HARCAMA değişkeninde bir pozitif bir artışa pozitif seyir izlediği görülmektedir. 24. Dönemin sonunda D_KADIN_İŞSİZLİĞİ'ndeki şokun etkisi ENFLASYON değişkeninde sıfıra yaklaşırken, HARCAMA değişkeninde sıfıra çok yakın pozitif bir seyir izlemekle birlikte henüz sıfıra yaklaşmamıştır.

4.6. Varyans Ayrıştırması

VAR analizinin sonuçlarının yorumlanmasında kullanılan bir diğer araç varyans ayrıştırmasıdır. Varyans ayrıştırması ile bir değişkende meydana gelen değişimlerin kaynağı araştırılmaktadır. Tablo 11-12'de çalışma kullanılan her değişken için varyans ayrıştırması sonuçları görülmektedir.

Tablo 11. HARCAMA İçin Varyans Ayrıştırması.

Dönem	Std Hata	HARCAM A	ENFLASYO N	D_KADIN_ISSIZLI K
1	0.02	100.00	0.00	0.00
2	0.02	99.63	0.37	0.00
3	0.03	99.10	0.90	0.00
4	0.03	98.57	1.42	0.00
5	0.04	98.11	1.88	0.01
6	0.04	97.72	2.27	0.01
7	0.05	97.39	2.60	0.01
8	0.05	97.12	2.87	0.01
9	0.05	96.90	3.09	0.01
10	0.05	96.71	3.27	0.01
11	0.06	96.56	3.43	0.02
12	0.06	96.43	3.56	0.02
13	0.06	96.31	3.67	0.02
14	0.06	96.22	3.77	0.02
15	0.07	96.13	3.85	0.02
16	0.07	96.06	3.92	0.02
17	0.07	95.99	3.99	0.02
18	0.07	95.93	4.05	0.02
19	0.07	95.88	4.10	0.02
20	0.07	95.83	4.15	0.02
21	0.08	95.79	4.19	0.02
22	0.08	95.75	4.23	0.02
23	0.08	95.72	4.26	0.02
24	0.08	95.68	4.30	0.02
25	0.08	95.65	4.32	0.02

Tablo 11’de görüldüğü üzere HARCAMA’nın öngörü hatasının varyansına uzun dönemde büyüklük sırasına göre HARCAMA, ENFLASYON ve D_KADIN_İŞSİZLİĞİ değişkenleri katkıda bulunmuştur. Bunlar içinde en yüksek pay

25. dönemin sonunda %4.32'lik katkıyla ENFLASYON değişkenine aittir. HARCAMA değişkenindeki değişime, 25. Dönemin sonunda D_KADIN_İŞSİZLİĞİ değişkininin katkısı yaklaşık %0.02'dir.

Tablo 12. ENFLASYON İçin Varyans Ayrıştırması.

Dönem	Std Hata	HARCAMA	ENFLASYON	D_KADIN_ISSIZLIK
1	1.40	0.40	99.60	0.00
2	1.67	0.33	99.44	0.22
3	1.76	0.30	99.41	0.29
4	1.80	0.31	99.38	0.32
5	1.81	0.35	99.33	0.32
6	1.82	0.41	99.26	0.33
7	1.82	0.49	99.18	0.33
8	1.82	0.58	99.09	0.33
9	1.82	0.68	98.99	0.33
10	1.82	0.78	98.89	0.33
11	1.82	0.88	98.79	0.33
12	1.83	0.99	98.69	0.33
13	1.83	1.09	98.59	0.33
14	1.83	1.19	98.48	0.33
15	1.83	1.29	98.38	0.33
16	1.83	1.39	98.28	0.33
17	1.83	1.49	98.19	0.33
18	1.83	1.59	98.09	0.33
19	1.83	1.68	97.99	0.33
20	1.83	1.78	97.90	0.33
21	1.83	1.87	97.80	0.32
22	1.83	1.97	97.71	0.32
23	1.84	2.06	97.62	0.32
24	1.84	2.15	97.52	0.32
25	1.84	2.24	97.43	0.32

Tablo 12’de görüldüğü üzere ENFLASYON’un öngörü hatasının varyansına uzun dönemde büyüklük sırasına göre ENFLASYON, HARCAMA ve D_KADIN_İŞSİZLİĞİ değişkenleri katkıda bulunmuştur. Bunlar içinde en yüksek pay 25. dönemin sonunda %2.24’lük katkıyla HARCAMA değişkenine aittir. ENFLASYON değişkenindeki değişime, 25. Dönemin sonunda D_KADIN_İŞSİZLİĞİ değişkininin katkısı yaklaşık %0.32’dir.

Tablo 13. KADIN_İŞSİZLİĞİ İçin Varyans Ayrıştırması.

Dönem	Std. Hata	Harcama	Enflasyon	Δ Kadın İşsizlik
1	0.67	0.15	0.86	99.00
2	0.68	0.20	5.58	94.22
3	0.69	0.23	7.60	92.16
4	0.69	0.25	8.35	91.40
5	0.69	0.26	8.62	91.12
6	0.69	0.26	8.72	91.02
7	0.69	0.26	8.76	90.98
8	0.69	0.26	8.77	90.97
9	0.70	0.26	8.78	90.96
10	0.70	0.26	8.78	90.96
11	0.70	0.27	8.78	90.96
12	0.70	0.27	8.78	90.96
13	0.70	0.27	8.78	90.96
14	0.70	0.27	8.78	90.96
15	0.70	0.27	8.78	90.95
16	0.70	0.27	8.78	90.95
17	0.70	0.27	8.78	90.95
18	0.70	0.27	8.78	90.95
19	0.70	0.27	8.78	90.95
20	0.70	0.27	8.78	90.95
21	0.70	0.27	8.78	90.95
22	0.70	0.27	8.78	90.95
23	0.70	0.27	8.78	90.95
24	0.70	0.27	8.78	90.95
25	0.70	0.27	8.78	90.95

Tablo 13’de görüldüğü üzere D_KADIN_İŞSİZLİĞİ’nin öngörü hatasının varyansına uzun dönemde büyüklük sırasına göre D_KADIN_İŞSİZLİĞİ, ENFLASYON ve

HARCAMA değişkenleri katkıda bulunmuştur. Bunlar içinde en yüksek pay 25. dönemin sonunda %8.78'lik katkıyla ENFLASYON değişkenine aittir. KADIN_İŞSİZLİğİ değişkenindeki değişime, 25. Dönemin sonunda D_HARCAMA değişkeninin katkısı yaklaşık %0.27'dir.

SONUÇ

Bu çalışmada işsizlik, enflasyon ve kamu harcamaları makro ekonomik değişkenler ilk önce literatürdeki gelişmeler, sınıflandırmalar ışığında ele alınmıştır. Sonra da 2000- 20019 yılları çeyreklik dönemler Türkiye kamu harcamaları (bin), enflasyon (yüzde), kadın işsizlik (yüzde) verileri kullanılarak değişkenler arasındaki ilişkilerin ekonometrik analizi gerçekleştirilmektedir. İlk aşamada ekonomik çalışma için kullanılan veriler TÜİK ve Merkez Bankasından alınmıştır. Veriler mevsimsellik sorunundan arındırıldıktan sonra yapısal kırılma konusunda da incelenmiştir. Sonraki aşamada verilerin ekonometri analizi yapmaya uygun olup olmadığına yönelik tanı testleri gerçekleştirilmektedir. Verilerde ekonometri çalışması yapmaya engel olacak normal olmama, değişen varyans ve otokorelasyon gibi sorunlar olmadığı saptanmıştır. Var analizi gerçekleştirilmeden önce birim kök testi de gerçekleştirildi. Sadece kadın işsizlik rakamlarının düzeyde durağan olmadığı saptandı. Sorunu giderebilmek adına verinin farklı alınarak ekonometri modellerine dahil edildi

İlk olarak gerçekleştirilen Granger nedensellik testi enflasyonun kadın işsizliğin farkının nedeni olduğu sonucuna varılmıştır. Enflasyon oranlarındaki artış ile kadın işsizlik oranlarındaki değişme miktarı arasında nedensellik ilintisi saptanmıştır. Ayrıca Granger analizine göre verilerin dışaldan içsele doğru Kamu harcamaları-Enflasyon-Kadın İşsizliğinde değişim şeklinde sıralandığı sonucu elde edildi. Bu analiz sonucu literatür ile de kısmen benzerlik taşımaktadır. Politikacılar kamu harcamalarına karar verir. Bu piyasadan bazen bağımsız bir kamu harcaması değişkeni demektir.

İkinci aşamada eldeki değişkenlere VAR analizi uygulandı. Eş anlı denklemlerde hangi değişkenin içsel, hangisinin dışsal olduğunu ayırmak için ekonometri yönünden bazı kısıtlar getirilmesi gerekmektedir. Bu kısıtların etkilerini bertaraf edebilme adına çözüm ise VAR analizi ile sağlanmaktadır Var analizinin sonuçlarını ayrıntılı yorumlayabilmek adına da sırası ile Etki-Tepki analizi ve Varyans Ayrıştırması gerçekleştirildi. SIC kriterine göre bir gecikme uzunluğu saptandı.

Etki tepki fonksiyonu, sistemde yer alan herhangi bir değişkendeki bir standart sapmalık şoka karşı, diğer değişkenlerin hangi yönde ve büyüklükte tepki gösterdiğini gösterir. Bu çerçevede her bir değişkene bir standart sapmalık şok verildiğinde diğer değişkenlerin tepkileri ölçülmüştür. Harcamaya verilen bir standart sapmalık şok

enflasyonda pozitiften negatife doğru azalan bir etkiye, farkı alınmış kadın işsizlikte ise önce artış daha sonra giderek sıfıra doğru yaklaşan bir etki görülmüştür. Enflasyona verilen şok, kamu harcaması üzerinde negatife doğru giden bir etki yaratmıştır. Ayrıca kadın işsizlikte değişim miktarında da ise önce bir artış sonra giderek sıfıra yaklaşan bir etki görülmüştür. Kadın işsizlikte değişime verilen bir standart sapmalık şok, kamu harcamaları üzerinde pozitif etki yaratmaktadır.

Yaptığımız testlerden elde ettiğimiz sonuç, kamu harcamalarının işsizlik üzerinde etkisinin düşük olduğudur. Bunun nedeni olarak Türkiye'deki kamu harcamalarının istihdam yaratmadığı öne sürülebilir. Türkiye' de yapılan kamu harcamaları genellikle alt yapı yatırımlarından ya da sosyal yardımlardan oluşmaktadır. Türkiye'de her ne kadar pozitif büyüme rakamları gerçekleşse de bu değişim işsizlik rakamlarına yansımamaktadır. İstihdam yaratmayan büyüme kavramı sıklıkla tartışılmaktadır. Ayrıca kamu harcamalarındaki artışın ekonomiyi etkileyebilecek ölçüde talep de yaratmadığı için enflasyon üzerinde etkisinin düşük olduğu da öne sürülebilir. Zaten kamu harcamaları talep yaratmadığı için işsizliği önleyici bir durum da söz konusu değildir.

Enflasyonla işsizlik arasında ilişki bulunmamasının sebeplerinden biri de Türkiye'deki enflasyonun, talep enflasyonundan ziyade maliyet enflasyonu olması olabilir. Bu nedenle enflasyon ve işsizlik aynı anda artabilmektedir.

En dışsal değişken sıralaması kamu harcamaları, enflasyon ve işsizlik şeklindedir. Kamu harcamaların en dışsal etken olmasının sebebi, kamu harcamalarının hükümetler tarafından belirlenen politikalar olmasıdır. Örneğin Liberal bir hükümet devletin ekonomide minimum var olması yönünde politika izlemektedir. Sosyal demokrat bir devlet ise ekonomide aktif yer almayı amaçlamakta ve kamu harcamalarını da bu doğrultuda arttırmaktadır. Siyaset ile doğrudan ilişkisi kamu harcamalarını beklendiği gibi dışsal bir değişken yapmaktadır. Enflasyon da işsizliğe göre daha dışsal olarak yer almaktadır. Dışa bağımlı ülkelerde enflasyon rakamları daha oynak olabilmektedir. Döviz kuru, ithalat, petrol fiyatlarındaki hızlı değişim enflasyonu da hızlıca etkilemekte, enflasyon ithal edilmiş olmaktadır. Sonuç olarak kamu harcamaları ve enflasyon, kadın işsizlik oranları üzerinde daha yüksek etkiye sahip olmaktadır.

Kadın işsizliğin kamu harcamaları üzerinde etkisi ise kamu harcamalarını arttırıcı yöndedir. Buna artan işsizliğin siyasi partiler üstünde baskı yaratması ve bunun da kamu harcamalarına dönüşmesi şeklinde bakılabilir. Hükümetler, kamuya memur alımı, transfer harcamaları, bütçe genişlemeleri gibi kanallarla harcamaları arttırabilmektedir. Kadın işsizliğinin enflasyon üzerindeki etkisine bakıldığında başlarda azaltıcı daha sonra etkisini kaybetmesinin sebebi, artan kadın işsizliğinin talepte bir azaltmaya neden olması gösterilebilir.

Varyans ayrıştırması analiz sonuçlarına göre varyansın çoğu öncelikle kendi geçmiş değerlerinden etkilenmektedir. Enflasyonun 9. dönemden sonra kadın işsizliği üzerinde etkisi yükselmektedir. Kadın işsizliğinde değişimdeki artışın maliyet enflasyonundan kaynaklandığı öne sürülebilir. Piyasada artan maliyetler karşısında rekabet gücünü kaybetmek istemeyen işletmeler iş gücünü azaltabilir. Bu durum da kadın işsizliğini arttırmaktadır. Türkiye’de kamu harcamalarının artmasında da ilk sırada enflasyon etkisi gelmektedir. Enflasyonunun etkisi varyans ayrıştırmasında %5 kadardır. Enflasyon beklentileri bozarak kamu harcamalarında artış yaratma ihtimali taşımaktadır. Enflasyon oranındaki değişim, yapılacak bütçe harcamalarını da etkileyen makroekonomik değişkendir. Enflasyondaki varyansın çoğunluğu kendi geçmiş değerlerinden kaynaklanmaktadır. Kamu harcamaları ve kadın işsizliğindeki değişimin etkisi azdır.

Bu sonuçlar beraber ele alındığında Türkiye’de kamu harcaması gerçekleştirirken, gelir arttırıcı ve istihdam yaratıcı alanların ön planda tutulması önerilmektedir. Kamu harcamaları katma değer yaratan sektörleri teşvik edecek alanlara yönlendirilmelidir. Kamu harcamalarını maliyet enflasyonunu azaltacak şekilde kullanılması da enflasyon ve işsizlik ile aynı anda mücadele edilmeyi kolaylaştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, H. (2013). "Transfer Harcamaları Ve Büyüme İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Dinamik Panel Veri Analizi" Doktora Tezi.
- Akçay, O. C., Alper, E. C., & Özmucur, S. (2001). Budget deficit, inflation and debt sustainability: Evidence from Turkey (1970- 2000). *Boğaziçi University Institute of Social Sciences Working Paper ISS/EC* .
- Akdoğan, A. (1987). Kamu Maliyesi. *Gazi Üniversitesi İİBF Yayını* , No:34.
- Akdoğan, A. (2009). *Kamu Maliyesi* . Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, A. (2006). *Kamu Maliyesi ,11 Baskı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, A. (2011). *Kamu Maliyesi ,14*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, A. (2011). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akkaya, H. (2016). Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi, Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülke Karşılaştırılması.
- Aksoy, Ş. (1994). *Kamu Maliyesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Aksoy, Ş. (1998). *Kamu Maliyesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Aksoy, Ş. (2011). *Kamu Maliyesi, Kamu Harcamaları- Kamu Gelirleri- Devlet Borçları-Bütçe-Maliye Politikası*. Filiz kitabevi.
- Akyürek, M. B. (2008). Enflasyondaki Değişimlerin Gelir Dağılımına Etkileri,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Alkın, E. (2008). *Milli Gelir Muhasebesi, İlyas Işıklar (ed) ,İktisada Giriş, 7.baskı* . Eskişehir.
- Alptekin, V. (2016). *Makroekonomi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Altınok, S., & Çetinkaya, M. (2003). Devalüasyon ve Türkiye 'de Devalüasyon Uygulamaları ve Sonuçları . *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* .
- Anand, R., & Wijnbergen, S. v. (1988). İnflation,external debt and financial sector reform: aquantitative approach to consistent fiscal policy with an application to Turkey. *National Bureau of Economic Research Working Paper Series* .
- Aren, S. (2008). *İstihdam Para ve İktisadi Politika*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Arewia, A. (2013). *Macroeconomic Variables and the Dynamic Effect of Public Expenditure: Long-term Trend Analysis in Nigeria*”, *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*. Nigeria.

- Aslan, A. (2002). Kamu Harcamalarında Verimlilik, Etkinlik ve Denetim. *Maliye Dergisi* .
- Aslan, A., & Kula, F. (2010). Kamu Sektör Büyüklüğü-İşsizlik İlişkisi: Abrams Eğrisinin Türkiye Ekonomisi İçin Testi. *Maliye Dergisi, Sayı: 159.* , 155-166.
- Ataç, B. (1997). *Maliye Politikası 4. Baskı* . Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık Ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Ataman, B. (2003). İşsizlik Sorunu ve Türkiye'nin AB İstihdam Stratejisine Uyumu. *TİSK İşveren Dergisi* .
- Aytaç, D. (2004). "*Türkiye'de Konsolide Bütçe Harcamalarının Gelişimi Avrupa Birliği Ülkeleri İle Karşılaştırma*", *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.
- Barışık, S., & Çevik, E. İ. (2008). "Türkiye'de İşsizlik Histerisinin Yapısal Kırılma Ve Güçlü Hafıza Modellemesi İle Sektörel Analizi". *TİSK Akedemi* .
- Barışık, S., & Çevik, İ. E. (2007). Türkiye'de İşsizlikle Histeri Etkisinin Parçalı Durağan Testi İle Analizi. *8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi* .
- Başar, S., Aksu, H., Timurlenk, M. S., & Polat, Ö. (2009). Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Büyüme İlişkisi : Sınır Testi Yaklaşımı. *Atatürk Sosyal Bilimler Enstitüsü Drgisi* .
- Berber, M. (2016). *Makroiktisat*. Trabzon: Celepler Matbaacılık Yay ve Dağ.
- Berber, M., & Artan, S. (2004). Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi : Türkiye Örneği. *Turkish Economic Assocation* .
- Bianet.org*. (2018). *Bianet.org*. adresinden alınmıştır
- Birinci, Y. (1989). Enflasyon, Para Politikası ve Stratejileri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Mecmuası 47* .
- BLANCHARD, O. J. (2000). "*What Do We Know About Macroeconomics that Fisher and Wicksell Did Not*", *The Quartely Journal of Economics*.
- Bolcan, A. E. (2006). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadının Yeri ve Kadın İşsizliği.
- Bölükbaşı, M. (2017). Türkiye'de Fiyat Düzeyi Ve Maliye Politikası Arasındaki İlişki: FTPL Yaklaşımının Ekonometrik Bir Analizi . *Maliye Dergisi* .
- C, D. M. (1989). *Public Choice II*, Cambridge University Press, New York.
- Cassel, D. (1984). "Inflation" , *Vahles Kompendium der Wirtschaftstheorie-und Politik C.1. Auszüge Aus Presseartikeln*.
- Caymaz, N. (2016). "Türkiye'de Kamu Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmaya

- Göre İncelenmesi"(1905-2005) Yüksek Lisans Tezi.
- Cemil, B. (2010). *Türkiye 'de İşsizlik Sorunun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi, Yüksek Lisan Tezi.*
- Chhibber, A., & Wijinbergen, S. (1988). "Public Policy and Private Investment in Turkey ", *Policy, Planning and Research Working Papers, 1-26.*
- Chu, K., Gupta, S., Clements, B., Hewitt, D., Lugaresi, S., Schiff, j., et al. (1995). 'Unproductive Public Expenditures: A Pragmatic Approach to Policy Analysis 8Rapor No :48). *Washington D.C: IMF Fiscal Affairs Department .*
- CURA, S. (2003). Türkiye'de Mali Şeffaflığı Sağlamaya Yönelik Bir Uygulama: Analitik Bütçe Sınıflandırması. *İ.İ.B.F Dergisi , 147.*
- Çemrek, F., & Şeker, T. (2020). Türkiye’de Kadın İşsizlik Oranlarının Yapısal Kırımlı Birim Kök Testleri İle İncelenmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF .*
- D.P.T. (2008).
- D.T.P. (tarih yok). 2001 tarihinde alındı
- D.T.P. 2006.
- Devrim, F. (1998). *Kamu Maliyesine Giriş.* İzmir: Dokuz Eylül Ün. İ.İ.B.FAK. YAY.
- Dikilitaş, S. (2019). Başlıca Enflasyon Kuramları Bağlamında Türkiye Ekonomisinde Enflasyonist Sürecin İncelenmesi (1980 Sonrası Dönem),Yüksek Lisans Tezi.
- Diler, H. (2011). Kamu Harcamaları- Ekonomik Büyüme Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uyguluma, Doktora Tezi.
- Dinler, Z. (2000). *İktisata Giriş.* Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Dinler, Z. (2011). *İktisata Giriş.17. Baskı.* Bursa: Ekin Kitabevi.
- Duruel, M., & Kara, M. (2009). Küresel İşsizlik ve İstihdamda Yeni Perspektifler . *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi .*
- Edizdoğan, N. (2008). *Kamu Maliyesi.* Bursa: Ekin Kitabevi.
- Edizdoğan, N. (2008). *Kamu Maliyesi.* Bursa: Baskı.
- Edizdoğan, N. *Kamu Maliyesi I (Kamu Ekonomisi, Kamu Harcamaları ve Bütçe) & Baskı.* Bursa: Etkin Kitabevi.
- Edizdoğan, N., & vd. (2012). *Vergilerin Ekonomik Amacı.* Dora Yayıncılık.
- Eğilmez, M., & Kumcu, E. (2004). *Ekonomi Politikası.* İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, A. (1996). *Kamusal Maliye.* İzmir: Doğu Matbaacılık.

- Eker, A., & Diğerleri, V. (2002). *Maliye Politikası (Teori, İlkeler ve Yöntemler)*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Ekrem, G., Ekinci, A., & Konya, S. (2009). *Türkiye'de İstihdam Politikaları : Yapısal Bir Analiz*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Enders, W. (1995). *Handbook Of Defense Economics*.
- Erdoğan, E. (2004). "1980'den Günümüze Türkiye'de Enflasyon Serüveni". *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi* .
- Erginay, A. (2003). *Kamu Maliyesi ,17*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Erol, E. (2013). *Para-Banka Teori ve Politika*. Manisa: Onan Kitabevi.
- EVDS. (2020, 10 1). *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi*. TCMB: <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket> adresinden alınmıştır
- Eyüboğlu, D. (2003). *2001 Krizi Sonrasında İşsizlik Ve Çözüm Yolları*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
- Friedman, M. (1963). *Inflation: Causes and Consequences New York : Asia Publishing House*.
- Gazioğlu, Ş. (1986). *Government Deficits, Consumption and İnflation in Turkey. METU Studies in Development* .
- Gök, M. (2004). *İşgücü ve Kobiler 1.Basım*. Ankara: Roma Yayınları.
- Güloğlu, B., & İspir, M. (2011). *Doğal işsizlik Oranı Mı ? İşsizlik Histerisi Mi? Türkiye İçin Sektörel Panel Birim Kök Sınaması Analizi. Ege Akademik Bakış* .
- Güner. (2002). *Türkiye'de 1980-2001 Yılları Arasındaki Bütçe Harcamalarının Gelişimi , Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Güney, A. (2009). *"İşsizlik Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri*. Kamu-İş.
- Güney, A. (2010). *Türkiye'de Geliştirilmiş İşsizlik Oranları. Çalışma ve Toplum* .
- Gürsel, S., & Ulusoy, G. (1999). *Türkiye'de İşsizlik ve İstihdam*. İstanbul: İstanbul Yayınları.
- Herakman, A. (1986). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Sevinç Yayınevi.
- Hızarcı, B. (2007). "Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Wagner Kanunu İle Analizi :Türkiye Örneği" Yüksek Lisans Tezi. <https://www.ilo.org>. (tarih yok). <https://www.ilo.org>. adresinden alınmıştır
- İbrahim, Ö. (2010). *Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki:Türkiye Örneği (1980-2008)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler

- Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- İstatistik Göstergeler Statistical Indicators, 1923-2009*. Ankara: İstatistik Kurumu Matbaası.
- Kabaklarlı, E., & Gür, M. (tarih yok). Türkiye' de Gen. İşsizlik Sorunu ve Ekonomik Belirleyicilerinin Uzun Dönem Eş-Bütünleşme Analizi. 3.
- Kanca, O. C. (2014). Kamu Harcamalarının İktisadi Etkileri ve Türkiye Doktora Tezi. 21.
- Karabulut, A. (2007). *Türkiye'de İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği, T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi*. Ankara.
- Karabulut, G. (2002). Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri. *DER yayınları* .
- Karakayalı, H. (2005). *Makro Ekonomi*. Emek Matbaası.
- Karayakalı, H. (1995). *Makro Ekonomi*. İzmir: Bilgehan Basımevi.
- Karluk, R. (2014). *Cumhuriyetin İlanın Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kaya, D. G., Kaygısız, A. D., & Altuntepe, N. *TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARININ TOPLAM İSTİHDAMA ETKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*.
- Kılıçbay, A. (1991). *Her Yönüyle Enflasyon* . İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kiraz, H. (2016). "Ekonomik Büyüme Sürecinde Kamu Harcamalarının Rolü : Seçilmiş OECD Ülkeleri üzerine Bir Araştırma " Yüksek Lisans Tezi.
- Kocaoğlu, M. (1997). *Sosyal Politika*. Ankara: TUHİS Yayınları.
- Koçyiğit, A., & Doğan, Ç. (2006). *Fiyat İstikrarı Sorunsalı , Merkez Bankası Eksenli Çözüm Stratejileri (2. Baskı)* . Ankara: Nobel Yayınları.
- Korkmaz, A., & Mahiroğulları, A. (2007). *İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları 1-Türkiye ve AB Ülkeleri-*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Kurtsan, M. (2011, 01 07). www.ba.metu.edu.tr. adresinden alınmıştır
- Künü, S. (2013). "Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama".
- Lipsey, G., & vd... (1994). *İktisat 2 , Çeviren Ahmet Çakmak*. İstanbul : Bilim Teknik Yayınevi .
- Maqbool, M. S., Mahmood, T., & Bhalli, M. (2013). Determinants Of Unemployment

- Empirical Evidences From Pakistan. *Pakistan Economic and Social Review* .
- MCLoughlin, I., & Clark, J. (1992). *Technological Change at Work, Open University Press*. Buckingham.
- Mehmet Kolçak, A. Y. (2015). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki Üzerine Ampirik Bir Analiz: 1984-2014 Türkiye Örneği. *Torino İtaly* , 4.
- Mızırak, Z., & Üçler, G. (2012). Türkiye'de Kamu Harcamalarının İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi (1970-2009). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* .
- ms.hmb.gov.tr. (2000-2019). *T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı*.
- Mueller, D. (1989). *Public Choice II* . Cambridge University Press.
- Muratoğlu, Y. (2011). Ekonomik Büyüme Ve İşsizlik Arasındaki Asimetrik İlişki Ve Türkiye'de Okun Yasasının Sınanması , Yüksek Lisans Tezi.
- Muter, Naci, B., & vd. (2006). *Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi*, 2. Baskı., *Manisa: Emek Matbaası*.
- Nadaroğlu, H. (1998). *Kamu Maliyesi Teorisi* . İstanbul : Beta Yayıncılık.
- Nadaroğlu, H. (1996). *Kamu Maliyesi Teorisi (9.Baskı)* . İstanbul: Beta Yayınları.
- Oktay, E. (2006). *Makro İktisat Teorisi ve Politikası*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları.
- Oktayer, A. (2010). Türkiye'de Bütçe Açığı, Para Arzı ve Enflasyon İlişkisi. *Maliye Dergisi* .
- Orhan, S., & Savuk, F. (2014). *Emek-Teknoloji-İşsizlik*. ÇSGB.
- Orhaner, E. (2000). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Orhaner, E. (2000). *Kamu Maliyesi*. Gazi Kitabevi.
- Önder, İ. (2007). *Enflasyonla Mücadelede Maliye Politikası*. Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Özatay, F. (1992). The Role of Public in Price Dynamics in Turkey. *Price Dynamics: Papers Presented at a Workshop Held in Antalya* , .
- Özbaran, M. (2004). " Türkiye'de Kamu Harcamalarını Son Beş Yılın Harcama Türlerine Göre İncelenmesi". *Sayıştay Dergisi* .
- Özçiftçi, R. (2007). 'Rasyonel Sayıların Öğretimindeki Hatalar Ve Alınması Gereken Tedbirler' Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Özmen, İ. (2010). *Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki :Türkiye Örneği (1980-2008)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

- Parasız, İ. (2006). *İktisada Giriş, 8.Baskı* . Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2003). *Makro Ekonomi Teoremi Ve Politika* . Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Pazarlıoğlu, V., & Çevik, İ. (2007). Verimlilik, Ücretler ve İşsizlik Oranları Arasındaki İlişkinin Analizi : Türkiye Örneği. *Yönetim ve Ekonomi* .
- Peker, A. E., & Poyraz, A. (2019). Yapısal Kırılma Altında Cinsiyet Temelli İşsizlik Histerisinin Sınanması: Türkiye Örneği. *Turkish Studies . Economics, Finance, Politics Volume* .
- Pekin, T. (2007). *Makro Ekonomi* . İzmir: Zeus Kitabevi.
- Pınar, A. (2010). *Maliye Politikası*. Ankara: Naturel Yayınları.
- R.Ram. (1986). Government Size and Economic Growth : A new Framework and Some Evidence From Crosssection and Time-Series Data : Reply. *American Economic Review* .
- Rapor, T. (. (2003). Ankara.
- Rodrik, D. (1990). Premature liberalization, Incomplete Stabilization: The Özal Decade in Turkey. *NBER Working Paper* .
- Samuelson P. A & Naurdhaus, W. (1992). *Economics, Singapore: McGraw-Hill International Editions*.
- Sara, O. (2004). İşsizlik Sorunu ve Kamu Sabit Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerindeki Etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* .
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı*. (tarih yok). sbb.gov.tr. adresinden alınmıştır
- Şahin, M., & Özenç, Ç. (2007). Kamu Harcamaları ile Makro Ekonomik Değişkenler ile Arasındaki Nedensellik ilişkileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi* .
- Şentürk, M., & Akbaş, Y. E. (2014). İşsizlik- Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Journal of Yaşar Uniceristy* .
- Şentürk, M., & Akbaş, Y. E. (2014). İşsizlik-Enflasyon Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Değerlendirilmesi : Türkiye Örneği. *Journal of Yaşar University* .
- Tanzi, V., & Schuknecht, L. (2003). Japanese Aggregate Import Demand Function: Reassessment from the Bounds Testing Approach. *Japan and the World Economy*, 15, 419-436.
- TCMB ,Enflasyon Raporu*. (2007).

- TCMB, *Enflasyon Raporu-IV*, Ankara. (2008).
- Telek, C., & Telek, A. (2016). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Wagner ve Keynes Hipotezi İçerisinde İncelenmesi.
- Tellek, C., & Telek, A. (tarih yok). Kamu harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Wagner ve Keynes Hipotez Çerçevesinde İncelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* .
- Teşkilatı, D. P. (2001).
- Tiryaki, M. (2007). *Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Tarımdan Kopan İşgücünün İstihdam Edilmesinde Aktif İstihdam Politikalarının Rolü Ve Etkinliği*, TC. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi. Ankara.
- TİSK. (2004). “İstihdam, Kadın İşgücü ve Yeni İş Kanunu” Sempozyumu. Ankara, Yayın No: 242.
- Toksöz, G. (2009). Neoliberal Piyasa ve Muhafazakâr Aile Kıskaçında Türkiye’de Kadın Emeği. *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm der.*
- TUIK. (2020).
- TUIK. (2008). *Fiyat Endeskleri ve Enflasyon Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-3*.
- Tunca, Z. (2005). *Makro İktisat*. İstanbul: Filiz Kİtabevi.
- Tuncer, G. (2013). 'Kamu Harcamaları Ve Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik İlişkisinin Mekansal Analizi :Türkiye Örneği' Doktora Tezi.
- Tuncer, G. (2013). Kamu Harcamaları ve Sosyo-ekonomik Gelişmişlik İlişkisinin Mekansal Analizi :Türkiye Uygulaması.
- Turşucu, M. (2011). Kamu Harcama Hukuku Çerçevesinde Kamu Alımları Ve Türkiye'deki Uygulamalar, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Türk, İ. (1999). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Türk, İ. (2002). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Türk, İ. (2010). *Maliye Politikası - Çağdaş Bütçe Teorileri*. Ankara: Turhan Yayınları.
- Türk, İ. (2009). *Maliye Politikası (22 Baskı)*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Türk, İ. (2010). *Maliye Politikası- Çağdaş Bütçe Teorileri (23. Baskı)*. Ankara: Turhan Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*. (2005). TCMB. adresinden alınmıştır
- (2002). *Türkiye 'de İşgücü Piyasası ve İşsizlik, Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği 1-246*. İstanbul.

- Ulusoy, A. (2006). *Maliye Politikası*. Trabzon: Üçyol Kitabevi.
- Ulusoy, A. (2006). *Maliye Politikası*. Konya: Mikro Yayıncılık.
- Unay, C. (2000). *Genel İktisat*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Uysal, D., & Erdoğan, S. (2003). Enflasyon ve İşsizlik Arasındaki İlişki Türkiye örneği (1980-2002) Dönemi. *Selçuk Üniversitesi İİBF dergisi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* .
- Uysal, Y. (2007). Türkiye'de Enflasyon: Sektörel Kaynakları ve İç Ticaret Hadleri. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*,44 .
- Üçler, G. (2011). "Kamu Harcama Çeşitleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi için Ekonometrik Bir Analiz (1970-2009)"Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Doktora Tezi.
- Ünen, Ç. (2015). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi : Türkiye Ekonomisinde Wagner Yasası Analizi (1998-2014). *Nuh Naci Yazgan Üniversitesi* .
- Ünsal, E. (2017). *Makroiktisat*. Ankara: Murat Yayınları.
- Ünsal, M. (2007). *İktisadi Büyüme*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Wajid, A. (2013). The Impact Of Inflation and Economic Growth on Unemployment: Time Series Evidence from.
www.ekonomiatlası.com. (tarih yok).
- www.Wikipedia.org. (2003). www.WIKIPEDIA.org adresinden alınmıştır
- YAVUZ, A. (2010). Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Yatırım Teşviklerinin Rekabet Koşulları Altında Özel Kesim Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkisi. *Ekonometrik Bir Analiz, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Vol:15, No:1, ss:83-101* .
- Yavuz, E. G. (2011). Türkiye'de Kamu Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1963-2008 Dönemi. *Maliye Dergisi* , 74.
- Yiğit, N. (2013). "Türkiye'de Kamu Harcamalarının Enflasyon İlişkisinin Analizi (1990-2002)" Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldıran, M. (1998). "Kamu Harcamalarının Enflasyon Üzerindeki Etkilerinin Ekonometrik Bir Model Yardımıyla İncelenmesi ve Bir Uygulama (1980-1996),Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, J., & Sezgin, S. (2001). 'Military Expenditure and Employment in Turkey', *Çukurova Üniversitesi*. Adana.

- Yıldırım, K., & Karaman, D. (2003). *Makroekonomi* . Eskişehir: Etam Matbaası.
- Yıldırım, K., & Karaman, D. (2003). Makroekonomi. *Eskişehir Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı* .
- Yıldırım, K., & Özer, M. (2006). *İktisat Teorisi*. Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yıldız, E., & Yıldız, N. (2019). Türkiye'de Kamu Eğitim Harcamalarının Cinsiyete Göre İş Gücü Katılımına Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* .
- Yüksel, C., & Songur, M. (2011). Kamu Harcamalarının Bileşenleri İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki Ampirik Bir Analiz. *Maliye Dergisi* , Sayı 161.
- ZEREN, F., & KILINÇ SAVRUL, B. (2017). Kadınların İş Gücüne Katılım Oranı,Ekonomik Büyüme,İşsizlik Oranı ve Kentleşme Oranı Arasındaki Saklı Koentegrasyon Araştırılması. *Yönetim Bilimler Dergisi* .

TABLolar LİSTESİ

Tablo1. 2000-20019 Arası Yıllara Göre Türkiye’de Konsolide Bütçe Harcamaları ...	28
Tablo 2. Ülkelerde Cinsiyete Göre İş Gücü Durumu.....	50
Tablo 3. Dünyada ve Türkiye’de Kadın İşsizlik Oranları.....	51
Tablo 4. Betimleyici İstatistikler.....	59
Tablo 5. Serilere İlişkin ADF Test Sonuçları.....	66
Tablo 6. VAR Modeli İçin Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi.....	68
Tablo 7. Granger Nedensellik Testi	71
Tablo 8. VAR Modeli Sonuçları.....	78
Tablo 9. Otokorelasyon İçin LM Testi.....	78
Tablo 10. Normallik Testi Sonuçları.....	79
Tablo 11. HARCAMA İçin Varyans Ayrıştırması.....	83
Tablo 12. ENFLASYON İçin Varyans Ayrıştırması.....	84
Tablo 13. KADIN_İŞSİZLİĞİ İçin Varyans Ayrıştırması.....	85

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Döviz Kurunun Enflasyona Etkisi.....	31
Şekil 2. 2010-2019 Yılları Arasına Ait Tüketici Enflasyon Oranları.....	32
Şekil 3. TalepEnflasyonu.....	35
Şekil 4. MaliyetEnflasyonu	36
Şekil 5. Yıllara Göre İşsizlik Rakamları.....	48
Şekil 6. Enflasyon Oranı Grafiği.	57
Şekil 7. Devletin Nihai Tüketim Harcamalarının Logaritması Grafiği.	58
Şekil 8. Kadın İşsizlik Oranı Grafiği.	58
Şekil 9. ENFLASYON ve D_KADIN_ISSIZLIK'in HARCAMA'ya Tepkisi.	80
Şekil 10. HARCAMA ve D_KADIN_ISSIZLIK'in ENFLASYON'a Tepkisi.	81
Şekil 11. HARCAMA ve ENFLASYON'un D_KADIN_İŞSİZLİĞİ'e Tepkisi	82

ÖZGEÇMİŞ

Buket BAŞKURT, 10.04.1989 yılında Karabük' te doğdu. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümünden mezun oldu. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Bölümünde 3. Sınıf öğrencisi olarak eğitimine devam etmekte. Yüksek lisans eğitimini Karabük Üniversitesi İktisat Anabilim dalında almakta. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı özel bir kurumda beş yıl müdür yardımcısı olarak çalıştı.